

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT FAKÜLTESİ
MALİYE ANA BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**SOSYAL TRANSFORMANSYON ÇAĞINDA İŞ
GÜCÜNÜN YAPISAL DEĞİŞİMİNİN KAMU,
ÖZEL VE SOSYAL SEKTÖR ARASINDAKİ
İLİŞKİLERE ETKİSİ**

CEMAL TURGUT KARTAL
2501557508

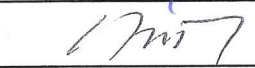
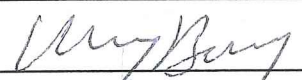
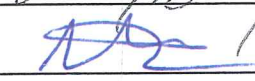
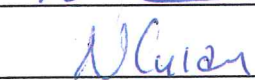
TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. HÜLYA KİRMANOĞLU

İSTANBUL 2010

T.C
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüz MALİYE Anabilim Dalında 2501557508 numaralı CEMAL TURGUT KARTAL'IN hazırladığı "SOSYAL TRANSFORMASYON ÇAĞINDA İŞ GÜCÜNÜN YAPISAL DEĞİŞİMİNİN KAMU, ÖZEL VE SOSYAL SEKTÖR ARASINDAKİ İLİŞKİLERE ETKİSİ" konulu YÜKSEK LİSANS/ DOKTORA TEZİ ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 15.Maddesi uyarınca 05/10/2010 SALI günü Saat: 09:00'da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin Kabulüne.....'ne* OYBİRLİĞİ /~~OYÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ(*)	İMZA
PROF.DR.HÜLYA KIRMANOĞLU	Kabul	
PROF.DR.VEYSEL BOZKURT	kabul	
DOÇ.DR.UFUK BAKKAL	Kabul	
DOÇ.DR.NAGİHAN OKTAYER	Kabul	
YRD. DOÇ.DR.NAZAN SUSAM	Kabul	

SOSYAL TRANSFORMANSYON ÇAĞINDA İŞ GÜCÜNÜN YAPISAL DEĞİŞİMİNİN KAMU, ÖZEL VE SOSYAL SEKTÖR ARASINDAKİ İLİŞKİLERE ETKİŐİ

ÖZ

Kürselleőme, bilgi tabanlı ekonominin yükseliő, günlük hayatı değiştiren ve aktif bir toplumsal refleksin ortaya çıkışı olarak tanımlanabilir. Fakat bilgi ekonomisi, hayatımızı, henüz tamamıyla fethetmiő değildir, ama emin adımlarla o yolda ilerlemektedir. Ancak bilgi ekonomisinin kürselleőme ile kombinasyonu, kendisini sosyal dönüşümdeki ekonomik aktivitenin doğasında belirginleőtirmektedir.

Bu tez kendisini hızla hayatımıza giren kürselleőme ve bilgi ağı olguları arasında sıkıőımıő olarak bulan refah devletinin içinde bulunduğu krizden çıkıő yollarını araőtıracaktır. Bunu yaparken, ekonominin itici güç olduğu, özgürlük, statü ve fonksiyon sağlayan, aktif bir toplumda kamu sektörü, özel sektör ve sosyal sektörden oluşan üç sektörün pozisyonları, rolleri ve aralarındaki etkileőimler ve ileriye dönük projeleri incelenecektir. Özellikle Dr. Peter F. Drucker'ın çalışmaları esas alınarak dinamik bir element olan yönetim ve ona bağlı organizasyon teorileri çerçevesinde de kamu sektörünün sosyal düzenin sağlanması ve küresel rekabetteki önemi ve yeri araştırılacaktır. ıkıő noktamız ise bilgi ve bilgi yönetimine odaklanmak olacaktır..

THE IMPACT OF STRUCTURAL CHANGE OF WORKFORCE AND ITS EFFECTS OVER RELATIONS BETWEEN PUBLIC, PRIVATE AND SOCIAL SECTORS IN SOCIAL TRANSFORMATION ERA

ABSTRACT

Globalization can be described as rising of the knowledge base economy and emerging of active social reflex which changes daily life. But, the knowledge economy has not totally conquered our life yet. However it is proceeding in that path with confident steps. Further more, the combination of globalization and the knowledge economy make itself distinctive in nature of economy.

This thesis considers to discover ways out of the crisis that welfare state find itself squeezed between globalization and knowledge age facts by their intrusion of our life. While doing that It will analysis positions, roles, interactions and future projections of all three sectors which are consist of public sector, private sector and social sector, in an active society which provides freedom, status and function, where economy is a driving force. Moreover, It will explore the importance and the place of the public sector in providing social order and global competition under the frame of management which is a dynamic element and its dependent organizational theories by specially, taking the studies of Dr. Peter F. Drucker as a base. Our starting point will be to focus on knowledge and its management.

ÖNSÖZ

Bu çalışma, piyasa çevresinde örgütlenmiş olan merkantil toplumun aktörlerinin, serbest pazar ekonomisinin gelişmesi aracılığıyla, Hristiyanlık'la birlikte Avrupa'nın iki temel kavramı haline gelen, özgürlük ve eşitliğin bir arada sağlanmasındaki başarısızlıklarını gidermede ve uygarlığımızın sürekliliğini güvence altına almada sosyal sektör organizasyonlarının olası katkılarını irdelemektedir. Kitleler ekonomik ilerlemeye olan inançlarını kaybettikleri zaman, ekonomik açıdan verimli yatırımlar uğuruna fedakârlık yapmaya istekli olmayacaklardır. Uzak bir gelecekte daha fazla ekonomik fayda sağlamak adına şimdiki kazanımlarından vazgeçmeye ikna edilemeyeceklerdir. Kısaca amaç, sosyal vaat ile sosyal gerçeklik arasındaki açıklığın yol açtığı ekonomik ve sosyal krizlerin giderilmesinde kamu sektörü, özel sektör ve ağırlıklı olarak sosyal sektör arasındaki ilişkilerin analiz edilerek, bu sektörlerin 21.yy. projelerine katkı sağlamaktır.

Tez danışmanım Prof. Dr. Hülya KİRMANOĞLU'na nezaket, özen ve sabırla bana destek olduğu için teşekkür borçluyum.

Ayrıca, tüm Maliye Bölümü öğretim üyelerine, yüksek lisans dönemi boyunca kavramları ve olayları akademik bir disiplin içerisinde detaylı olarak sorgulayarak bakmama vesile oldukları için teşekkürlerimi sunarım.

Bu süre boyunca her zaman olduğu gibi sevgisiyle bana moral veren aileme, sevgili babam İdris Cemal KARTAL'a, amcam Mustafa Cemil KARTAL'a ve kıymetli oğlum Kerem Kamil KARTAL'a da teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar LİSTESİ.....	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	ix
KISALTALAR LİSTESİ.....	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME, REFAH DEVLETİ ve YENİ DEVLET PARADİGMASI

1.1. KÜRESELLEŞME.....	3
1.1.1. Küreselleşme Olgusu.....	4
1.1.2. Küreselleşmenin Tarihsel Gelişimi.....	6
1.2. REFAH DEVLETİ ve KÜRESELLEŞMENİN REFAH DEVLETİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ.....	9
1.2.1. Küreselleşmenin Devlet Yapısı Üzerindeki Etkileri.....	25
1.2.2. Küreselleşmenin Hak ve Özgürlükler Üzerindeki Etkileri.....	28
1.3. ALTERNATİF OLARAK SOSYAL SEKTÖR.....	31

İKİNCİ BÖLÜM

SİVİL TOPLUM KAVRAMI VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

2.1. SİVİL TOPLUM KAVRAMI.....	34
2.2. SİVİL TOPLUM HAKLAR VE ÖZGÜRLÜKLER İLİŞKİSİ.....	41
2.2.1. Haklar.....	42
2.2.1.1. Ekonomik ve Sosyal Haklar.....	43
2.2.1.2. Sivil ve Siyasal Haklar.....	44
2.2.2. Örgütlenme Özgürlüğü ve Sivil Toplum.....	45
2.3. SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI ve SOSYAL SEKTÖR.....	46
2.3.1. Sosyal Sektöre Yönelik Bazı Eleştiriler	58

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİLGİ YÖNETİMİ VE KAMU KESİMİ

3.1. BİLGİNİN ÖNEMİ.....	62
3.2. BİLGİ YÖNETİMİ İLE İLGİLİ TERİMLER.....	62
3.2.1. Veri.....	63
3.2.2. Enformasyon.....	64
3.2.3. Bilgi.....	64
3.2.3.1. Bilginin Tanımı.....	64
3.2.3.2. Küresel Kamusal Mal Olarak Bilgi.....	69
3.3. BİLGİ YÖNETİMİ.....	70
3.3.1. Bilgi Yönetiminin Bileşenleri ve Örtülü Bilgi.....	75
3.3.2. Bilgi Yönetiminin Özellikleri.....	77
3.4. KAMUDA BİLGİ YÖNETİMİ.....	77
3.4.1. Kamu Yönetiminde Bilgi Yönetiminin Temel İlkeleri.....	77
3.4.2. Teknoloji Kullanımı ve E-Devlet Uygulaması.....	81
3.4.3. Özel Sektör Örnekleme ve Piyasa Ekonomisi.....	83
3.4.4. Kamuda Müşteri ve Performans Odaklılık.....	85
3.4.5. Hiyerarşiden Ağ Yapılanmasına Geçiş.....	87
3.4.6. Öğrenen Organizasyonun Önemi.....	90
3.5. DR. PETER F. DRUCKER'IN KAMU SEKTÖRÜNDEKİ YÖNETİM UYGULAMALARI ÜZERİNE ELEŞTİRİLERİ.....	91
3.5.1. Ulaşılmayacak Amaçların Hedeflenmesi.....	92
3.5.2. Birden Fazla Amaç Edinmek	93
3.5.3. Büyük Olanın Faydalı ve İyi Olduğuna İnanılması.....	93
3.5.4. Programları Denemeksizin Uygulamaya Geçilmesi.....	94
3.5.5. Geri Bildirim Yapılmaması.....	95
3.5.6. Vazgeçmeyi Becerememek.....	96
 SONUÇ.....	 98
 KAYNAKÇA.....	 100

TABLÖLAR LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo 1. Bilgi Yönetimi ve Enformasyon Yönetimi Arasındaki Temel Farklılıklar.....	72
Tablo 2. Kamu Yönetiminde Bilgi Yönetimi Uygulamasının Öğeleri.....	94

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa No.
Şekil 1. Enformasyonun Bilgiye Dönüşmesinde Anlam Şeması.....	66
Şekil 2. Bilgi Dönüşüm Sürecinde Hiyerarşik Yapı.....	68

KISALTMALAR

%	: Yüzde
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
A.e.	: Aynı Eser
AR-GE	: Araştırma Geliştirme
BM	: Birleşmiş Milletler
C	: Cilt
CGU	: Claremont Yüksek Lisans Üniversitesi
Çev.	: Çeviren
DB	: Dünya Bankası
Der.	: Derleyen
Dr.	: Doktor
Ed.	: Editör
EİKÖ	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
GONGO	: Government-operated Non-governmental Organization
GSMH	: Gayri Safi Milli Hâsıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
GEM	: Global Entrepreneurship Monitor
İ.Ü.	: İstanbul Üniversitesi
KSS	: Kurumsal Sosyal Sorumluluk
NGO	: Non-Governmental Organizations
NSH	: National Health Service
NYU	: New York Üniversitesi
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development
OPEC	: Organization of Petroleum Exporting Countries
p	: Sayfa
PIEÜ	: Petrol İhraç Eden Ülkeler
S	: Sayfa
S	: Sayı
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu

STÖ : Sivil Toplum Örgütleri'nin
TÜSİAD : Türkiye Sanayici ve İş Adamları Derneği
TVİ : Tennessee Vadi İdaresi
USH : Ulusal Sağlık Hizmeti
vb. : Ve Benzeri
Vol. : Volume
Vs. : Ve Sair
Yay. : Yayın

GİRİŞ

Birçok şeyin hızla değiştiği bilgi çağı olarak adlandırılan çağımızda küreselleşme olgusu ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel alanlarda yaşanan bütünleşme ve benzeşme sürecini ifade etmektedir. Bu süreçte dünya ölçeğinde hızla esen değişim rüzgârları, hayatımızın her safhasında öncesinde hiç olmadığı kadar hızlı devrimci değişiklikler yapmış ve yapmaya devam ederlerken ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel yapılarda da köklü farklılaşmaları beraberlerinde getirmiştir. Bu çalışmada, diğer yapıların değişmesinde itici ve yön verici gücü olan ekonomik yapıdaki değişikliklerin yaşadığımız biçim değiştirme çağı olarak adlandırabileceğimiz çağ üzerindeki etkileri irdelenecek ve yeni devlet paradigmasıyla birlikte kamu yönetimi üzerindeki etkisi araştırılacaktır.

İçinde bulunduğumuz dönemde, ekonomik teorilerin üzerlerine inşa edildiği üretim faktörlerinin kompozisyonu değişikliğe uğramış ve “bilgi” tartışmasız bir şekilde yeni üretim faktörü olarak girişimci, emek, sermaye ve toprak diye ifade edilen klasik üretim faktörleri arasında yerini almıştır. Ayrıca, bilgi anahtar üretim kaynağı olarak diğer üretim faktörlerine göre önemini göreceli olarak her geçen gün biraz daha arttırmaktadır. Teknolojik gelişmeler de her geçen gün bilgiye ulaşımı kolaylaştırıp ve yaygınlaştırılarak bu önem artışına ivme kazandırmaktadır. Fakat bu iki önemli sorunun çözüm arayışını da beraberinde getirmektedir. Birincisi resmi eğitim ve öğretim faaliyetleri sonucu edilen bilgi ile basın yayın yoluyla edinilen bilgilere ulaşımındaki eşitsizliklerin giderilmesi anlamında sosyal düzenin değiştirilmesidir. Diğeri ise birincisinin doğal sonucu olarak ortaya çıkan ve tezde de analiz edilmeye çalışılacak olan sosyal ve ekonomik problemlerin çözümünde kamu ve özel sektör’den oluşan iki boyutlu yapının sosyal sektörü de kapsayacak şekilde üç boyutlu bir yapıya dönüştürülmesi gereği ve bunun kamu yönetimine etkisidir.

Birinci bölümde yeni devlet paradigmasının ipuçlarının bulunmaya çalışılması bakımından küreselleşme olgusu ve bununla başlayan dönüşümün başlangıcında Batı toplumlarında var olan temel devlet yapısının refah devleti olması sebebiyle

küreselleşmenin refah devletine etkisi irdelenecektir. Ayrıca siyasal yapı değişikliğini zorlayan genelde maddi olmayan değerlere dayanan yeni ihtiyaçların devlet ve hükümet mekanizmaları üzerine etkileri de tahlil edilecektir.

İkinci bölümde bireylerin yaşadığımız transformasyona uyum sağlamalarını kolaylaştıran rolüyle toplumsal refahın arttırılmasında önemli katkıları olan sivil toplum kuruluşları incelenecektir.

Üçüncü bölümde ise bilgi kavramı ile birlikte bilgi kavramının veri, enformasyon gibi alt ve örtük bilgi, açık bilgi gibi üst bileşenleri ele alınacaktır. Ardından bilgi yönetimi ve uygulamasının gerekçe, yol ve yöntemleri araştırılarak, kamu ve özel sektörde uygulanabilme biçimleri üzerinde durulacaktır. Son olarak ta Dr. Peter F. Drucker'ın kamu yönetimi uygulamalarına yönelik eleştirileri incelenerek yeni oluşan devlet paradigması ve yönetiminde Drucker'ın bulgularından istifade edilmeye çalışılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME, REFAH DEVLETİ ve YENİ DEVLET PARADİGMASI

1.1. KÜRESELLEŞME

Günümüz dünyasının temel niteliğini yansıtan küreselleşme olgusu, ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel alanlarda son dönemlerde yaşanan hızlı bütünleşme ve benzeşme sürecini ifade etmektedir. Bu süreçte dünya ölçeğinde hızla esen değişim rüzgârları, her alanda olduğu gibi siyasal yapılarda da köklü bir dönüşümü beraberinde getirmiş, bu dönüşüm gerek uluslararası sistemde gerekse de ulusal ve ulus-altı düzeylerde yeni yönetim modellerini kaçınılmaz kılarak, ulus-devletin geleneksel yapısında ve yetki ve işlevlerinde bir farklılaşmaya yol açmıştır.

Küreselleşme ile birlikte demokrasi, insan hakları, özgürlük, çevrenin korunması gibi temel değerler evrensel nitelik kazanırken, her düzeydeki yönetim aygıtı gibi ulus-devlet de demokratikleşme, yerelleşme, saydamlık, katılım, esneklik, hesap verilebilirlik gibi güçlü eğilimlerin yoğun baskısı altında yeniden şekillenmeye zorlanmaktadır. Bu çerçevede devletin küçülmesi, deregülasyon, özelleştirme, siyasal reformlar, sosyo-ekonomik politikaların dönüşümü gibi stratejiler, ülkelerin temel politikaları haline gelmiştir.

Bu süreçte ulus-devletin geleneksel politika araçları giderek zayıflamakta, dünyada hemen her alanda bütünleşmenin derinleşmesi ile siyasal iktidarın küresel kurumlara ve yerelleşme eğiliminin güçlenmesi ile yerel parçalara doğru dağıtılması sonucu ulus-devlet iki yönlü bir baskının kısılcına girmektedir. Bu kıskaç karşısında bariz bir şekilde geri çekilen devletin yeniden yapılanması da kaçınılmaz olmakta, özellikle küreselleşmenin temel dinamiğini oluşturan teknolojik devrim, kurulu devlet hiyerarşileri, örgütsel yapıları, yönetim süreçleri ve hizmet sunma biçimleri üzerinde büyük baskılar oluşturmaktadır. Bu gelişmeler, kuşkusuz kamu yönetimini de etkilemektedir. Kamu yönetiminde daralmanın yanı sıra, kamunun

yönetim anlayışındaki değişme, yönetimin demokratikleşmesi ve şeffaflaşma, bu dönemde öne çıkan başlıca eğilimlerdir.

1.1.1. Küreselleşme Olgusu

Küreselleşme, son yıllarda üzerinde en çok tartışılan, çok farklı anlam ve değerler yüklenen, çok farklı tanımlamalara ve nitelermelere konu olan kavramların başında yer almaktadır.

Kısaca, “dünyanın tek bir mekân olarak algılanabilecek ölçüde sıkışıp küçülmesi anlamına gelen bir süreci”¹ tanımlayan küreselleşme, ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel değerlerin ve bu değerler çerçevesinde oluşmuş birikimlerin ulusal sınırlar dışına taşarak dünya geneline yayılması² olarak değerlendirilir.

Tanımların birçoğunda ekonomik boyut öne çıkarılmakta ve küreselleşme, ekonomik faaliyetlerin dünya çapında birbirine bağlanması, bağımlı hale gelmesi olarak algılanmaktadır. Buna göre küreselleşme, sermaye, yönetim, istihdam, bilgi, doğal kaynaklar ve organizasyonun uluslararasılaştığı ve tam anlamıyla karşılıklı bağımlılaştığı bir ekonomik ve siyasal yapılanmadır. Bu yeni yapılanma içinde ekonomik rekabetin zemini milli ekonomiler olmaktan çıkarak dünya gezegeninin (globus) tamamı haline gelmektedir.³

“Küreselleşme kavramı bazen dünya toplumlarının birbirine benzeme süreçlerini, buna bağlı olarak tek bir global kültürün ortaya çıkmasını; bazen de toplulukların ve kimliklerin kendi farklılıklarını ifade etme ve tanımlama sürecinde kullanılabilmektedir. Aslında bu iki nitelik de, globalleşen kültürel yapılar ile farklılıkları, yerelliği ve tikelliği yaşama geçiren kültürel pratiklerin eşzamanlılığı, beraberliği ve birbirlerini tamamlayıcılığı, küreselleşme sürecinin tam da

¹ Hasan Tutar, **Küreselleşme Sürecinde İşletme Yönetimi**, Hayat Yayıncılık, İstanbul, 2000, s.18.

² Yusuf Erbay, “Kavram Olarak Küreselleşme”, **Yeni Türkiye Dergisi**, 21.Yüzyıl Özel Sayısı – I, Sayı 19, 1998, s. 170.

³ Kadir Koçdemir, “Atatürk Dönemi Kültür Politikası ve Küreselleşme”, **Türk İdare Dergisi**, Yıl, 72, Sayı 429, Aralık, 2000, s. 154.

kendisidir.”⁴

Küreselleşme, küresel mali sistem ile uluslararası şirketlerin faaliyetleri, küresel iletişim ile medya ağlarının varlığı, küresel üretim ile yaygın bilgi akışı (küresel nüfus hareketleri ve göç gibi faktörlerle birlikte), çok kültürlü değerlerin Batı kültürü ya da daha başka bir ifadeyle bir ulus-devlet olarak tanımlanan yerel toplumları kuşatan küresel toplum içinde erimesi gibi bağlantılara da atıfta bulunmaktadır.⁵

Farklı bir yaklaşıma göre ise küreselleşme, soğuk savaş döneminden sonra Batı’nın zaferini yeni bir açılımla dünya geneline yayması olarak nitelendirilmektedir. Bu bağlamda “yaşanan süreç, dağılma, sömürgeleşme ve demokratikleşme sürecinde daha geriye savrulma anlamına da gelmektedir.”⁶ Bu süreçte uluslararası sermayenin egemenliği kayıtsız şartsız hale gelmekte ve dünya ölçeğinde tekelleşmektedir. Bu yaklaşımı savunanlara göre küreselleşme, vahşi kapitalizmin makyajlanmış şekli ya da emperyalizmin yeni yüzü olarak karşımıza çıkmaktadır. Hatta küreselleşme, “bu yüzyılın başında terminolojiye girmiş olan emperyalizmin kendisidir. Emperyalizm denen olguya saygınlık kazandırma, emperyalizm karşısında çaresizlik yaratma çabasıdır”.⁷

Özet olarak, küreselleşmenin, yerel kültürlerin ve geleneksel toplumsal bağların çözüldüğü, milli devletlerin belirleyiciliğinin azaldığı, gruplar ve kişiler arasındaki her türlü ilişkinin kolaylaşıp yaygınlaştığı, üretimin ve bölüşümün yeni bir dönüşüm içine girdiği, gerek toplumlar arasında gerekse aynı toplum içindeki sürtüşmelerin yayılma tehlikesinin her zamankinden daha çok olduğu, sınırların ve geleneksel aktörlerin öneminin azaldığı, farklı bir bireyselleşmenin geçerli olduğu, değerler

⁴ E. Fuat Keyman ve Ali Yaşar Sarıbay, **Küreselleşme, Siyaset ve Toplumsal Yaşam, Küreselleşme, Sivil Toplum ve İslam**, Der. E. Fuat Keyman ve Ali Yaşar Sarıbay, Vadi Yayınları, Konya, 1998, s. 9.

⁵ Christopher Newman, “Realizm: Küreselleşme ve Bağımsız Devlet”, Çev. Muammer Türker, **Türkiye Günlüğü**, Sayı 64, Kış 2001, s. 81.

⁶ Birgül A. Güler, “Küreselleşme ve Yerelleşme”, **Çağdaş Yerel Yönetimler**, Cilt 6, Sayı 4, Temmuz 1997, s. 75.

⁷ Korkut Boratav, **Ekonomi ve Küreselleşme**, Küreselleşme Hikâyesi, Der. Işın Kansu, Dost Yayınları, Ankara, 1995, s. 21.

sistemi henüz ortaya konulamamış bir süreç olduğu şeklinde ifade edilebilir.⁸

1.1.2. Küreselleşmenin Tarihsel Gelişimi

19. yüzyıl ütopyiklerinin özlemleri, küresel bağlamda değerlendirilebilir. Proudhon'un dünya federasyonu özlemi, Marx'ın proleterya enternasyonalizmi düşüncesi de küreselleşmedir.⁹ 1848'de yazdığı "Komünist Manifesto"da Marx'ın yaptığı, "yerel ve ulusal düzeyde kendine yeterlilikten vazgeçen uluslar, evrensel olarak karşılıklı bağımlılığı benimserler" şeklindeki değerlendirmenin, günümüzde küreselleşme olarak tanımladığımız süreci işaret ettiği açıktır.¹⁰

Küreselleşmenin tarihini daha da eskilere, ilk çağların Asur, Pers, Helen, Roma İmparatorlukları, "Orta Çağ"ın Bizans ve İslam İmparatorluklarına kadar götüren görüşler bulunmaktadır.¹¹ Ancak bu dönemlerde küreselleşme kavramının içerdiği siyasal boyutun dışında kalan ekonomik, toplumsal ve kültürel anlamda kayda değer bir bütünleşmeden söz etmek olanaklı görünmemektedir.

Bu çerçevede küreselleşme sürecinin başlangıcına ilişkin yaklaşımlar birbirinden çok farklılaşmaktadır. Bunların başlıcaları, küreselleşmenin tarihin başlangıcından beri var olduğu, küreselleşmenin modernleşme ve kapitalizm ile yaşıt olduğu ve küreselleşmenin sanayi ötesi toplum, modern ötesi toplum ve kapitalist düzenin çözülmesi ile ilgili olarak son yıllarda ortaya çıkan yeni bir olgu olduğu şeklindeki yaklaşımlardır.

Küreselleşme, kuşkusuz her şeyden önce, sürekli devinim içinde bulunan uluslararası sistemin ulaştığı son aşamayı nitelemektedir. Tarih boyunca güç

⁸ Kadir Koçdemir, "Atatürk Dönemi Kültür Politikası ve Küreselleşme", **Türk İdare Dergisi**, Yıl 72, Sayı 429, Aralık, 2000, s. 154-155.

⁹ Alpaslan Işıklı, **Sosyal Politika Açısından Küreselleşme**, Küreselleşme Hikâyesi, Der. Işın Kansu, Dost Yayınları, Ankara, 1995, s. 62.

¹⁰ Osman Ulagay, **Quo Vadis? Küreselleşmenin İki Yüzü**, Doğan Kitap, 2. Baskı, İstanbul, 2000, s. 41.

¹¹ M. Burhan Erdem, "Küreselleşme ve Bilgi Çağında Yeni Ekonomi", **Yeni Türkiye Dergisi**, 21. Yüzyıl Özel Sayısı-II (20. Sayı), Mart-Nisan 1998, s. 983.

merkezlerinin sürekli yer değiştirmesi şeklinde gelişen uluslararası sistem, artık yalnızca devletlerden ve onların arasındaki ilişkilerden oluşan bir yapı olmaktan çıkarak, güç ve etkinlikleri gittikçe artmakta olan yeni küresel aktörleri kapsayan bir yapısal bütünlüğe dönüşmektedir.

1970’li yıllardan itibaren ön plana çıkan küreselleşmenin¹² esas itibariyle son 500 yıldır varlığını devam ettiren ve kendi içerisinde üç farklı küresel dalgayla şekillenen bir süreç olduğu ifade edilmektedir. Bu çerçevede:

İlk dalga; 1500’lü yıllardan sonra bölgesel ticaretin küreselleşme merkezinde gelişmesi sürecidir.

İkinci dalga; 1800’lerden sonra başlamış ve endüstrileşmeyle hız kazanmıştır.

Üçüncü dalga ise; 1945 sonrasında yenedünya düzeni mimarisinden türemiş ve 70’li yıllardan itibaren hız kazanmıştır. Temel itibariyle her bir dalga, küresel güç değişimini doğuran savaş ya da buna benzer bir olayla başlamakta ve bu dalgalar karşılıklı bağlantı ve sinerji meydana getirmektedir.¹³

Karmaşık bir fenomen olan küreselleşme;¹⁴ üzerinde uzlaşamayan ve çok farklı alanlarda tartışmaları da beraberinde getiren bir kavram olarak dikkat çekmektedir.

Held ve diğerlerinin kapsamlı tanımlamasına göre: Küreselleşme; ulusal sınırlar ötesinde sosyal ekonomik, siyasi ve kültürel karşılıklı bağımlılığın artmasıyla karakterize edilmektedir. Buna göre küreselleşme: kurumları ve organizasyonları dönüştüren bir süreçtir. Held ve diğerlerinin temel iddiası; küresel karşılıklı

¹² Jan-Erik Lane, **Globalization and Politics: Promises and Dangers**, Ashgate Publishing, Hampshire, 2006, s. 1.

¹³ Roland Robertson, **Robbie, The Three Waves of Globalization A History of a Developing Global Consciousness**, Fernwood Publishing and Zed Books, Nova Scotia and London, 2003, p. 4.

¹⁴ Peter Taylor-Gooby, “The Silver Age of the Welfare State: Perspectives on Resilience”, **Journal of Social Policy**, Vol. 31, Issue 4, October 2002, p. 607.

etkileşimin geniş, yoğun ve hızlı bir ilişkinin içerisinde olduğu ve yerel ile küreselin derin bir bağlantı içerisinde bulunarak önemli bütünleşmeler meydana getirdiği yönündedir.¹⁵

Joseph Stiglitz de küreselleşmeyi küresel karşılıklı etkileşim ve bütünleşme çerçevesinde değerlendirmektedir. Bu çerçevede Stiglitz'e göre; "küreselleşme, ülkelerin ve halkların bütünleşmesi, iletişim ve ulaşımın kolaylaşması, mallar, hizmetler, sermaye, bilgi ve insanların yapay sınırlar olmaksızın serbestçe dolaşımıdır".¹⁶ Ancak küreselleşme, bir taraftan önemli bütünleşmeleri öngördüğü için bütünleyici olmasına karşın; evrensel ve yerel ayrımını getirmesi nedeniyle parçalayıcı bir süreç olarak da değerlendirilmektedir. Bu itibarla küreselleşme sürecinin çelişkili ve birbirine zıt durumları bünyesinde barındırdığı öne sürülmektedir.¹⁷

Lane'e göre; "küreselleşme, ülkeler arasında artan karşılıklı bağımlılık ve uluslar arası organizasyonlar ve bölgesel koordinasyon kuruluşlarının ve büyük devletlerin hükümetlerinin yer aldığı toplantılar tarafından koordine edilen bir denklemdir".¹⁸

Pierson'a göre: Küreselleşme, dünyanın hiç olmadığı kadar yoğun ve karşılıklı bağlantılı hale gelmesine neden olan bir süreçtir.¹⁹

Dolayısıyla pek çok tanımlamada küreselleşme; karşılıklı bağlantıların artışıyla karakterize edilmektedir. Bu çerçevede günümüz dünyasında da devam eden bağımlılık süreci; geleceği de anlayabilmemiz açısından anahtar bir kavram

¹⁵ Reyhan Sunay, **Tartışılan Egemenlik**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2007, s. 112.

¹⁶ Joseph E. Stiglitz, **Küreselleşme: Büyük Hayal Kırıklığı**, Çev. Arzu Taşçıoğlu ve Deniz Vural F., Plan B Yayıncılık, İstanbul, 2002, s. 31.

¹⁷ Reyhan Sunay, "Küreselleşme ve Demokrasi", **SÜHFD (Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi)**, C. 11, S. 1-2, 2003, s. 55.

¹⁸ Lane, **Globalization and Politics: Promises and Dangers**, s. 1.

¹⁹ Christopher Pierson, **Modern Devlet**, Çev. Dilek Hattatoğlu, Çivi Yazıları Yayınevi, İstanbul, 2000, p. 263.

niteliğindedir.²⁰

Küreselleşmenin gerek genel olarak gerekse ekonomik yönüne ilişkin yapılan tanımlamalarda ön plana çıkan husus olan “karşılıklı bağımlılık” yanında başka bir takım hususlara da değinmek gerekmektedir. Bu çerçevede;

1. Küreselleşme tekil bir durum değil bir süreçtir.
2. Küresel ve ulus-üstü bağımlılık yoğunluğu bu sürecin aktörleri olan devletler, uluslar arası kurumlar, sivil toplum örgütleri ve çok uluslu şirketlerin etkisiyle oluşmaktadır.
3. Küreselleşme tek bir alanda değil toplum hayatının (ekonomik, siyasi, askeri, hukuki vb) pek çok alanında kendini göstermektedir.
4. Küreselleşme süreciyle birlikte sınırların önemini kaybettiği bir dünya karşımıza çıkmaktadır.
5. Küreselleşme sürecini yönlendiren askeri, siyasi ve ekonomik güçtür.

Güçlü aktörler dünyanın başka bölgelerinde yaşayanlar açısından önemli sonuçlar doğuran kararlar alabilir ve eylemlerde bulunabilirler.²¹

1.2. REFAH DEVLETİ ve KÜRESELLEŞMENİN REFAH DEVLETİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Modern anlamıyla refah devleti (welfare state) kavramı, sosyal refahın maksimizasyonu amacıyla devletin ekonomiye aktif ve kapsamlı müdahalelerde bulunmasını öngören bir anlayışı temsil etmektedir. Bu model, piyasa ekonomisinin başarısızlıklarını ve yetersizliklerini ortadan kaldırma amacını gütmekte ve Asa Briggs’in ifadesiyle “piyasa güçlerinin rolünü azaltmak amacıyla bilinçli bir şekilde

²⁰ Lane, **Globalization and Politics: Promises and Dangers**, s. 1.

²¹ David Held, A., McGrew, D., Goldblatt, P., Perraton, **Küresel Dönüşümler, Siyaset, Ekonomi ve Kültür**, Çev. İsmail Aktar, Küreselleşme Okumaları, Ed. Kudret Bülbül, Kadim Yayınları, Ankara, 2006, p. 188-190.

örgütlü kamu gücünün kullanıldığı”²² müdahaleci, düzenleyici, yeniden dağıtıcı ve girişimci bir devlet anlayışını ifade etmektedir.

Refah devletinin temelleri, 19. yüzyılın ortalarında İngiltere’de temel eğitimi sağlamak amacıyla yapılan yasal düzenlemelere kadar götürülmektedir. Bunun yanı sıra 1883’te dönemin yükselmekte olan sosyalizm dalgasına karşı Bismarck’ın hayata geçirdiği sağlık sigortası önlemleri ve daha radikal gelişmeler olarak değerlendirilebilecek Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Avusturya’daki devlet mülkiyetli tramvay, gaz ve elektrik şirketlerinin ortaya çıkması da bir başka başlangıç noktası olarak kabul edilmektedir.²³

Bu uygulamalar, daha ileriki dönemde teorisyenler arasında sosyalizm tehlikesine karşı, liberalizm ile sosyalizm arasında bir üçüncü yol düşüncesinin filizlenmesine yol açmış ve böylece liberalizmin yeniden yapılandırılarak daha sosyal hale getirilebileceği fikrini aşlamıştır. Ancak üçüncü yol denemelerinin düşünsel anlamda bir felsefeye dönüşmesinin başlangıcı, sosyalizmin teorik yapıdan çıkarak, uygulamaya dönüştüğü Sovyetlerdeki Ekim 1917 Devrimi’nin hemen ertesine denk gelmektedir. Bu, üçüncü yol fikrinin üzerinde, Marx’ın etkilerini açıkça göstermektedir.²⁴ Bu anlamda dünyada beliren yeni, ancak geleceği bir o kadar belirsiz olan bu sosyalist deneyim, Batıda “laissez faire” politikalarına karşı çıkan çevreleri cesaretlendirmiş ve daha radikal hareket etmelerine olanak tanımıştır.²⁵

Örneğin J. M. Keynes, “laissez faire” ilkesine sınıksız sarılan dönemin yöneticilerini, 24 Aralık 1917 tarihli bir mektubunda “yetersiz, çılgın, kusurlu”

²² Süleyman Özdemir, “Refah Devletinin Gelişme ve Bunalım Dönemlerinde İş Piyasaları”, **İktisat Fakültesi Mecmuası**, (Prof. Dr. Toker Dereli’ye Armağan Özel Sayısı), Cilt 55, Sayı 1, İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul, 2005, s. 699.

²³ Peter F. Drucker, **Kapitalist Ötesi Toplum**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1994, s. 175-177.

²⁴ Christopher Pierson, **Beyond the Welfare State: The New Political Economy of Welfare**, Third Edition, Polity Press, Cambridge, 2001, p. 12-13.

²⁵ Ahmet Beşkaya ve Salih Alp, “Sağ ve Solun Ötesinde: Yeni Üçüncü Yol Arayışları”, **Liberal Düşünce Dergisi**, S. 36, 2004, s. 218.

olarak niteleyip “belirli bir türün uygarlık süresini bile kısaltabilir bunlar” demiştir.²⁶ Yine Keynes, 1926 yılında yayınladığı “Liberalizm ve İşgücü” (Liberalism and Labour) adlı makalesinde fikirlerini daha da ileri götürerek, politik problemin üç şeyi birleştirmekten ibaret olduğunu söylemektedir: İktisadi etkinlik, bireysel özgürlük ve sosyal adalet²⁷ bu gelişmelere karşın 1929’a gelinceye kadar, devletin ekonomiyi yönetmesi bir yana, durgunluk ve depresyon kavramına inanan pek az insan olmuştur. İktisatçıların çoğu, piyasa ekonomisinin “kendi kendini düzenleyebilen” bir mekanizma olduğu kanısındadır. Devletin ve hükümetin görevi, ülkeyi istikrar içinde tutmak, vergileri azaltmak ve tasarrufları teşvik ederek, ekonomik büyümenin sürekliliğini sağlayacak “iklimi” devam ettirmek olarak belirlenmiştir. Ekonomik dalgalanmalar kamu otoriteleri tarafından kontrol edilebilir bir şey olarak görülmemektedir.²⁸

Fakat 1929 krizi ABD’den başlayarak tüm Avrupa’yı etkisi altına alan ciddi bir ekonomik ve toplumsal buhrana dönüşünce, dönemin hükümetleri bir çözüm arayışına girmiş ve ilk ciddi adımı ABD Başkanı Roosevelt atmıştır. Geliştirilen “New Deal” (Yeni Anlaşma) politikaları ile buhranın etkilerine karşı bir çözüm arayışına girilmiştir. Buna karşın asıl “ilgi çekici” öneri daha önce üçüncü yol düşüncesi konusunda niyetini açıkça ortaya koyan J. M. Keynes tarafından meşhur kitabı “Genel Teori”de ortaya atılmıştır. Bu çalışmasında Keynes; devletin uygulayacağı politikalarla, yatırım ve tüketimi etkileyerek ekonomide karşılaşılan iktisadi sorunları çözümleyebileceğini ve devletin özellikle maliye politikası uygulamalarıyla tam istihdamı sağlayabileceğini ifade ederek²⁹ devlet müdahalesini bir felsefe haline getirmiştir.

Yine bu dönemdeki gelişmelerin etkisiyle, başlangıcı daha öncelere götürülebilecek bir tartışma, aralarında Dickinson, Durbin, Lerner, Lange ve Taylor

²⁶ Sabri Çaklı, **İktisat Politikası Düşüncesinin Evrimi**, Gazi Kitabevi, Ankara, 1998, s. 76.

²⁷ Turan Yay, **F.A. Hayek’te İktisadi Düşünce: Hayek ve Keynes-Keynesciler Tartışması**, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, 1993, s. 67-68.

²⁸ Drucker, **Kapitalist Ötesi Toplum**, s. 177.

²⁹ John Maynard Keynes, **General Theory of Employment, Interest and Money**, Reprinted Ed Edition, India: Atlantic Publishing, 2007.

gibi isimlerin bulunduğu bir grup iktisatçı tarafından gündeme getirilmiştir. Özel mülkiyetin olmadığı bir toplumda tüketim malı ve emek fiyatının piyasada rekabet halinde belirlenmesini içeren daha katı bir üçüncü yol düşüncesi olan “piyasa sosyalizmi” görüşü savunulmuş, iktisadi etkinliğin sosyalizmde, kapitalizmdeki gibi hatta daha iyi işleyeceği belirtilip, piyasa temelinde bir sosyalizm önerilmiştir.³⁰

Tüm bu fikirlerin etkisiyle bir üçüncü yol anlayışı olan refah devleti düşüncesine yön verilmiş, özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra devletin ekonomiye müdahalesi, yapılan devletleştirme çalışmaları ile yeni boyut ve nitelikli değişim kazanmıştır. Bununla birlikte özellikle piyasa ekonomisinin rekabetçi alanı daraltılarak kamu kesimi için bir faaliyet alanı oluşturulmuştur.³¹ Yine bu dönemde daha önce adımları atılan iş kazası, hastalık, yaşlılık ve işsizlik sigortası alanındaki kapsayıcı uygulamalar tek bir çatı altında toplanarak sosyal güvenlik sistemi ile birleştirilmiştir.³²

Refah devleti politikalarının popüler olduğu günlerde, klasik liberal düşünceye sahip yazarların daha pasif bir tutum izlediği söylenebilir. Ancak yine de bazı liberal düşünürler, bu ve daha ileri sosyalist politikaların sakıncaları konusunda ciddi eleştiriler getirebilmiştir. Bu tepkilere rağmen üçüncü yol politikaları hızla yükselişine devam etmiş, hatta E. Durbin 1949 yılında “...günümüzde hepimiz planlamacıyız. Savaştan bu yana tüm dünyada laissez-faire olan popüler inancın yitirilmesi dikkate değer bir hızla devam etmektedir” diye yazmıştır.³³ 1960'lara gelindiğinde neredeyse Batı'nın tüm gelişmiş ülkelerinde, devletin tüm sosyal sorunlar ve sosyal işler için en uygun yapıcı olduğu görüşü, bir doktrin haline gelmiştir.³⁴

³⁰ Erol Eren, “İktisadi Etkinlik Sorunu: O.Lange ve Avusturya Okulu”, **İktisat Dergisi**, Ocak-Şubat Sayısı, 1998, s. 3-20.

³¹ Beşir Hamitoğulları, **Çağdaş İktisadi Sistemler-Strüktürel ve Doktrinal Bir Yaklaşım**, Ankara Üniversitesi SBF Yayın No. 508, 1982, s. 312.

³² Meryem Koray, “Avrupa Refah Devleti: Anlamı, Boyutları ve Geleceği”, **Görüş Dergisi**, Aralık Sayısı, 2003, s. 67.

³³ Anthony Giddens, **Üçüncü Yol: Sosyal Demokrasinin Yeniden Dirilişi**, Çev. Mehmet Özay, Birey Yayıncılık, İstanbul, 2000, p. 16.

³⁴ Drucker, **Kapitalist Ötesi Toplum**, s. 175.

Sosyal devlet düşüncesi ile ilgili olarak dönemin ilgi çekici yaklaşımlarından biri “Kurumsal İktisadın” ABD’de öncü isimlerinden biri olan J. K. Galbraith’dan gelmiştir. Galbraith 1958 yılında yayınladığı “Bolluk Toplumu” (Affluent Society) adlı kitabında devletin ekonomide bulunmasının zorunluluğunu “Toplumsal Denge Teorisi” ile açıklamaya çalışmıştır. Ona göre toplum üretilmesi gereken mallar için muazzam bir üretim kapasitesine sahip olmasına ve üretilen mallar açısından bir “bolluk toplumu” izlenimi vermesine rağmen, kamu hizmetleri çok yetersiz kalmaktadır.³⁵ Bu duruma, artan otomobil üretimine karşın karayollarının yetersiz kalması örneği verilebileceği gibi modern sanatlardaki gelişememe durumu da örnek gösterilebilir. Sanat; toplumda konut, sağlık ve ulaşım hizmetlerine benzemeyen yanı nedeniyle fiziksel rahatsızlıklar doğurmaz ama halk kitleleri müziğin, tiyatronun, resmin gelişimiyle kavuşabileceği zevk ve mutluluk tatmininden yoksun kalabilecektir. Bu nedenle piyasanın genellikle başarısız olduğu bu gibi alanlarda da devletin etkin olarak bulunması elzemdir.³⁶ Galbraith bu anlamda piyasada üretilen mal ve hizmetlerin ortaya çıkardığı ya da değişik sebeplerden dolayı ortaya çıkan bu türden “toplumsal dengesizliklerin” giderilmesi için kamusal hizmetlerin artırılmasını önermiştir.

Tüm bu gelişmelerin ışığında refah devletinin varlığı ile ilgili tartışmalar artık bir yana bırakılmış ve daha çok uzandığı boyutlarla ilgili tartışmalar yapılmıştır. 1950–1970 yılları arasında, kuşkusuz dış ekonomik koşulların da uygun olması nedeniyle, belli bir ekonomik büyüme sağlanmış, istihdam amacına ulaşılmıştır. Sosyal harcamalar sürekli artmış ve ciddi bir toplumsal çatışma yaşanmadan ekonomik gelişmenin yanı sıra başta eğitim, sağlık ve çalışma koşulları olmak üzere birçok alanda devletçi adımlar atılmıştır. Ancak 1970’lerin ortalarında ortaya çıkan stagflasyon krizi, tüm bu refah devleti düşünce ve uygulama sonuçlarının aslında o kadar da başarılı olmadığını göstermiştir.³⁷ Ortaya çıkan kriz “üçüncü yol” teorisyenlerinin içinden çıkamadığı sorunlar yumağı haline gelince, açıklama bir

³⁵ John Kenneth Galbraith, **The New Affluent Society**, Penguin Books, London, 1999, p. 186-209.

³⁶ John Kenneth Galbraith, **Ekonomi Kimden Yana**, Çev. Belkis Çorakçı-Nilgün Himmetoğlu, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1990, p. 305.

³⁷ Jamia Peck and Adam Tickell, “Neoliberalizing Space”, **Antipode**, Vol. 34, Issue 3, 2002, p. 384-389.

liberal iktisatçı olan Friedman tarafından yapılmıştır. Friedman, stagflasyon olgusuna bizzat refah devleti iktisat politikalarının neden olduğunu ampirik kanıtlar ile açıklarken aynı zamanda bu politikaları sert biçimde eleştirmiştir.³⁸ Bu tartışmayı R. Lucas ve taraftarları daha da genişletmişlerdir. Bir diğer sorun olarak, refah devleti harcamalarının vergi oranları üzerindeki yükseltici etkisi ile birlikte sosyal güvenlik sisteminin, insanların tasarruf ve yatırım dürtüsünü körelttiğini gösteren Feldstein, vergi oranlarının artık dayanılmaz hale geldiğini açık bir biçimde ortaya koymuştur.³⁹

Ekonomik kriz, devletin ekonomiye müdahalesinin azaltılması yönündeki eğilimlere hız kazandırmış ve liberal politikalara dönüş sürecini başlatmıştır. Yeni liberal politikalarla, kamu müdahalelerinin serbest piyasa ekonomisinin işlerliğini azalttığı iddia edilmiştir. Artan kamu açıkları, sosyal harcamaların kısılmasının, sosyal politikalarda atılması gereken geri adımın gerekçesi olarak gösterilmiştir. Refah devleti ve sosyal politika önlemlerinin beklenen sonuçları gerçekleştiremediği öne sürülmüştür. Eleştiriler, sosyal harcamaların ülkelerin ulusal gelirleri içindeki paylarının çok önemli miktarlara ulaşmasına karşın, tüm bireyler yönünden yoksulluk, işsizlik, güvencesizlik sorunlarının aşılamadığı, eşitliğin sağlanamadığı, devletin bireyin yaşamına pek çok yönden müdahale ettiği, hantal bir kamu bürokrasisine neden olduğu, refah devleti harcamalarının yüksek maliyetinin taşınamaz düzeylere ulaştığı ve harcamalarda etkinliğin sağlanamadığı noktalarında yoğunlaşmıştır.⁴⁰

1980'li yıllara gelindiğinde refah devleti anlayışının artık çözülme süreci içerisinde olduğu, hem düşünce hem de uygulamada yeni liberal politikaların hakim paradigma haline geldiği söylenebilir. Özellikle İngiltere ve ABD'de Reagan ve Thatcher'ın iktidara gelmesi ile liberal politikalar hızlı bir biçimde uygulamaya

³⁸ Aslında Friedman'dan çok daha önce 1940'lı yıllarda Keynes ile sert tartışmalara giren F. A. Hayek, Keynesyen politikaların bu türden bir krize yol açabileceğini öngörmüştü. Detayları için Bkz. (Turan Yay, F. A. Hayek'te İktisadi Düşünce: Hayek ve Keynes-Keynesciler Tartışması, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, 1993.

³⁹ Paul Krugman, **Politika Taşeronları ve Önemsizleşen Refah: Azalan Beklentiler Çağında İktisadi Eğilimler**, Çev. Neşenur Domaniç, Literatür Kitabevi, İstanbul, 2001, p. 38-76.

⁴⁰ David Harvey, **A Brief History of Neoliberalism**, Oxford University Press, Oxford, 2007, p. 2.

sokulmuştur.⁴¹ Özellikle Thatcher, refah devletini İngiltere'nin problemlerinin temel sorumlusu ilân ederek, mevcut sistemin artık uygulanabilirliğinin kalmadığını ifade etmiştir.⁴²

Bu anlamda dönemin iktidarları, sendikalar başta olmak üzere, toplumsal muhalefet gruplarına yönelik halk desteğinin azaltılarak piyasa süreci içerisindeki güçlerinin ve etkinliklerinin azaltılmasında başarı kazanmışlardır. Refahın temelde toplumsal değil, bireysel bir sorumluluk olduğu anlayışını yaygınlaştırarak bu alanda sosyal devletin etik ve toplumsal sorumluluklarını terk etmesine ve yerel topluluklar ile yardım kurumlarını güçlendirmesine çaba sarf etmişlerdir. Ayrıca refah devletinin temelini oluşturan sosyal güvenlik sisteminin yeniden yapılandırmaya çalışarak, sigortacılığı daha çok özel alana kaydırmak istemişlerdir.⁴³ Böylece, piyasa ve rekabet gücüne daha fazla önem verilerek, devletin yetki alanı ve tekeli azaltılmış, devletin küçültülmesi ve temel fonksiyonlarına döndürülmesi planlanmıştır.⁴⁴

Ancak, 1990'ların ortalarına doğru, refah devleti düşüncesinin yeniden filizlendiği görülmektedir. İngiliz sosyoloji profesörü olan Anthony Giddens, sosyal demokrasinin büyük bir itibar kaybına uğraması ve liberalizmin 1980'lerden itibaren tekrar hâkim paradigma haline gelmesi karşısında sosyal devlete niteliksel bir değişimle “yeni anlamlar” yüklemiş ve “yeni üçüncü yol” kavramını politik iktisadın alanına sokmuştur.⁴⁵ Bununla beraber, refah devleti konusunda yeni liberallerden gelen eleştirilerin bazılarını makul bularak “yeni üçüncü yol politikaları, sosyal politika uygulamalarının problemleri bir geçmişi olduğunu itiraf ederek, sağın bu uygulamaları hedef alan eleştirilerinden bazılarını kabul etmelidir”⁴⁶ savını ortaya koymuştur.

⁴¹ Peck, “Neoliberalizing Space”.

⁴² Nirmala Rao, **Towards Welfare Pluralism: Public Services in a Time of Chance**, Aldershot: Dartmouth Publishing Company, 1996, p. 4.

⁴³ Songül Sallan Gül, **Sosyal Devlet Bitti Yaşasın Piyasa: Yeni Liberalizm ve Muhafazakârlık Kısacasında Refah Devleti**, Ebabel Yayınevi, Ankara, 2006, s. 307.

⁴⁴ Pierson, **Modern Devlet**, p. 170.

⁴⁵ Beşkaya, “Sağ ve Solun Ötesinde: Yeni Üçüncü Yol Arayışları”, s. 218.

⁴⁶ Giddens, **Üçüncü Yol: Sosyal Demokrasinin Yeniden Dirilişi**, p. 127.

Bu anlamda Giddens'in yeni politikaları, devleti küçültmek isteyen yeni liberal politikalar ile devletin genişletilmesini savunan sosyal demokrasinin ortasında bir noktada yer almaktadır. Giddens'a göre refah devleti kavramı bürokratik engeller yüzünden gerçek gereksinim sahiplerine hizmet edememiştir.⁴⁷ Özellikle refah devletinin ana gayesi olarak bilinen “yeniden dağıtım” ilkesine içeriğinin belirsizliğinden dolayı çeki düzen verilmelidir.⁴⁸ Ayrıca bu yeni anlayışta yeni politikalar bireysel inisiyatif ve özgürlükle bağdaşır hale getirilerek, vatandaşın eylem potansiyelini işe yarayan hale getiren bir “sosyal yatırım devletine” dönüştürülmelidir. Böylece yeni karma ekonomi bir taraftan kamu çıkarlarını savunurken diğer yandan piyasaların dinamizmini kullanmak suretiyle kamu ve özel sektörün ortak hareketini sağlamalıdır.

Sermaye ile işgücü arasındaki uzlaşmayla ortaya çıkan ve İkinci Dünya savaşı sonrasında kurumsallaşan refah devletinin 70'li yılların ortalarından itibaren krize girmesi söz konusu olmuştur.⁴⁹ Esas itibariyle refah devleti, 50'lerden 70'lere kadar yaşadığı altın çağ süresince ekonomik büyüme ve tam istihdamın sürdürüldüğü başarılı bir model olarak uygulanmış; fakat 1970'li yılların ortasından günümüze kadar uzanan süreçte önemli bir saldırıya maruz kalmıştır. Söz konusu saldırının temelinde cömert batı refah devletlerinin sürdürülemez ve kendi amaçlarına dahi zarar verici nitelikte olduğu düşüncesi yer almaktadır. Bu çerçevede refah devletinin sosyal fayda sağlayan harcamalarının, 1970'li yılların ortalarından itibaren büyüme oranlarını düşürerek, ekonomik durgunluğa ve sürekli yüksek seyreden işsizliğe yol açtığı ifade edilmektedir.⁵⁰

1970'li yılların başlarında ekonomide yaşanan zorluklar, “Petrol İhraç Eden Ülkeler” (OPEC - Organization of Petroleum Exporting Countries)'in petrol fiyatlarını artırmasıyla beraber bir krize dönüşmüştür. Ekonomik kriz, kendisini daha

⁴⁷ A.e., p. 17.

⁴⁸ Anthony Giddens, **Sağ ve Solun Ötesinde: Radikal Politikaların Geleceği**, Çev. Müge Sözen - Sabir Yücesoy, Metis Yayınları, İstanbul, 2002, p. 150.

⁴⁹ Pierson, **Beyond the Welfare State: The New Political Economy of Welfare**, p. 135.

⁵⁰ David Brady, “The Welfare State and Relative Poverty in Rich Western Democracies”, 1967-1997, **Social Forces**, Vol. 83, No. 4, June 2005, p. 1329.

çok büyüme rakamlarında hissettirmiştir. Nitekim 1965-1973 arası süreçte “Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü” (OECD - Organisation for Economic Co-operation and Development) ülkeleri ortalama yaklaşık %5 büyürken; ortalama büyüme oranları 1974’de %2’ye 1975’de %0’ın altına düşmüştür.⁵¹ Bazı iyileşmelere rağmen, 1979’daki ikinci petrol şokuyla beraber 1974-1984 arası ortalama yıllık büyüme %2’nin bir miktar üzerine çıkabilmiştir. Ekonomik büyümenin yavaşlaması; yüksek ve kalıcı bir işsizlik doğurmuş ve bu süreçte işsizlikte önemli bir artış göstermiştir. OECD ülkelerinde 1975 yılında 15 milyon olan işsiz sayısı, 1985’e yılına kadar ikiye katlanmıştır. Ekonomide yaşanan zorluklar aynı zamanda ticaret açıklarına, enflasyon artışlarına ve dolayısıyla yoksulluğun artışına neden olmuştur. Bu çerçevede en büyük yedi OECD ülkesinde enflasyon ve işsizlik oranlarını içeren yoksulluk indeksi; 1960’larda ortalama yıllık %5,5 iken, 1974 yılında %17’ye yükselmiştir. Ayrıca savaş sonrası dönemde dört büyük ekonomik gösterge olan; büyüme, düşük enflasyon, tam istihdam ve ticaret dengesinde yakalanan başarı önemli bir düşüş göstermiştir. Kötüleşen ekonomik durumla birlikte ekonomik büyümenin yavaşlamasına; paralel olarak da kamu borçları ve sosyal harcamalar önemli ölçüde artış göstermiştir. Özellikle hızlı artan sosyal harcamaların kamu bütçesine getirdiği yükler; krizi önemli ölçüde etkileyen bir husus olarak değerlendirilmiş ve refah devleti üzerindeki eleştirilerin en can alıcı noktasını oluşturmuştur. Nitekim ekonomik göstergelerde bu durumu doğrulamaktadır. Bu çerçevede 1965-1985 yılları arasındaki sosyal harcamalar ve “Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla”nın (GSYİH) artışı karşılaştırıldığında 1970’li yıllardan itibaren sosyal harcamaların GSYİH’den ve büyüme oranlarından çok daha hızlı şekilde arttığı görülmektedir.⁵²

Esas itibariyle sosyal harcamaların artışında ekonomik krizle beraber yoksulluğun artışı, yüksek oranda işsizlik ve nüfusun yaşlanması önemli ölçüde etkili olmuşlardır. Nitekim sosyal yardım, sosyal güvenlik ve sağlık harcamaları için daha

⁵¹ Ali Tarık Gümüş, “**Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti**”, Leicester Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, TUBİTAK Bursu Araştırması, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 2009.

⁵² Pierson, **Beyond the Welfare State: The New Political Economy of Welfare**, p. 128, 134, 139-140.

fazla talep oluşturan bu fenomenlerin desteklenmesi oldukça masraflı olmuştur.⁵³ Ayrıca yoğun bir bürokratik mekanizmayla işleyen refah devleti içerisinde, bireylerarası dayanışma ve yeniden dağıtım ilkelerinin zayıfladığı ve bu durumun refah devletinin masraflarını arttırdığı da öne sürülmüştür.⁵⁴

Masrafları önemli ölçüde artış gösteren refah devleti; sosyal harcamaları finanse edebilmek amacıyla zorunlu sosyal ödenek kesintilerini ve vergileri arttırmıştır. Artan kesinti ve vergiler ise, ekonominin verimlilik içinde işleyişini engellemiştir.⁵⁵ Bu çerçevede refah devletinin çok ileri olduğu İskandinav ülkelerinde bile, yüksek vergileri gerektiren yoğun ve cömert refah program ve hizmetleri; bu ülkeleri dünya pazarında daha az rekabetçi yaptığı gerekçesiyle eleştirilmektedir.⁵⁶

Esas itibarıyla masrafları önemli ölçüde genişleyen refah devletleri; artan sosyal talepleri karşılama ve kaynakların sınırlı oluşu ikilemiyle karşı karşıyadır.⁵⁷ Söz konusu ikilem karşısında refah devletleri; ya kendi sonlarını getirebilecek nitelikteki tüm ekonomik zorlukları göze alarak geniş refah devleti uygulamalarına devam edecek; ya da refah devletini kısıtlama yoluna gideceklerdir. Nitekim ikinci yol tercih edilmiş ve refah devletinin ekonomik istikrarı bozmaya başlaması nedeniyle refah devletinin genişletilmesinden vazgeçilerek; refah devleti masraflarının azaltılmasına odaklanılmıştır.⁵⁸ Böylelikle uzun yıllardır işçi ve işveren kesimleri arasında devam eden uzlaşma önemli ölçüde sarsılmıştır.⁵⁹

⁵³ Neil Fligstein, "Is Globalization the Cause of the Crises of Welfare States?", **The Annual Meetings of the American Sociological Association, Toronto**, Canada in August 1997, (Çevrimiçi), <http://cadmus.iue.it/dspace/bitstream/1814/298/1/sps98-5.pdf>, 20.04.2009, p. 28.

⁵⁴ Pierre Rosanvallon, **Sosyal Devletin Krizi**, Ed. Cemal Bali Akal, Çev. Burcu Şahinli, Dost Yayınları, Ankara, 2004, p. 9-11.

⁵⁵ A.e.

⁵⁶ Tiomen Virpi, **Restructring the Welfare State: Globalisation and Social Policy Reform in Finland**, Edward Elgar Publishing, 2003, p. 1.

⁵⁷ Pierson, **Beyond the Welfare State: The New Political Economy of Welfare**, p. 794. (Paul, Pierson 2001b)

⁵⁸ Walter Korpi, "Welfare-State Regress in Western Europe: Politics, Institutions, Globalization, and Europeanization", **Annual Reviews Sociology**, Vol. 29, June 2003, p. 590.

⁵⁹ Pierson, **Beyond the Welfare State: The New Political Economy of Welfare**, p. 155.

1970’li yıllarda yaşanan krizin oluşturduğu sosyal masrafların azaltılması yönündeki düşünce; işçi ve işveren uzlaşısını sarsmasının yanı sıra; küreselleşmenin etkisini arttırarak yeni bir düzene geçilmesine neden olmuştur. Nitekim bu dönemde yaşanan ekonomik tıkanma ve sermayenin kârlılığının düşüşü; yürürlükte bulunan Keynesyen politikaların yol açtığı ulusal korumacı ekonomilerin terk edilerek, bütün dünya çapında açıklık politikalarına geçilmesini gerektirmiştir. Bu çerçevede dünya çapında 1980’lerden itibaren neo-liberal politikalar öncülüğünde gelişen ticari açıklık ve ekonomide liberalleşme politikaları benimsenmeye başlanmıştır.⁶⁰ Liberal politikalara yeniden dönüş olarak adlandırılan bu süreçte, ulusal ekonomiler içerisinde ve bütün dünyada serbest piyasa sistemini güçlendirmek ve devletin sosyal ve ekonomik etkinliğini azaltmak ön plana çıkmaktadır.⁶¹

Söz konusu ekonomik kriz ve sonrasında bu sorunu çözmek amacıyla oluşturulan yeni küresel ekonomik düzenin neden olduğu zorluklar refah devletindeki gerilemenin temel nedenini oluşturmaktadır. Nitekim yeni ekonomik düzende refah devletinin finanse edilmesindeki kalıcı zorluklar öne sürülerek refah devletinin sınırlandırılması gerektiği yönündeki düşünceler ön plana çıkarılmaktadır. Bu itibarla söz konusu durum, sadece bir ekonomik kriz anlamına gelmemekte; aynı zamanda 1945 sonrasında kurulan sosyal ve ekonomik düzenin krizi anlamına gelmektedir.

Genel itibariyle hemen herkes tarafından 1970’li yılların ortalarından itibaren refah devleti üzerinde büyük bir baskı olduğu kabul edilmesine karşın; bu baskıyı ifade edebilmek amacıyla ortaya konulan terminolojide büyük bir anlaşmazlık söz konusudur. Nitekim refah devletinin durumunu ifade etmek üzere pek çok terim kullanılmaktadır. Bu hususta Powell M., Hewitt M., gibi çeşitli yazarların düşüncelerini sıraladığı eserinde; kapsamlı bir değerlendirme sunulmaktadır.⁶² Bu

⁶⁰ Yasemin Özdek, “Globalizmin İdeolojik Hegemonyası: Yanılsamalar”, **Amme İdaresi Dergisi**, C. 32, S. 3, Eylül, 1999, s. 26-27.

⁶¹ Nihat Bulut, “Küreselleşme Sosyal Devletin Sonu mu?”, **AÜHFD**, C. 52, S. 2, Ankara, 2003, s. 173.

⁶² Martin Powell and Martin Hewitt, **Welfare State and Welfare Change**, Open University Press, Buckingham, 2002, p. 2.

çerçevede refah devleti krizdedir.⁶³ Refah devleti tehdit altındadır.⁶⁴ Refah devleti bir değişim geçişi yaşamaktadır.⁶⁵ Refah devleti kendini toparlamaktadır ya da daha sağlıklı hale gelmektedir.⁶⁶ Refah devleti yeniden biçimlenmekte veya inşa edilmektedir.⁶⁷ Refah devletinin modası geçmiştir.⁶⁸ Refah devleti yeniden yapılandırılmaktadır.⁶⁹ Refah devleti masrafları kısılmaktadır.⁷⁰ Refah devleti kendi artığı ile farklı bir hale gelmektedir.⁷¹ Refah devleti ucuzlatılmaktadır.⁷² Refah devleti yeni bir biçime sokulmaktadır.⁷³ Refah devleti yeniden ayarlanmaktadır.⁷⁴ Refah devleti dönüştürülmektedir.⁷⁵ Gibi çok farklı yaklaşım tarzları ortaya konulmaktadır. Söz konusu yaklaşım tarzları içerisinde belki Pierson’unda ortaya koyduğu “masrafları kısma” kavramı üzerinde bir anlaşma sağlanabilmesi mümkün gözükmektedir.⁷⁶

Paul Pierson’un öncülük ettiği ve Alber, Ken judge, Iversen gibi yazarların da katıldığı bu düşünce; küreselleşmenin refah devletini kesinti baskısıyla karşı karşıya bıraktığını kabul etmesine karşın; refah devletinin çekirdek alanında herhangi bir

⁶³ Ramesh Mishra, **Welfare State in Crisis: Social Thought and Social Change**, Harvester Wheatsheaf Press, Brighton, 1984.

⁶⁴ Rodney Lowe, **The Welfare State in Britain since 1945**, Macmillan Press, London, 1999, p. 301.

⁶⁵ Norman Johnson, **Welfare State in Transition**, Wheatsheaf Press, Brighton, 1987, p. 114.

⁶⁶ Julian Le Grand, **The State of Welfare the Welfare State in Britain Since 1974**, ed. N. A. Barr, John Hills, Oxford University Press, Oxford, 1990, p. 338, vd.

⁶⁷ Norman Johnson, **Reconstructing the Welfare State**, Harvester Wheatsheaf Press, Hemel Hempstead, 1991.

⁶⁸ Malcolm Wicks, **A Future for All**, Penguin Books, Harmondsworth, 1987, p. 32.

⁶⁹ Michael Sullivan, **The Politics of Social Policy**, Harvester Wheatsheaf Press, Hemel Hempstead, 1992, p. 50.

⁷⁰ Ramesh Mishra, **Welfare State in Capitalist Society**, Harvester Wheatsheaf Press, Hemel Hempstead, 1990, p. 83, vd.

⁷¹ Peter Townsend, “Persuasion and Conformity: An Assessment of the Borrie Report on Social Justice”, **New Left Review**, Vol. 213, 1995, p. 137-150, vd.

⁷² Colin Hay, **Re-stating Social and Political Change**, Open University Press, Buckingham, 1996, p. 52, 113.

⁷³ Maurizio Ferrera, Martin Rhodes, **Recasting European Welfare States: An Introduction, Recasting European Welfare States**, Ed. Maurizio Ferrera and Martin Rhodes, Routledge Publishing, London, 2000, p. 1-11, 257-283.

⁷⁴ Maurizio Ferrera, Anton Hemerijck and Martin Rhodes, **Recasting European Welfare States for the Twenty first Century, Welfare State Futures**, Ed. Stephan Leibfried, Cambridge University Press, Cambridge, 2001, p. 151.

⁷⁵ Peter Squires, **Anti-Social Policy: Welfare, Ideology and the Disciplinary State**, Harvester Wheatsheaf Press, Hemel Hempstead, 1990, p. 13-61, vd.

⁷⁶ Powell, **Welfare State and Welfare Change**, p. 2.

etkide bulunduğu iddiasına şüpheyle yaklaşmaktadır.⁷⁷ Bu çerçevede küreselleşme refah devletini tamamen geçersiz ve modası geçmiş bir kavram haline getirmemekte; sadece refah devletinin artan masraflarının azaltılmasına yönelik bir süreç oluşturmaktadır.⁷⁸ Dolayısıyla bu görüşü savunanlara göre: küreselleşme, refah devleti üzerinde çok önemli bir etkiye sahip bulunmamakla⁷⁹ birlikte, iç etkenlerden sonra ikincil olarak dikkate alınabilir. Nitekim bu düşünceye sahip yazarlara göre küreselleşmenin refah devleti üzerindeki etkisi bazı yazarlar tarafından abartılmaktadır.⁸⁰

Bu çerçevede Paul Pierson, refah devletindeki değişimde küreselleşmeden daha önemli faktör olarak iç faktörleri sıralamaktadır. Bu çerçevede refah devletinin olgunlaşması, teknoloji, “Post Fordist” gelişmeler, hükümet yükümlülüklerinin artması, aile yapısının değişmesi ve nüfusun yaşlanması (demografik faktörler) gibi değişiklikler tarafından refah devletine meydan okunmaktadır.⁸¹ Pierson tarafından refah devletinin değişiminde “dayanılamaz güçler” olarak adlandırılan iç faktörler; özellikle gelişmiş toplumların ekonomilerinde önemli değişimler meydana getirmektedirler.⁸²

Ayrıca Paul Pierson, refah devleti üzerinde oluşan baskıya ilişkin olarak küreselleşme ile bağlantısı olmayan üç süreci ileri sürmektedir. İlk olarak, yavaş ekonomik büyüme sağlayabilen gelişmiş ekonomilerin, sektörel egemenliklerinin üretimden hizmet sektörüne kaymasıdır. Böylelikle ekonomik yapıya düşük üretkenlik hâkim olmuş ve refah harcamaları temel mali problemler oluşturmuştur.

⁷⁷ James Midgley, **Social Welfare in Global Context**, Sage Publications, California, 1997, p. 152.

⁷⁸ Samuel Krislov, “Can the Welfare State Survive in a Globalized Legal Order?”, **The Annals of the American Academy of Political and Social Science**, Vol. 603, January 2006, p. 78.

⁷⁹ Roberts Skyes and Bruno Palier, “Challenges and Change: Issues and Perspectives in the Analysis of Globalization and European Welfare States”, **Globalization and European Welfare States Challenges and Change**, Ed. Robert Skyes, Bruno Palier and Pauline M. Prior, Palgrave Publishing, Hampshire, New York, 2001, p. 5.

⁸⁰ Theodora-Ismene Gizelis, “Globalization, Integration, and the European Welfare State”, **International Interactions**, Vol. 31, Issue 2, Year 2005, p. 147.

⁸¹ Rolv LyngFstad, “The welfare state in the wake of globalization: The case of Norway”, **International Social Work**, Vol. 51, Issue 1, 2008, p. 75.

⁸² Skyes and Palier, “Challenges and Change: Issues and Perspectives in the Analysis of Globalization and European Welfare States”, p. 6.

İkinci olarak, gelişmiş ekonomilerin refah devleti hususunda üstlendiği yükümlülükler kontrolsüz bir biçimde genişleyerek olgunlaşmış ve ciddi bütçe problemlerine neden olmuştur. Son olarak ise, nüfus yaşlanmasıyla değişen demografik denge, refah programlarının maliyetlerini arttırdığı için en ciddi problemlerden birini oluşturmaktadır. Bu çerçevede yaşlı nüfusun toplam nüfusa oranının artışı; çalışanların oranının azalması ve emeklilik maaşı ve sağlık bakımı gibi maliyetli sosyal yardımların artması anlamına gelmektedir.⁸³ Dolayısıyla iç gelişmeler ve refah devletinin olgunlaşması kalıcı zorluklar oluşturmakta ve farklı politik şartlar atında geçmişte verilen maliyetli taahhütler hükümetleri zor durumda bırakmaktadır.⁸⁴

Ayrıca refah devletinin geleceği hususunda iyimser yaklaşıma sahip olan bu yazarlar: refah devletinde bir olgunlaşma süreci yaşanmakla birlikte, refah devletinden geri dönülemeyeceğini ifade etmektedirler. Refah devletinde onarılamaz zararlar olduğu iddiasını reddeden bu düşünce sahipleri, refah devletinde bir değişim süreci yaşandığını kabul etmekle beraber; bunun nedeni olarak küreselleşmeden ziyade iç faktörlerin etkili olduğunu ve refah devletinin iç faktörlerin etkisiyle yaşadığı değişimin, bir kriz olarak değerlendirilmesinin abartılı bir yaklaşım olacağı öne sürülmektedirler.⁸⁵

Diğer görüş sahipleri ise; küreselleşmenin refah devleti üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu öne sürmektedirler. Ancak söz konusu görüşler genellikle refah devletinin olgunlaşması, aile yapısının değişmesi ve nüfusun yaşlanması gibi iç faktörleri de göz önünde tutmakla beraber; değişimin temel nedenini küreselleşmeye bağlamaktadırlar. Söz konusu düşünce sahiplerini öncekilerden ayıran husus ise, refah devletinin küreselleşme nedeniyle kronik bir kriz içerisinde olduğunu öne sürmeleridir.⁸⁶

⁸³ A.e., p. 6-7.

⁸⁴ Taylor-Gooby, "The Silver Age of the Welfare State: Perspectives on Resilience", p. 599.

⁸⁵ Philipp Genschel, "Globalization and the Welfare State: a Retrospective", **Journal of European Public Policy**, Vol. 11, Issue 4, August 2004, p. 613.

⁸⁶ Elmar Rieger and Stephan Leibfried, **Limits to Globalization: Welfare States and the World Economy**, Polity Press, Cambridge, 2003, p. 38.

Esas itibariyle küreselleşme, İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda ülkeler arasında ticareti kolaylaştırmak ve küresel ölçekte ekonomik gücü desteklemek amacıyla uluslararası finansal kuruluşların ortaya çıkmasından bu yana genişlemekte olan bir süreçtir.⁸⁷ 1970'li yıllardan itibaren daha da ön plana çıkan ve etkisini iyice arttırmaya başlayan ekonomik küreselleşme süreci⁸⁸ refah devletinde yaşanan krizin temel nedeni olarak görülmüştür.

Ekonomik alanda küreselleşmeyle birlikte; dünya ekonomisi ve pazarları genişleyerek bütünleşmiş ve böylelikle uluslararası bir ekonomi ortaya çıkmıştır. Bu süreçte para ve sermaye piyasalarındaki sermayenin hareketliliği, artan ticari açıklık ve sermaye hareketliliği uluslararası ekonominin temel öğelerini oluşturmuştur. Nitekim ortaya çıkan yeni ekonomik düzen, refah devleti politikaları üzerinde önemli ölçüde baskıya neden olmuştur.⁸⁹

Esas itibariyle yeni küresel ekonomik düzenin refah devleti üzerinde baskı oluşturması, uluslararası rekabet sürecine bağlı olarak gelişmektedir. Bu çerçevede uluslar arası rekabetin gereği olarak; açık ekonomi uygulanması, finansal ve ticari hareketlerde düzenlemelerin terk edilmesi, malların, hizmetlerin, sermayenin ve işgücünün hareketliliğinin önünün açılması; işgücünde esneklik oluşturulması, sermaye oluşumu ve birikiminin teşvik edilmesi, kamu harcamalarının azaltılması, vergilerin düşürülmesi ve dış yatırım çekme gayreti ön plana çıkmıştır. Nitekim bu durum devletlerin ekonomi yönetimindeki otoritelerinin zayıflayarak küresel ekonomik güçlerin genişlemesine neden olmuştur.⁹⁰

Küreselleşme sürecinin oluşturduğu uluslararası rekabet ve buna bağlı olarak devletlerin ekonomik otoritesinin zayıflaması; geniş ve masraflı refah devletinin

⁸⁷ Fida Abou-Nassif, **Canadian Woman in the Welfare State Age of the Globalization**, Not Published Dissertation, www.proquest.umi.com, UMI number: 0-612-72749-1, Ottawa Canada, 2002, p. 13.

⁸⁸ Sunay, **Tartışılan Egemenlik**, s. 112.

⁸⁹ Fligstein, "Is Globalization the Cause of the Crises of Welfare States?", p. 1.

⁹⁰ Taylor-Gooby, "The Silver Age of the Welfare State: Perspectives on Resilience", p. 598.

yeniden yapılandırılarak ekonomik koşullara adapte edilmesini gerektirmiştir.⁹¹

Küreselleşmeye bağlı olarak ortaya çıkan adaptasyon sürecinde refah devletinin yeniden yapılandırılması söz konusu olmuş ve bu çerçevede refah devletinden rekabet devletine doğru bir geçiş yaşanmıştır. Bu geçişte temel dinamiği, geniş ve masraflı hale gelmiş olan refah devletinin masrafları azaltılarak daha rekabetçi hale getirilmesi oluşturmuştur. Bu nedenle de refah devletinin getirdiği sosyal standartları geriletici değişiklikler yapılmıştır.⁹² Nitekim refah devletinin sunacağı sosyal imkânlar tamamen ekonomik kaynaklara bağlı bulunması nedeniyle; yoğun maliyet getiren ve devletleri daha az rekabetçi kılan refah programlarının ekonomik kaynaklara paralel olarak düzenlenmesi gerekmektedir.⁹³ Bu itibarla refah devletinin sosyal masraflarının ve büyümesinin sınırlandırılması; sosyal koruma sistemlerinde aşağı yönlü bir baskı oluşmakta⁹⁴ ve bu çerçevede sağlık bakımı, eğitim, işsizlik sigortası emeklilik, gelir desteği ve sosyal yardımlar gibi alanlardaki kesintilerle refah devleti aşındırılmaktadır.⁹⁵ Uluslararası rekabet ve maliyet kısıtlamalarının gerekli kıldığı bu değişimler refah devletinin altın çağının sonuna geldiği ve gümüş çağa geçildiği şeklinde yorumlanmaktadır.⁹⁶

Dolayısıyla yapılan açıklamalardan da anlaşılacağı üzere; söz konusu görüşlere göre: hükümetlerin refah devletine ilişkin gerçekleştirdiği reformların arkasındaki temel etken küreselleşmedir.⁹⁷ Fakat küreselleşmenin refah devleti üzerinde oluşturduğu etki; basit bir etkiden çok refah devletinin önemli ölçüde erozyonuna neden olan⁹⁸ büyük bir tehdit olarak değerlendirilmekte⁹⁹ ve söz konusu tehdidin refah devletin sonunu getirebilecek nitelikte olduğu ifade edilmektedir.¹⁰⁰

⁹¹ John Clarke, **Changing Welfare Changing States (New Directions in Social Policy)**, Sage Publications, London, 2007, p. 81.

⁹² A.e, p. 73.

⁹³ Genschel, "Globalization and the Welfare State: a Retrospective", p. 613.

⁹⁴ Powell, **Welfare State and Welfare Change**, p. 90.

⁹⁵ Clarke, **Changing Welfare Changing States (New Directions in Social Policy)**, p. 74.

⁹⁶ Taylor-Gooby, "The Silver Age of the Welfare State: Perspectives on Resilience", p. 598.

⁹⁷ Eyal Benvenisti and Georg Nolte and D. Barak-Erez, **The Welfare State, Globalization, and International Law**, Springer Published, 2004, p. 80.

⁹⁸ Abou-Nassif, **Canadian Woman in the Welfare State Age of the Globalization**, p. 1.

⁹⁹ Gizelis, "Globalization, Integration, and the European Welfare State", p. 146.

¹⁰⁰ Clarke, **Changing Welfare Changing States (New Directions in Social Policy)**, p. 72.

Küreselleşmenin refah devletinde kronik bir krize neden olduğunu düşünen pek çok yazar; bu süreçte en önemli etkenin küreselleşme olduğunu, fakat küreselleşme yanında iç faktörlerinde refah devleti üzerinde olumsuz etkilere sahip olduğunu ileri sürmektedirler.¹⁰¹ İç faktörler ile ifade edilmek istenen büyümenin yavaşlamasına bağlı olarak ortaya çıkan işsizliğin artışı ve işgücü piyasalarındaki değişim gibi hususların, teknolojinin gelişmesiyle maliyetli hale gelen sağlık hizmetlerinin, aile dayanışmasının ortadan kalkmasının, cinsiyet ilişkilerinde yaşanan değişimin ve nüfusun yaşlanmasıyla nüfus yapısında yaşanan değişimin sosyal harcamaları arttırıcı etkisidir.¹⁰²

Küreselleşme sürecinin refah devleti üzerindeki etkilerine dair farklı görüşlere karşın, küreselleşme sürecinin gerektirdiği reformların refah devleti üzerinde önemli etkiler meydana getirdiği yadsınamaz bir gerçektir. Bu çerçevede refah devletinden rekabet devletine geçişin yansıması olarak ekonomi politikalarında, üretim ve kalkınma modellerinde ve kamu yönetimi anlayışında düzenleyici devlet anlayışına geçilmiş ve ayrıca yapılan reformlarla sosyal ve ekonomik haklarda daralma yönünde bir dönüşüm yaşanmıştır. Dolayısıyla küreselleşmenin refah devletinin dönüşümü üzerinde oluşturduğu söz konusu etkilere devlet yapısı ile hak ve özgürlükler açısından kısaca değinmekte fayda bulunmaktadır.

1.2.1. Küreselleşmenin Devlet Yapısı Üzerindeki Etkileri

Küreselleşme süreciyle birlikte devlet yapısında yaşanan değişim, refah devleti üzerinde önemli etkilere sahip olmuştur. Nitekim küreselleşme sürecinin hız kazandığı 1990'lı yılların başında, devletin küçültülmesi amacıyla “minimal devlet” biçiminde yeniden yapılandırılması yaygınlık kazanmış bir düşüncedir. Ancak 2000'li yıllardan itibaren bu kavramdan vazgeçilerek OECD ve Dünya Bankası (World Bank) gibi kurumlar öncülüğünde minimal devlet yerine “aktif ve

¹⁰¹ Peter Starke, “The Politics of Welfare State Retrenchment: A Literature Review”, **Social Policy & Administration**, Vol. 40, no. 1, February 2006, p. 115.

¹⁰² Fligstein, “Is Globalization the Cause of the Crises of Welfare States?”, p. 28.

düzenleyici devlet” ön plana çıkarılmıştır.¹⁰³

Düzenleyici devletin temel işlevi, refah devleti gibi yeniden dağıtım politikaları izlemek değil, küresel kapitalizmin en rasyonel biçimde işlemlerini sağlamaktır. Devletin sadece düzeni koruyucu bir işleve indirildiği bu anlayışta, devletin sosyal ve ekonomik işlevleri en asgari seviyeye indirilmesi ya da sıfırlanması, özelleştirme ve deregülasyon gibi yöntemlerle gerçekleştirmek istenmektedir. Devletin yükleniciden ziyade, idare edici nitelikte olduğu düzenleyici devlette; devlet bir kontrol edici değil, bir düzenleyici ve kolaylaştırıcıdır. Nitekim bundan böyle “kürek çeken değil dümen tutan bir devlet”¹⁰⁴ söz konusudur. Dolayısıyla devletin düzenleyici rolü; piyasanın işleyişini kolaylaştırma ve geliştirme amacına yönelik “piyasa dostu düzenleyicilik” şeklinde gerçekleşmektedir. Böylelikle piyasanın, kayıtsız şartsız egemenliğinin sağlanması hedeflenmekte ve uluslararası serbestlik kazanan sermayenin egemenliği yeni ekonomik düzenin temel belirleyici niteliği olarak ortaya çıkmaktadır.¹⁰⁵

Düzenleyici devletin temel amacı olan küresel kapitalizmin rasyonel biçimde işlemlerini sağlama düşüncesi, refah devleti üzerinde önemli etkiler meydana getirmiştir. Bu çerçevede refah devletlerinin çeşitli alanlarda yaşadığı değişimlerle yeniden yapılandırılması söz konusu olmuştur.

Yeniden yapılanma sürecinde Keynesyen refah devleti terk edilmekte; bunun yerine neo liberal ekonomi politikalarını öngören bir anlayış benimsenmektedir. Neo-liberal ekonomi politikaları çerçevesinde devletler, refah devletinin değil; piyasanın düzenleyicisi olarak davranmaktadırlar.¹⁰⁶ Bu süreçte yerel piyasaları küresel ekonominin gereklerine uyarlama aracı haline gelen devletler; rekabet edebilirlik, deregülasyon, özelleştirme, ekonomik süreçlere devletin müdahalesinin

¹⁰³ Gencay Şaylan, **Değişim, Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi**, İmge Kitabevi, Ankara, 2003, s. 16.

¹⁰⁴ David Osborne and Ted Gaebler, **Reinventing Government: How the Entrepreneurial Spirit is Transforming the Public Sector**, Reading, MA: Addison-Wesley, 1992.

¹⁰⁵ A.e., s. 16, 23-25, 206, 217.

¹⁰⁶ Rukiye Akkaya, **Çözülen Sosyal Devlet ve Küreselleşme Olgusu**, Prof. Dr. Necip Kocayusufpaşaoğlu İçin Armağan, Seçkin Yayınları, Ankara, 2004, s. 739.

sınırlandırılması gibi ölçütleri esas alarak hareket etmektedirler.¹⁰⁷

Bu çerçevede yeniden biçimlendirilen devletin “müdahalecilik karakterinde bir değişim” yaşanmaktadır. Nitekim temel kamu hizmetlerini sağlamakla yükümlü refah devletinin, müdahaleci niteliği yerini “ortak” “katalizör” ve “kolaylaştırıcı” olarak tanımlanan piyasanın işleyişini kolaylaştırıcı müdahalelerde bulunan bir devlete bırakmaktadır. Bu anlayışa göre küresel rekabet, bir engel değil bir hedeftir ve önerilen bu yapılanmada devlet, piyasa oyuncularına sorun çıkarmak yerine, işlerini kolaylaştırmalıdır.¹⁰⁸ Dolayısıyla devletin müdahaleciliği “rekabet üstünlüğü sağlamaya” yönelmiş bulunmaktadır.¹⁰⁹

Devletin söz konusu rekabet sürecinde piyasa oyuncularının işlerini kolaylaştırmaya yönelik en önemli uygulaması ise küresel rekabet bağlamındaki tüm kalemlerde maliyetleri azaltacak nitelikte önlemler alması olacaktır.¹¹⁰ Esas itibarıyla küreselleşme sürecinde refah devletinin maliyetleri azaltma çabası; küresel piyasaların zorunlu kıldığı bir durumdur. Böylelikle ülkeler kendi refah kurumlarını yeni küresel ekonomik çevreye adapte etmektedirler. Ayrıca refah devleti maliyetlerinin azaltılmasıyla hem sermaye çıkarları karşılanmış olmakta; hem de azalan mali yükler nedeniyle ülke ekonomileri daha istikrarlı hale gelmektedir.¹¹¹ Çünkü cömert refah devletinin artan refah harcamalarının finansmanı ya vergilerin arttırılmasına ya da kamu borçlanmasına bağlı bulunmaktadır. Ancak gerek oldukça fazla olan kamu borçlarının daha da arttırılması; gerekse küresel rekabetin hâkim olduğu bir ortamda devletlerin vergi artırımına gidebilmesi oldukça güç görünmektedir.¹¹² Nitekim oldukça hareketli hale gelen sermaye; harcama miktarlarının, ücretlerin ve vergi seviyelerinin en düşük olduğu yerleri

¹⁰⁷ Hayri Kozanoğlu, “Küreselleşme ve Uluslarüstü Sermaye Sınıfı”, **Doğu Batı Dergisi**, C. 5, S. 18, Şubat-Mart-Nisan 2002, s. 57.

¹⁰⁸ Sonay Bayramoğlu, **Küreselleşmenin Yeni Siyasi İktidar Modeli: Yönetişim**, Praksis, S. 7, Yaz 2002, s. 98.

¹⁰⁹ Philip G. Cerny, “Paradoxes of the Competition State: The Dynamics of Political Globalization”, **Government and Opposition**, Vol. 32, Issue 2, 1997, p. 251.

¹¹⁰ Clarke, **Changing Welfare Changing States (New Directions in Social Policy)**, p. 87.

¹¹¹ Rieger and Leibfried, **Limits to Globalization: Welfare States and the World Economy**, p. 200, 211.

¹¹² Hans-Werner Sinn, “The Threat to the German Welfare State”, **AEJ (Association of European Journalists)**, Vol. 28, No. 3, September 2000, p. 280.

aramaktadır.¹¹³ Dolayısıyla geriye tek seçenek kalmaktadır; o da refah devletinin maliyetlerinin azaltılmasıdır.

Temel itibariyle devletlerin uluslar arası rekabet koşullarına uyum sağlamak amacıyla refah devleti maliyetlerini azaltma çabasında; kamu harcamalarını özellikle de sosyal harcamaları, işgücü maliyetlerini ve vergileri azaltmaya yönelik gayretleri önemli bir yer tutmaktadır.¹¹⁴

Sonuç itibariyle; uluslararası küresel rekabet çağında sosyal harcamaların, işgücü maliyetlerinin ve vergilerin azaltılması suretiyle maliyetlerin azaltılması ve bu çerçevede ulusal ekonomilerin daha rekabetçi kılınması devletin kolaylaştırıcı müdahalelerinin temel amacını oluşturmaktadır. Nitekim devletler söz konusu süreçte maliyet azaltıcı düzenlemelere adeta zorlanmaktadır. Devletleri buna zorlayan husus ise, küreselleşme süreciyle birlikte uluslararası serbestlik kazanan sermayedir. Uluslararası alanda yüksek oranda hareket kabiliyetine sahip olan sermaye bundan böyle refah devletini finanse etmek istememektedir. Dolayısıyla uluslararası alanda hareket edebilen sermaye; kamu harcamalarını, vergileri ve işgücü maliyetlerini azaltan reformların yapılmaması durumunda; ekonomik aktivitelerini kendi için daha avantajlı imkânlar sunan, düşük maliyetli bölgelere kaydırmaktadır. Böylelikle maliyetleri arttıran sosyal harcamalar kısılarak, şirketlerin kârlılıklarını arttırması amaçlanmaktadır.¹¹⁵ Ancak bu durumun yoksulluk ve sosyal eşitsizliği arttırdığı; dolayısıyla da sermayenin daha kolay hareket edebilmesiyle yoksulluk ve sosyal eşitsizlik arasında bir bağlantı bulunduğu yorumlarına neden olmuştur.¹¹⁶

1.2.2. Küreselleşmenin Hak ve Özgürlükler Üzerindeki Etkisi

¹¹³ Christopher Pierson, “Contemporary Challenges to Welfare State Development”, **Political Studies**, Vol. XLVI, 1998, p. 785.

¹¹⁴ Clarke, **Changing Welfare Changing States (New Directions in Social Policy)**, p. 87.

¹¹⁵ Peter Starke, “The Politics of Welfare State Retrenchment: A Literature Review”, p. 107.

¹¹⁶ Greeg M. Olsen, **The Politics of the Welfare State Canada, Sweden, and the United States**, Oxford University Press, Canada, 2002, p. 189.

Batı refah devletlerinin 1970'lerin ortasından itibaren mali anlamda krize girmesiyle birlikte; neo liberal düşüncelerin de etkisiyle refah yaklaşımında bir erozyon yaşanmıştır. Bu çerçevede refah devletleri küresel rekabetin taleplerini daha iyi karşılayabilmek amacıyla vatandaşların sosyal ve ekonomik haklarını daha zayıf biçimde karşılamışlardır. Buradaki temel amaç; sosyal masrafların artmasında neden olarak görülen sosyal hakların kısıtlanarak; ülkelerin daha rekabetçi hale gelmesidir. Nitekim küreselleşmenin getirdiği uluslar arası rekabet; refah devletinin getirdiği maliyetli sosyal ve ekonomik haklar üzerinde aşındırıcı bir etkide bulunmakta;¹¹⁷ hatta bu süreç bazı yazarlar tarafından sosyal ve ekonomik hakların tasfiyesi olarak değerlendirilmektedir.¹¹⁸

Her ne kadar küresel rekabet sürecinde sosyal ve ekonomik haklarda yaşanan değişimi; bu hakların tamamen tasfiyesi olarak değerlendirmek abartılı bir yaklaşım olarak görünse de, söz konusu süreçte sosyal ve ekonomik hakların önemli ölçekte değişime uğradığı da bir gerçektir. Nitekim bu iddiayı destekleyecek bazı gelişmeler de söz konusudur.

Bu çerçevede ilk olarak kriz öncesi ve sonrasında sosyal ve ekonomik hakların farklı seviyelerde ele alınması, ikinci olarak, bu süreçte sosyal ve ekonomik haklar tehdit altında bulunuyor iken; kişisel ve siyasal hakların ön plana çıkarılması ve son olarak da sosyal refah imkânlarının hak temelinden çıkarılarak; bireysel sorumluluk ve toplumsal dayanışma temelinde ele alınmasıdır.

İlk olarak kriz öncesi ve sonrasında sosyal ve ekonomik hakların farklı seviyelerde ele alınması söz konusudur. Bu çerçevede 1970'li yılların ortasından itibaren refah devletinin yeniden yapılanma sürecinde; ABD ve başta İngiltere olmak üzere hemen hemen bütün Avrupa ülkeleri, sosyal harcamaları azaltma çabası içerisinde. Bu süreçte özellikle maliyet getiren sosyal hakların azaltılmasına

¹¹⁷ Clarke, **Changing Welfare Changing States (New Directions in Social Policy)**, p. 74.

¹¹⁸ Ulrich Brand and Markus Wissen, "Neoliberal Globalization and the Internationalization of Protest: A European Perspective", **Antipode**, Translated into English by Sabah Alnasseri and Irene Wilson, Vol. 37, Issue 1, Blackwell Publishing, 2005.

dönük bir yönelim söz konusudur.¹¹⁹ Ancak ülkeler, bu hususta radikal değişikliklere gitmemekte; ¹²⁰ dolayısıyla da Anayasal temelde herhangi düzenleme yapmamaktadırlar. Ancak bu süreçte devletler daha çok bütçeye maliyet getiren, sosyal sigorta ve sosyal yardımları kapsayan sosyal güvenlik hakkı, sermayenin rekabet edebilirliğini etkileyen çalışma hakkı, çalışma koşulları ile ilgili haklar, sendikal haklar, toplu sözleşme ve grev hakkını sınırlamaya dönük önemli reformları yürürlüğe koymaktadırlar.¹²¹

İkinci olarak, bu süreçte sosyal ve ekonomik haklar tehdit altında bulunuyor iken; kişisel ve siyasal hakların ön plana çıkarılması söz konusudur. Bu çerçevede liberalizmin yeniden yükselişe geçtiği bu dönemle birlikte; insan hakları içerisinde sosyal ve ekonomik haklar geri plana atılmış, hatta pek çok yazar tarafından toplum içinde korunmaya muhtaç kesimlerin insanca bir yaşam sürmesini amaçlayan sosyal hakların “insan hakkı” olarak değerlendirilemeyeceği görüşü ileri sürülmüştür. Nitekim bu dönemde sosyal ve ekonomik haklar yerine ekonomik verimlilik ve büyümeyle uyumlu olan kişisel ve siyasal haklar ön plana çıkarılmıştır.¹²²

Üçüncü ve son olarak ise, sosyal refah imkânlarının hak temelinden çıkarılarak; bireysel sorumluluk ve toplumsal dayanışma temelinde ele alınması söz konusudur. Bu çerçevede öncelikle refah devletin gereği olarak yürürlüğe konulan sosyal ve ekonomik haklara önemli itirazlar yöneltilmektedir. Esas itibarıyla haklar; özgür olma ve başkalarının özgürlüğüne müdahale etmeme yükümlülüğü karşısında, başkalarına karşı sahip olunan haklardır. Bir kimseye karşı hakka sahip olmak, o kimseye karşı zorla uygulanabilir bir talepte bulunmaya yetkili olmayı ve karşı tarafın da söz konusu talebe saygılı olma ödevi altına girmesini ifade eder. Dolayısıyla devlete karşı bir hakka sahip olmanın anlamı, devletin müdahalesine

¹¹⁹ Sabine Michalowski, “Sovereign Debt and Social Rights-Legal Reflections on a Difficult Relationship”, **Human Rights Law Review**, Volume 8, No. 1, 2008, p. 53.

¹²⁰ Meryem Koray, **Sosyal Politika**, Simge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2005, 119.

¹²¹ Oktay Uygun, “Küreselleşme ve Değişen Egemenlik Anlayışının Sosyal Haklara Etkisi”, **Anayasa Yargısı Dergisi**, S. 20, 2003, s. 266, 267.

¹²² Marius Pieterse, “Beyond the Welfare State: Globalisation of Neoliberal Culture and The Constitutional Protection of Social and Economic Rights in South Africa”, **Stellenbosch Law Review**, Vol. 14, Issue 3, 2003, p. 7.

maruz kalmama hususunda güçlü bir iddiaya sahip olma anlamına gelmektedir. Sosyal ve ekonomik haklarda karşımıza çıkan bu durum; refah teorisyenlerinin refah taleplerini uygulamaya geçirebilmek için cebre başvurulabilmesini sağlamak amacıyla hak kavramının cebriliğinden yararlanmak istemeleri şeklinde değerlendirilmektedir. Dolayısıyla sosyal ve ekonomik hakların; ifade edilen teorik temellere uygun düşmediği iddia edilmektedir.¹²³

Refah devletinin yeniden yapılanma sürecinde, hak niteliği hususunda ileri sürülen bu itirazlara paralel olarak sosyal ve ekonomik haklar aracılığıyla sunulan refah yardımlarının yerini; ihtiyaç temelli bağlantısız refah yardımları almaktadır. Dolayısıyla refah devletinin etkin olduğu süreçte devletten “hak” niteliğinde istenebilen hususlar, neo-liberal politikalar çerçevesinde “bireylerin merhametine” bırakılan yardımlara dönüşmektedir.¹²⁴ Haklardan yardımlara doğru yaşanan söz konusu dönüşüm ise, bu hususta devletin sorumluluklarından toplumun ve bireyin sorumluluklarına doğru bir kayma meydana getirmektedir.¹²⁵

1.3. ALTERNATİF OLARAK SOSYAL SEKTÖR

Refah devleti anlayışının zaman içerisinde politik iktisadın düşünsel alandaki gelişimini hızlandırması ve bunun sonucunda uygulamalarının gelişerek yerleşmesinin ekonomik alana temel olarak getirdiği en önemli yenilik, bu alanı özel ve kamusal olarak ikiye ayırması olmuştur. Bu gelişme ile birlikte sözü edilen piyasanın rekabetçi alanı oldukça daraltılmış ve kamusal faaliyetler özel alana yerleşerek sistematik bir çerçeve oluşturmuştur.

Bu durum aslında refah devleti düşüncelerinin çok daha başlangıcından itibaren özellikle klasik liberal geleneğe bağlı bulunan birçok iktisatçıyı iki yönde rahatsız etmiştir. İlki ve en önemlisi, bu anlayış ile iktidara verilen sınırsız gücün,

¹²³ Norman P. Barry, **Modern Siyaset Teorisi**, Çev. Mustafa Erdoğan - Yusuf Şahin, Liberte Yayınları, Ankara, 2004, p. 272-273, 285.

¹²⁴ Pierson, **Beyond the Welfare State: The New Political Economy of Welfare**, p. 151.

¹²⁵ Paul Ryan, “State of the Welfare State”, **Review of Income and Wealth**, Series 49, Number 1, March 2003, p. 143.

bireysel özgürlüğün alanını oldukça daraltacağı fikrini içeren siyasal sebeptir. Diğer ise ekonomik etkinliğin ve işlerliliğin bu sistemde başarılı olamayacağı ısrarları içeren ekonomik gerekçedir. Örneğin, Hayek, refah devletinin üçüncü yol politikalarını, “Kölelik Yolu” adlı eserinde eleştirirken; “Gerek rekabet, gerekse merkezi idare, tam olmadıkları takdirde gayet fena neticeler verir, muayyen bir meseleyi halledebilmek için bu iki yoldan birini seçmek lazımdır. İki usulün birbirine karıştırılması her ikisinin de tesirsiz kalması demektir ve varılacak netice, bunların her biriyle iktifa edildiği takdirde elde edilecek neticelerden kötü olur.” demektedir.¹²⁶

Plânlamacı politikaların uygulamadaki yükselişinin etkilerinin bertaraf edilmesi amacı ile klasik liberal iktisatçıların entelektüel çıkışları olmuş ancak çok başarılı olamamışlardır. Friedman, L. Robbins, Mises, Polanyi gibi isimler Avusturyalı iktisatçı F. A. Hayek’in önderliğinde 1 Nisan 1947 tarihinde İsviçre’nin Mont Pelerin kasabasında toplanarak “Sosyalizm ve Planlamanın Avrupa’daki Yükselişi” isimli bir konferans düzenlemiş ve bu türden politikaları “bireysel özgürlüğü tehdit ettiği gerekçesiyle” sert biçimde eleştirmişlerdir. Konferansın kapanış bildirgesi şöyledir; ¹²⁷ “...Uygarlığın merkezi değerleri tehlikededir. Yeryüzünün büyük bir kısmında insanın onuru ve özgürlüğü için gerekli koşullar çoktan ortadan kalkmıştır. Diğerlerinde de var olan planlamacı eğilim ve refah politikalarının gelişimiyle sürekli tehlike altındadır. Bireyin durumu ve gönüllü gruplar sürekli olarak keyfi gücün yayılmasıyla tehlike altındadır... Bu gelişmeleri ellerinde tutan grup (bürokratlar), bütün ahlâk kurallarını göz ardı eden bir tarih görüşü büyötmektedir. Ayrıca özel mülkiyeti ve rekabete olan inancın azalmasını yaygınlaştırmaktadırlar.”¹²⁸

Üçüncü yolu savunan yazarlar, bu türden liberal düşüncelerinin devlete atfettiği ekonomik etkinliği azaltmak ve ekonomik alanın kamusal ve özel olarak ayrılması

¹²⁶ Friedrich A. Von Hayek, **Kölelik Yolu**, Çev. T. Feyzioğlu – Y. Arslan, Liberal Düşünce Topluluğu Yayınları, Ankara, 1995, p. 43.

¹²⁷ Harvey, **A Brief History of Neoliberalism**, p. 20-22.

¹²⁸ Gül, **Sosyal Devlet Bitti Yaşasın Piyasa: Yeni Liberalizm ve Muhafazakârlık Kışkacında Refah Devleti**, s. 35.

hususundaki sorunları aşmak için bir alternatif olarak gönüllü birliklerin (Sivil Toplum Kuruluşlarının - STK) göz ardı edilmemesini istemektedir. Örneğin, hükümet daha kamu hizmeti alanına girmeden önce birçok hizmetin bu tür birliklerle yapıldığına dikkat çeker. Halk eğitimi, kamu hastaneleri, kütüphaneler, müzeler, tiyatrolar ve parklar bu özel birliklerin önderlik ettikleri kurumlardır ve bunların muhafaza edilmesi, kamu hizmeti alanında devletin tekel yaratma tehlikesini hafifletecektir.¹²⁹

Refah devletinin etkilerini azaltmak anlamında klasik liberal yazarlar tarafından bir alternatif olarak öne çıkarılan “sosyal sektörün” bağımsız kuruluşları, temelinde sivil toplum odaklı bir alanı ifade etmektedir. Bu anlamda sivil toplum kuruluşları özellikle Batıdan başlayarak temsili demokrasilerde yönetim krizinin baş göstermesi ve halkın yönetime doğrudan katılma isteminin artmasıyla toplumsal yaşamda önemli bir güç konumuna gelmişlerdir.¹³⁰ Batı Avrupa’nın tarihinde kavramsal olarak Antik Yunan’a kadar uzanan ve yurttaşlar toplumu anlamında kullanılan sivil toplumun kurumsallaşması modernleşme süreciyle mümkün olabilmektedir. Modernitenin getirdiği çatışmacı toplumsal yapı, toplumdaki farklı çıkar gruplarının siyasal karar mekanizmaları üzerinde baskı gücü kurma ihtiyacını ve dolayısıyla da STK’nın hızla kurumsallaşmasını olanaklı kılmıştır. STK’lar, liberal demokrasinin bütün kurum ve kurallarıyla toplumda işleyiş kazanması sonucu modern ve örgütlü yaşamın vazgeçilmezlerinden olmuşlardır.¹³¹

Takip eden bölümde sosyal sektör, sivil toplum ve sivil toplum kuruluşları bağlamında kavramları, tanımları, yapılanmaları ve etkileri vs. bakımlardan incelenecektir.

¹²⁹ Friedrich A. Von Hayek, “**Hukuk, Yasama ve Özgürlük: Özgür Bir Toplumun Siyasal Düzeni**”, Çev. Mehmet Öz, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1997, p. 72.

¹³⁰ Salih Alp, “Refah Devleti Düşüncesinin Gelişimi ve Bir Liberal Alternatif Olarak Üçüncü Sektör”, **Maliye Dergisi**, Sayı 15, Ocak-Haziran 2009.

¹³¹ Modern anlamda “sivil toplum” terimini ilk olarak 1755 yılında yayınlanan bir eserinde kullanan F. Hutcheson olmuştur. Ancak bu kavramı ilk kez eserinde başlık olarak kullanan ve onu inceleme konusu yapan 1724–1816 yılları arasında yaşamış bir İskoç anti-rasyonalist düşünür olan Adam Ferguson’dur. Detayları için bkz. (İlyas Doğan, “Sivil Toplumun Sahneye Çıkışı”, **Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi**, Mart 2003, 191-199).

İKİNCİ BÖLÜM

SİVİL TOPLUM KAVRAMI VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

2.1. SİVİL TOPLUM KAVRAMI

Terim olarak “Sivil Toplum” günümüzde, toplumun, siyasi otoritenin baskısından kurtulmasını ifade eder. Dolayısıyla toplumda görülen demokratik yapıyı, devletin kurumlarının dışında, toplumun kendi kendini yönlendirmesi anlamını taşır.¹³²

Sivil toplumun kurumsal olarak gelişimini ve yaygınlaşmasını, sanayileşmenin getirdiği dönüşüm ve çeşitlenen ekonomik ve sosyal yaşam sağlamıştır. Diğer bir ifade ile kapitalist sanayi toplumunun üretim ilişkileri, modern sivil toplum anlayışının şekillenmesine imkân tanıyan çatışmacı toplum yapısının önünü açmıştır. Buna bağlı olarak bireyler yaşadıkları ve karşı çıkma gereği duydukları problemlere yönelik, çıkarları doğrultusunda baskı unsuru oluşturabilecek, sosyal, siyasal ve ekonomik yaşamlarına yön verebilecek kurallara etki edebilecek duruma gelmişlerdir.¹³³

John Keane’e göre sivil toplumun tanımı konusunda tam bir görüş birliğine varılamamıştır. Keane’e göre sivil toplum ekonomik, sosyal, kültürel veya politik tüm toplumsal ilişkilerin farklı toplumsal gruplar arasındaki etkileşim alanıdır. Bu gruplar ise kapitalist ekonominin kuruluşlarından aileye, sosyal hareketlerden gönüllü kuruluşlara, medya kuruluşlarından siyasi partilere kadar uzanan geniş bir yelpazedeki tüm kuruluşları içermektedir¹³⁴ veya “Sivil toplum, şiddet karşıtı, kendi kendine örgütlenen, kendi kendini değerlendiren ve yansıtan ve hem birbirleriyle

¹³² S. Hayri Bolay, “Sivil Toplum ve Manası”, **Yeni Türkiye Dergisi**, Sayı 18, 1997.

¹³³ Fikret Toksöz, “Dernekler”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları, İstanbul, C. 2, 1983, s. 367.

¹³⁴ John Keane, **Sivil Toplum ve Devlet**, Çev. Levent Köker, Haz. Ahmet Çiğdem, Mehmet Küçük, Erkan Akın, Aksu Bora, Ayşe Nur, Yedi Kıta Yayınları, 2004, s. 83.

hem de onların eylemlerini çerçeveleyen, sınırlayan ve mümkün kılan devlet kurumlarıyla sürekli bir gerilim içerisinde olma eyleminde bulunan yasal koruma altındaki devlet-dışı kurumların karmaşık ve dinamik bir topluluğunu hem tanımlayan hem de tasavvur eden bir ideal-tip kategorisidir”.¹³⁵ Bu tanımda dikkat çeken şey sivil toplum kavramının hem var olanı tasvir eden hem de geleceğe yönelik tasavvurlar için yol göstericilik yapma kapasitesine sahip bir araç olarak düşünülmesidir. Bu tanımla ilgili önemli bir diğer nokta da sivil toplumu sadece devletin dışında yer alan ve yasal koruma altında bulunan alanla eşanlamlı görmemesi, aynı zamanda sivil toplumun eylemleri dolayısıyla hem devlet kurumları ile hem de kendi içinde karmaşık ve yeri geldiğinde gerilimli ilişkilerle karakterize olduğuna dikkat çekmesidir.¹³⁶

John Ehrenberg ise “sivil toplum nedir” sorusunun cevabının ancak “onu oluşturan yapıların ne yapmakta olduğuna, nasıl örgütlendiklerine ve hangi siyasal ve ekonomik güçlerin etkisinde olduğuna bakarak” verilebileceğini belirtmektedir.¹³⁷ Bu nedenle onun kendi başına, kendi içinde bir tanımını yapabilmek mümkün değildir ve basitçe piyasa-dışı, devlet-dışı bir gönüllü kamusal aktivite alanı anlamak yeterli olmamaktadır.¹³⁸

Modern sivil toplum kavramına yönelik bir diğer önemli açıklama Habermas’a aittir. Antik çağlardan günümüze kamusal alan kavramının geçirdiği dönüşümü ele aldığı “Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü” (Strukturwandel der Öffentlichkeit) adlı eserinde düşünür, karmaşık grupların ne zaman ve hangi koşullar altında siyasal eylemin temeli olmaya başladıklarını, kamusal sorunlar hakkındaki rasyonel-eleştirel tartışmaların yapılmasına önderlik eden toplumsal koşulların neler olduğunu sorgulamaktadır.¹³⁹ Habermas, “Sivil toplumun kurumsal çekirdeğini, kiliselerden, kültür derneklerinden ve akademilerden bağımsız medyaya, spor ve hobi

¹³⁵ John Keane, **Civil Society: Old Images New Visions**, Oxford, Cambridge: Polity Press, 1998, s. 6.

¹³⁶ Funda Onbaşı, **Sivil Toplum**, İstanbul, L&M Yayınları, 2005, s. 46.

¹³⁷ John Ehrenberg, **Civil Society: The Critical History of an Idea**, NewYork, London: NY University Press, 1999.

¹³⁸ Funda Onbaşı, **Sivil Toplum**, s. 47.

¹³⁹ Jürgen Habermas, **Kamusal Yapısal Dönüşümü (Strukturwandel der Öffentlichkeit)**, Çev. Tanıl Bora-Mithat Sancar, İstanbul, İletişim Yayınları, 1997 s. 396-404.

derneklerine, tartışma kulüplerine, vatandaş forumlarına ve yurttaş inisiyatiflerinden meslek birliklerine, siyasal partiler, sendikalara ve alternatif kurumlara dek uzanan devlet-dışı ve ekonomi-dışı birlikteliklerin oluşturduğunu” söylemektedir.¹⁴⁰ Buna göre sivil toplum, küçük çaplı gönüllü kuruluşların devletin kamusal sorunlar hakkında ürettiği çözümleri denetleyen ve bu çözümleri açıkça tartışarak katkıda bulunan ve bu anlamda çoğulculuğu esas alan bir yapıdır.¹⁴¹

Habermas’ın teorik kavramsallaştırması üç temel çerçeveye içinde şekillenmektedir: İlki devlet meşruluk krizidir. Düşünürüne göre, bunun nedeni, devletin ekonomiye kapsamlı müdahalesidir. Modern refah devleti, meşruluğunu kendi tebaası üzerinde uyguladığı politikalar aracılığıyla göstermek istemektedir. Ancak bunun için toplumsal çıkarların geniş çaplı alanını oluşturan kamusal alana tamamen müdahale etmemesi gerekmektedir. Habermas devletin ve kamusal alanın çıkarları arasındaki olası çatışmanın, rejimin varlığı ve işleyişi konusunda devleti bir krizle yüz yüze bırakabileceğini ileri sürmektedir. İkinci çerçeve, sistem ile yaşam dünyası arasındaki ayrıma dayanmaktadır. Bu ayrımda sistem; para ve iktidarın belirlediği alan iken, yaşam dünyası bireysel ilişkilerin, iletişimsel alanıdır. Üçüncü olarak, demokratik bir temelde kamusal alanın kurumsal yapılanması sorununa dikkat çekmektedir.¹⁴²

Bassam Tibi’ye göre sivil toplum kavramı şu ön şarta dayanmaktadır: “Toplumsal ve siyasal kurumlar özerktirler; devletle ilişkilidirler, fakat devlet tarafından denetlenmezler ve devlete tabi değildirler.”¹⁴³ Keane de bu konuda bugünün koşulları altında, kamusal olanla özel olan devlet ve sivil toplum arasındaki eski ayrımın anlamsızlaşması nedeniyle, bunların yerini alan ve artık “siyasal” ya da

¹⁴⁰ A.e., s. 52.

¹⁴¹ Ali Yaşar Sarıbay ve Süleyman Seyfi Öğün, **Bir Politik Bilim Perspektifi**, Bursa, Asa Kitabevi, 1998, s. 43-44.

¹⁴² Craig Calhoun, Introduction: Habermas And The Public Sphere, In Habermas and the Public Sphere, Edited by Craig Calhoun, The MIT Press, Cambridge, 1992, s. 30-31

¹⁴³ Bassam Tibi, **Sivil Toplum, Demokrasi ve İslam Dünyası**, İstanbul, Tarih Vakfı, Yurt Yayınları, 1998, s. 36.

“toplumsal” varlıklar olarak tanımlanamayacak, birbirleriyle örtüşen, karma nitelikli kurumlardan oluşan bir “magma” söz konusudur demektir.¹⁴⁴

J. Cohen ve A. Arato’ya göre sivil toplum “Özerk gruplar ve birlikler çoğulluğu; kamusal kültür ve iletişim kurumları; bireysel tercihlerin ve yönelimlerin mahremiyeti; çoğulluğu; kamusalılığı devletten, hatta ekonomiden ayıran bir genel haklar sistemidir.”¹⁴⁵

Başka bir anlatımla sivil toplum kavramı, “devlet denetimi veya baskısının ulaşmadığı veya belirleyici olmadığı alanlarda, bireylerin/grupların devletten izin almadan, kovuşturmayla uğrama korkusu taşımadan ve ekonomik ilişkilerin baskısından da büyük ölçüde bağımsız hareket ederek tutum belirleyebildikleri, sosyo-kültürel etkinliklerde bulunabildikleri, gönüllü ve rızaya dayalı ilişkilerin, etkinliklerin ve kurumların oluşturabildiği bir toplum” u ifade etmektedir.¹⁴⁶

Karl Marx, sivil toplumu devletten ayırmaktadır. Marx’a göre, insanın doğayla ilk etkileşimini oluşturan ekonomik hayat, insan hayatının tüm aktivitelerinin ve sosyal hayatının temel paradigmasını oluşturur. Din, devlet, aile, kanun, ahlak, bilim gibi insani etkinliklerin tümü üretim biçimine göre şekillenir. Marx’a göre sivil toplum on sekizinci yüzyıl Avrupa’sında burjuvazi ile gelişti. Onun için sivil toplum, üretici güçlerin belli evrimsel gelişiminde ortaya çıkan, bireyler arasındaki ekonomik ilişkilerin tümüdür.¹⁴⁷

Antonio Gramsci, Marx’ın aksine sivil toplumu alt yapısal bir alan değil, üst yapısal bir kurum olarak ele alır. Gramsci’ye göre sivil toplum bir sosyal grubun bütün toplum üzerinde yürüttüğü kültürel hegemonyadır.¹⁴⁸

¹⁴⁴ Keane, **Sivil Toplum ve Devlet**, s. 14-15.

¹⁴⁵ John Cohen and Andrew Arato, **Civil Society and Political Theory**, Cambridge, Mass, 1994, s. 78.

¹⁴⁶ Yavuz Atar, “Demokratik Sistemde Sivil Toplum Fonksiyonu ve Sivil Toplum-Devlet Düalizmi”, **Yeni Türkiye Dergisi**, Sayı: 18, Ankara, Kasım-Aralık 1997, s. 98.

¹⁴⁷ Vehbi Bayhan, **Sivil Toplum ve Demokrasi**, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2005, s. 153.

¹⁴⁸ A.g.e., s. 153.

Dahrendorf, sivil toplumu; kanun hâkimiyetinin olduğu, öte yandan özerk kurumlardan oluşan bir “ara sektörün yaygın bir biçimde geliştirilmesi yani devlet ya da bir başka merkezi otorite tarafından yönetilmeyen, halkın iradesini temsil eden kurumlar” olarak ele almaktadır. Ona göre yeni siyasi kurumları oluşturmak, anayasa ve seçim kanunu yapmak altı ay alır. Yarı yarıya işlerliği olan bir ekonomiyi oluşturmak ise belki altı yıl, ama sivil toplumu kurmak altmış yıl sürebilir. Özerk kurumları oluşturmak ise en güç iştir.¹⁴⁹

Hegel’e göre sivil toplum, bir sözleşme sonucu olarak kurulmaz, sözleşmenin yapılacağı ortamı ya da alanı oluşturur. Sivil toplum bireylerin kendiliğinden, gelenek ve görenekler uyarınca özgür birlikteliğinden meydana gelir. Sivil toplum ancak, yasal ve siyasal kavramlarla donatılınca devlete dönüşür.¹⁵⁰

Sivil toplum durumunda otorite, bireyin rolünün, işlevinin, yeterliliğinin ve kişisel edimlerinin bir türevidir. İstikrarlı ve birbiriyle yarışan yapılara sahip kenetlenmiş bir toplum, sivil toplumun zorunlu koşuludur.¹⁵¹ Sivil toplum, baskı grubu oluşturarak siyasi kararlar üzerinde etki yapmak olanağını bulamamış bireylere bu olanağı veren örgütlenmiş ya da örgütlenmemiş olabilen sivil birliklerdir.¹⁵²

Sivil toplum kavramı çeşitli aşamalardan geçerek, bugünkü anlamına ulaşmıştır. “ Sivil toplum, gönüllü kendi kendini oluşturan kendi desteklerine sahip, devletten özerk, özel alan ile devlet arasında aracı niteliğinde örgütlü sosyal bir yapılanmadır.”¹⁵³

¹⁴⁹ Ralf Dahrendorf, “Sivil Toplumu Özerk Kurumlar Yaşatır”, *New Perspectives Quarterly*, WPQ Türkiye, Cilt: 1-2 1991, s.72-74.

¹⁵⁰ Mete Tunçay, “Sivil Toplum ile İlgili Kavramlar”, *Tanzimattan Günümüze İstanbul’da Sivil Toplum Kuruluşları*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s. xi.

¹⁵¹ Mahmood Sariolghalam, *Sivil Toplum, Demokrasi ve İslam Dünyası*, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998, s.74-82.

¹⁵² Erhan Atiker, “Sivil Toplum Kuruluşlarında Örgüt İçi Demokrasi ve Gönüllülük”, *Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşları Sempozyumu IX*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, Haziran 2002, s. 6.

¹⁵³ Ali Yaşar Sarıbay, *Kamusal Alan Diyalojik Demokrasi Sivil İtiraz*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000, s. 58.

Sivil toplumun gelişmesi kültürel bir süreçtir ve çoğulculuk, bağımsızlık, dayanışma toplumsal bilinçlenme, katılım, eğitim, sorumluluk ve yetki devri gibi unsurların gelişmesiyle paralellik taşımaktadır.¹⁵⁴

Her şeyden önce sivil toplumda, özgürlükçü, eşitlikçi, dolayısıyla barışçı bir siyasal kültürü, toplumun tüm bireylerin bilinçlerinde yerleşmiş olması ön koşuldur. Bu koşullar altında kavram, yalnızca var olan sivil toplum oluşumlarını değil onların içindeki özgürleşme ve haklılaştırma gücünü ortaya çıkarma amacını da taşımaktadır. Bu da demokratikleşme açısından sivil toplumun tüm olanaklarını kullanmak anlamına gelmektedir. Bu açıdan bakıldığında sivil toplumun Habermas'ın deyişiyle “kamuoyunun tabanını”, oluşturduğu söylenebilir. Sivil toplum ve kamuoyu birbirlerini vazgeçilmez bir biçimde tamamlamaktadırlar.¹⁵⁵

Genel olarak, sivil toplum, “devlet denetimi ve baskısının ulaşamadığı, belirleyici olmadığı alanlarda, kişilerin veya grupların izin almadan, kovuşturmaya uğrama korkusu olmadan taşımadan ve ekonomik ilişkilerin baskıdan da büyük ölçüde bağımsız olarak hareket ederek tutum belirleyebildikleri, sosyo-kültürel etkinliklerde bulunabildikleri, gönüllü ve rızaya dayalı ilişkilerin, etkinliklerin ve kurumların oluşturabildikleri bir toplumu” ifade eder.¹⁵⁶

Sivil toplum, devlet ile aile arasındaki aracı kuruluşlar olarak da tanımlanabilir. Yani sivil toplum gönüllü kuruluşları, şirketleri ve dernekleri kapsamaktadır.¹⁵⁷

Sivil toplum kavramı, başka bir yazara göre devletin ve devlet otoritesi dışındaki ekonomik ve toplumsal alanı nitelemek için kullanılan ve kendi ilke ve kurallarına göre işleyen, otorite alanı dışında kendi kendini düzenleyen özerk alanları ifade etmek için kullanılmaktadır.¹⁵⁸

¹⁵⁴ Avrupa Birliği Komisyonu Türkiye Temsilciliği, **Sivil Toplum İş Basında**, Ankara, 2001, s. 2

¹⁵⁵ Atiker, “Sivil Toplum Kuruluşlarında Örgüt İçi Demokrasi ve Gönüllülük”, s. 7-8

¹⁵⁶ Atar, “Demokratik Sistemde Sivil Toplum Fonksiyonu ve Sivil Toplum-Devlet Düalizmi”, s. 98.

¹⁵⁷ Rasim Özgür Dönmez, **Türkiye’de Sivil Toplum Tartışmaları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2000.

¹⁵⁸ Aytekin Yılmaz, “Sivil Toplum, Demokrasi ve Türkiye”, **Yeni Türkiye Dergisi**, Sayı 18, 1997.

“Sivil Toplum” yurttaşların oluşturduğu düzen ya da birimi yurttaş olan toplum türü, yurttaşlık düzeni olarak da tanımlanabilir. Sivil toplum sınıfları, cemaatleri, etnik grupları birim olarak ele alan düzen değil, yurttaş birim olarak ele alan düzendir.¹⁵⁹

Sivil toplum bir anlamda her türlü tekelleşmeci ve tahakküm kurucu iktidar güçlerine karşı aşağıının dirençlerinin yer aldığı ve gönüllü biçimde örgütlenmiş faaliyetlerin olduğu yöre şeklinde de tanımlanabilir.¹⁶⁰

Özetle, bugünkü sivil toplum tartışmaları, üç yaklaşım üzerinde durmaktadır:

1. Liberal yaklaşım, vatandaşları, hak ve ödevleri açısından tanımlanan, ekonomik ve rasyonel unsurlar olarak görür. Vatandaşlar, çıkar grupları olarak kendilerini düzenlerler ve devlet de evrensel olarak geçerli bireysel hakları güvence altına alır. Sivil toplum, bireysel hakların hayata geçirilebildiği ölçüde gelişebilir.
2. Toplumcu yaklaşıma göre, vatandaşlar, kendilerinin belirledikleri değerler esasında kurulmuş olan bir toplumun üyeleridir. Bireyler kendi işlevlerini, bireyle devlet arasındaki ilişkiler sisteminde yerine getirmeli, davranışlarını toplumun hedefleriyle örtüştürmelidir.
3. Demokratik yaklaşıma göre ise, sivil toplum, demokratik tartışmaların sadece fikir oluşturmakla kalmadığı, standartlar da getirdiği bir siyasi bilinçlilikte yaratmaktadır. Böylelikle, bilgilendirme süreci, aynı zamanda bir karar oluşturma süreci haline gelmekte ve sivil toplum, ortak değerler üzerinde anlaşmaya varabilmektedir.

James Maddison gibi kimi düşünürler de, sivil toplumu güç ilişkisi açısından ele almıştır. Maddison’a göre, “sivil toplum güç istismarına karşı en önemli denetim ve denge unsurlarından biridir. Otoritenin kaynağı toplumdur ancak toplumda birçok

¹⁵⁹ Ioanna Kuçuradi, “Sivil Toplum ve Sivil toplum Kuruluşları”, **Üç Sempozyum: Sivil Toplum Kuruluşları**, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998.

¹⁶⁰ Aydın Uğur, **Yeni Demokrasinin Yeni Aktörleri**, Helsinki Yurttaşlar Derneği Yayınları, 1999.

çıkar grubu ve sınıfa ayrılmaktadır. Bu da bireylerin veya azınlığın haklarını, çoğunluk karşısında tehlikeye düşürebilmektedir.” Bu görüşten yola çıkarak, egemen güç olarak devletin dışında sınırlanamayacak ve denetlenemeyecek bir bağımsız kuruluşlar ve örgütler ağının gelişmesi zorunludur.

Sivil toplumu aktif vatandaşlık ile ilişkilendiren Ralph Dahrendorf ise, sivil toplumu, “başkalarına saygı gösteren, başkalarını cesaretlendirip, harekete geçmek isteyen vazgeçebilen, eyleme yönelik araçları yaratabilen, kendinden emin, korkusuz ve korku duymak için nedeni olmayan kadınlar ve erkekler, yani vatandaşlar”¹⁶¹ olarak tanımlamıştır.

En geniş anlamıyla sivil toplum, bireylerin ve grupların devletten kaynaklanmayan ve devletçe yönetilmeyen her türlü toplumsal faaliyeti için kolektif bir tanım haline gelmiştir.¹⁶²

2.2. SİVİL TOPLUM HAKLAR ve ÖZGÜRLÜKLER İLİŞKİSİ

Sivil toplum açısından bakıldığında, özgürlükler içerisinde ön plana çıkan özgürlüklerin başında, sivil toplum için hayati öneme sahip bulunan “düşünce ve ifade özgürlüğü” ile “örgütlenme özgürlüğü” olduğu görülür.

Hak kelimesi hem günlük dilde hem de felsefi ve ahlaki söylemde hem de hukuki terminolojide yaygın olarak kullanılmaktadır. Hukuk dilinde hak kavramı özünde yetkinin veya meşru talebin hukuki biçimde ifade edilmesinden başka bir şey değildir. Yalnız burada, iddianın, talebin veya müdahale yetkisinin arka planında “ahlaki meşruluk” anlayışı bulunsa da bunların doğrudan veya görünüşteki kaynağı hukuktur.¹⁶³ Bu durumda, hak, hukukun korunmasını istemek yetkisine sahip

¹⁶¹ İzmir İl Dernekler Müdürlüğü, “Sivil Toplum”, (Çevrimiçi) <http://izmirildernekler.gov.tr/dernekler/sivil-toplum>, 10 Şubat 2007.

¹⁶² Deltur.cec.eu.int/sivil.rtf (Çevrimiçi) <http://www.deltur.cec.eu.int/sivil/rtf>, 10 Şubat 2007.

¹⁶³ Mustafa Erdoğan, **Anayasal Demokrasi**, 4. Baskı, Siyasal Kitapevi, Ankara, 2003, s. 140-141.

bulunan çıkardır şeklinde ifade edilebilir. Diğer bir ifadeyle, hakkın, hukukun, korunan çıkarların gerçekleştirilmesi amacıyla kişiye hukuk düzeni tarafından sağlanan ve kullanılması onun iradesine bırakılan “hukuk kudreti” olgusudur.¹⁶⁴

Özgürlük ise kişinin hayatını kendi tercihlerine göre kurma çabasının başkalarınca (özellikle siyasal otorite tarafından) keyfi olarak engellenmemesi demektir.

Özgürlük bir haktır. Özgürlük herkese tanınmış bir insan hakkıdır.¹⁶⁵ Özgürlük, insanın özünden gelen bir kavram ve olgu olup, var oluşunun gerektirdiği bir haktır¹⁶⁶ ifadesi hak özgürlük kavramının birbirleri ile olan bağının ve ilişkisinin ortaya konması gerekliliğini göstermektedir.

Bu konuda söylenebilecek ilk şey, hak ve özgürlük sözcüklerinin birbirlerini tamamlayan iki kavram olduklarıdır. Hak ve özgürlük gerçekte bir tek hukuki gerçeğin iki yönüdür. Özgürlük bir haktır ve hak özgürlükle gerçekleşebilir. Bunlardan biri olmadan diğeri olmaz. Gerçekleşebilecek bir hak yoksa özgürlüğün anlamı kalmayacağı gibi özgürlük yoksa hakkın da bir anlamı ve önemi yoktur. Hak, özgürlüğün temeli ve konusu, özgürlük ise hakkın gerçekleşme vasıtasıdır.¹⁶⁷

2.2.1. Haklar

Kişisel haklar, kişinin devlet tarafından “aşılamayacak” ve “dokunulmayacak” özel alanın sınırlarını çizen özgürlüklerdir. Din ve vicdan özgürlüğü, düşünce özgürlüğü, kişi güvenliği, konut dokunulmazlığı gibi özgürlükler bu kategoride ele

¹⁶⁴ Refik Korkusuz, **Uluslararası Belgelerde ve Türk Anayasasında Temel Hak ve Özgürlükler**, Özenk Matbaacılık, İstanbul, 1998, s. 7.

¹⁶⁵ İbrahim Özden Kaboğlu, **Özgürlükler Hukuku**, Afa Yayınevi, İstanbul, 1998, s. 12.

¹⁶⁶ M. Niyazi Öktem, **Özgürlük Sorunu ve Hukuk**, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul, 1977, s. 293.

¹⁶⁷ Hüseyin Nail Kubalı, **Anayasa Hukuku, Genel Esaslar ve Siyasi Rejimler**, Esra Matbaacılık, İstanbul, 1965, s. 252.

alınmaktadır. Bunlar devlete negatif bir tutum yani sadece karışmama ve gölge etmeme ödevi yüklerler.¹⁶⁸

Kişisel hak ve özgürlükleri şöylece sıralamak mümkündür: Kişi dokunulmazlığı, kişi güvenliği hakkı, kişinin maddi ve manevi varlığını geliştirebilmesi, özel hayatın gizliliği, konut dokunulmazlığı, haberleşme özgürlüğü, yerleşme ve seyahat özgürlüğü önemli kişisel haklardandır.¹⁶⁹

2.2.1.1. Ekonomik ve Sosyal Haklar

Sosyal haklar, toplumun güçsüz kesimlerinin insan onuruna yaraşır bir yaşam sürebilmeleri için devletin önlemler alması ya da doğrudan edimlerde bulunması şeklinde olumlu müdahalesi ile gerçekleşebilen haklardır.¹⁷⁰ Bunların pozitif olarak nitelendirilmelerinin nedeni, temin edilmelerinde devletin hareketsiz kalmasına değil aksine olumlu edimlerde bulunmasına bağlı olmasıdır. Bu hakların sağlanmaları için devletin kişileri çeşitli imkânlarla donatacak olumlu faaliyetlerde bulunması gerekir. Yani devlet, kişileri kendi haline bırakmak yerine onlarla faal olarak ilgilenmek durumundadır.¹⁷¹

Sosyal ve ekonomik haklar sivil toplum açısından oldukça önemlidir, şöyle ki: Kişisel hakların yalnız başına güvence altına alınmış olması yeterli olmamakta, bunların sosyal ve ekonomik haklarla tamamlanması gerekmektedir. Aksi halde, sivil toplumla ilgili idealler sadece kâğıt üzerinde kalma durumunda olacaktır. Zira sosyal ve ekonomik haklar, diğer hakların kullanılabilmesi için gerekli asgari düzeyde yaşamı sürdürme imkânı sağlarlar. Bu haklar insan hayatı için gerekli olan standartları ve hizmetleri arttırma üzerinde yoğunlaşır ve bu açıdan temel ihtiyaçlarla paralellik gösterir.

¹⁶⁸ Münci Kapani, **Kamu Hürriyetleri**, 7. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 1993, s. 6.

¹⁶⁹ Refik Korkusuz, **Uluslararası Belgelerde ve Türk Anayasasında Temel Hak ve Özgürlükler**, s. 235-236-239.

¹⁷⁰ Kaboğlu, **Özgürlükler Hukuku**, s. 238.

¹⁷¹ Mustafa Erdoğan, **Anayasal Demokrasi**, s. 179.

Bu konuda önemli bir noktada, devletin özgür, açık ve rekabetçi bir piyasa koşullarını sağlaması gerekliliğidir. Çünkü özgür, açık ve rekabetçi bir piyasanın var olmadığı yerde sivil toplum olmaz. Sivil toplumdan eğer özerk bir toplumsal varlık alanı kast ediliyorsa onun kendisini devletten bağımsız olarak ayakta tutacak ekonomik temellere sahip olması şarttır. Her türlü sivil etkinlik ancak özgür ekonomik faaliyetlerle finanse edilebilir. Bunun dışında ekonomiyi sivil toplumla ilişkilendirmeyen bir bakış açısı sivil toplumun uzun vadede devletin kucağına düşmekten alıkoyacak güvencelere sahip değildir. Bu nedenle özgür, açık ve rekabetçi bir piyasa ekonomisi sivil toplumun özerkliğinin güvencesidir.¹⁷²

Diğer taraftan sivil toplumun faaliyetlerinin önemli bir kısmı sosyal ve ekonomik haklarla ilgili olan alanlarda olmaktadır. Örneğin, muhtaç ailelere ekonomik yardımda bulunmak, maddi durumu iyi olmayan öğrencileri okutmak, kültürel varlıkları korumak gibi alanlarda birçok sivil toplum örgütü çalışmalar yürütmektedir. Bu bağlama bu örgütler sözü edilen çalışmalarının yanı sıra sosyal ve ekonomik haklarla ilgili daha adil ve kalıcı çözümler için siyasal iktidara da baskı yapabilmektedir. Siyasal toplumun bir baskı mekanizması işletmesi de çoğu zaman sosyal ve ekonomik haklarla ilgili faaliyet alanlarında söz konusu olmaktadır.¹⁷³

2.2.1.2. Sivil ve Siyasal Haklar

Siyasal haklar, vatandaşların siyasal iktidarın oluşumuna ve kullanımına katılmasını sağlayan haklardır. Vatandaşlar, kendilerini devlet karşısında faal hale getiren bu haklar sayesinde siyasal karar alıcıları, siyasal ve idari kararları etkileyebilir. Siyasal haklar, kişilerin yönetime gönüllü katılmalarına imkân vermektedir.¹⁷⁴ Siyasal görüş ve tutumlarını açıklama, örgütlenme, oy kullanma, referandum, seçme ve seçilme yolları ile vatandaşa toplum yönetiminde söz sahibi

¹⁷² Mustafa Erdoğan, **Anayasa ve Özgürlük**, Ankara Yetkin Yayınları, 2002, s. 45.

¹⁷³ Bu konudaki bir çalışma için bkz. Necdet Aksoy, **Türkiye’de Sivil Toplum Örgütlerinin Baskı Grubu Olarak Çevre Politikalarına Etkileri**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.

¹⁷⁴ Mustafa Erdoğan, **Anayasa ve Özgürlük**, s. 179.

olma ve kararlara katılma yetkisini veren siyasal haklardır.¹⁷⁵ Siyasal haklardan ilke olarak sadece vatandaş yararlanır. Siyasal hakları kullanabilmek için bir devlet vatandaşlık bağı ile bağı olmanın gereği, vatandaşlık hakkının önemini ortaya koyar.¹⁷⁶

Siyasal hakların doğrudan sivil toplumla ilgili olmadıkları söylenebilir. Hatta siyasal hakların, vatandaşların siyasal iktidarın oluşumuna ve kullanımını katılmasını sağlayan hakları olduğu ve sivil toplumun siyasal iktidarın dışında bir alanda var olduğu göz önüne alındığında, görünürde bu hakların sivil toplumun işine yaramadığı düşünülebilir. Ancak, durum tam anlamıyla böyle değildir. Çünkü siyasal haklar ancak demokratik rejimlerde güvence altındadır. Başka bir ifade ile bunlar liberal demokrasinin temelini oluştururlar.¹⁷⁷

Sonuç olarak, genel bir ifade ile şunlar söylenebilir: Bu üç gruba dâhil olan haklar, özgürlüğün birbiri ile sıkı sıkıya bağı olan yönlerini oluştururlar. Bunlardan her biri diğerleri ile tamamlanmadıkça özgürlükte tam olmaz. Kişisel haklar, sosyal haklarla tamamlanmadığı sürece başlı başına özgürlüğü sağlamaya, büyük kitleleri ondan yararlandırmaya yeterli değildir. Sadece sosyal hakların tanınması ise belki geniş ölçüde sosyal güvenliği sağlayabilir. Fakat kişiyi gerçek anlamda özgür kılmaz diğer yandan bu iki hak kategorisi de siyasal haklar olmazsa iktidar tarafından her zaman geri alınabilecek bir bağış niteliğinde, tamamen desteksiz ve güvencesiz kalır. Fakat aynı şekilde siyasal haklarda diğer hak ve özgürlüklerle desteklenmedikçe başlı başına büyük bir mana ifade etmez.¹⁷⁸

2.2.2. Örgütlenme Özgürlüğü ve Sivil Toplum

Düşünce ve ifade özgürlüğünün bir biçimi olarak örgütlenme özgürlüğü ile ilgili izahlara geçmeden önce örgüt kavramını açıklamak yararlı olacaktır.

¹⁷⁵ Kapani, **Kamu Hürriyetleri**, s. 6.

¹⁷⁶ Kaboğlu, **Özgürlükler Hukuku**, s. 218.

¹⁷⁷ Mustafa Erdoğan, **Anayasa ve Özgürlük**, s. 179.

¹⁷⁸ Kapani, **Kamu Hürriyetleri**, s. 7.

Örgüt, bir amaç etrafında oluşan sürekli gruplaşmadır. Bir örgüt, belirli hedeflere ulaşmak üzere bir grubun faaliyetlerini düzenleyen maddi usuller açıkça belirlendiği andan itibaren kurulmuştur. Bundan çıkan sonuç kendiliğinden oluşan her grubun örgüt olamayacağı yalnızca resmi şekilde belirlenen usullerle donatılmış olan grupların örgüt sayılabileceğidir.¹⁷⁹

Örgütlenme özgürlüğünün unsurları şu şekilde belirlenmektedir:

- **Gönüllülük Unsuru:** Esas itibariyle dernek, sendika vb. örgütlere hem kurma hem de bunlara üyelik bakımından gerekli olan serbestliğe işaret etmektedir. Bunun yanında, bu unsurların kişilerin örgütler kurmaya ve üye olmaya zorlanamayacaklarına ilişkin olumsuz anlamı da bulunmaktadır.¹⁸⁰
- **Ortak Amaç:** Örgütlenme özgürlüğü kapsamına kişilerin (üyelerin) sosyal, siyasal, kültürel vb. her türlü menfaatlerine yönelik amaçları girmektedir.¹⁸¹
- **Herkese Ait Olması:** Siyasal haklar sadece vatandaşlara tanınmış olmasına rağmen, örgütlenme özgürlüğü için böyle bir durum söz konusu değildir.¹⁸²

2.3. SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI ve SOSYAL SEKTÖR

Devlet, topladığı vergileri, refah ve diğer gerekli harcamalar için kullanma sorumluluğunu, günümüzde yaşanan devletin küçülmesi ve bazı temel alanlardan çekilmesi, bazı hizmet alanlarının piyasaya açılması ve özelleştirilmesi gibi nedenlerle, yerine getirememektedir. Bunun sonucu olarak ise toplumların ihtiyaçları yeterince karşılanamamaktadır. Devletin yetersiz kalması, bireylerin organize olarak tüzel kişilikler altında çeşitli iyileştirme çabalarına katkı sağlamaya girişmelerine neden olmaktadır. Bu organize bireylerden oluşmuş yapılara “Sivil Toplum Kuruluşları” (STK) denilmektedir. Sivil toplum, demokratikleşme ve toplumsal

¹⁷⁹ Maurice Duverger, **Siyaset Sosyolojisi**, Varlık Yayınları, 1975, p. 174.

¹⁸⁰ Sunay, **Tartışılan Egemenlik**, s. 221.

¹⁸¹ A.e., s. 225.

¹⁸² A.e.

sorunlara çözüm arama anlamını ifade etmektedir. Aynı zamanda sivil toplum, devlet, ekonomi ve aile arasında kalan sivil toplumsal sorunları çözmeye dönük bir tartışma alanı ve bu tartışmanın yaşama geçtiği örgütsel bir etkinliktir. STK'lar da, belli toplumsal, çevresel sorunlara çözüm bulunmasını, belli değerlerin korunmasını ve belli çıkarların yaşama geçmesini amaçlayan örgütlerdir.¹⁸³

Sivil toplum kuruluşlarının tarihçesini, İkinci Dünya Savaşı sonrasına kadar götürebiliriz. Bu kuruluşlar o dönemde savaş sonrası yıkılan Avrupa'da savaş yaralarını sarmak için ve daha sonra da demokrasiyi yaymak için kurulmuşlardır. Diğer taraftan, sivil toplum kuruluşlarının tarihini 1968'deki sol öğrenci protesto hareketleri ve aydın duyarlılıkları ile başlatmayı doğru bulanlar da vardır.¹⁸⁴

Piyasa sistemi içerisinde oluşan risk alanları karşısında, iş sahibi olma, eğitim, sağlık, beslenme, konut, refah, sosyal güvenlik, uluslararası yardım, barış, çevre, iş emniyeti, tüketicinin korunması gibi belli haklar konusunda devlet rol üstlenmek zorunda kalmıştır.¹⁸⁵ Fakat piyasa mekanizmasının kendi sürdürebilirliğini sağlamak amacıyla yarattığı sorunları gidermek için yapılan refah harcamalarının zaman içinde artması ve çeşitlenmesi, yapılan çalışmaları farklı yöntemlerin geliştirilmesine yoğunlaştırmıştır. Günümüzde, devletin toplumsal refah, ekonomik kalkınma çevresel problemler gibi önemli alanlarda mücadele etme kapasitesi hakkında artan şüpheler, dünya genelinde karşılaşılan sorunların, risklerin ve tehlikelerin küresel olması, sonuç olarak küresel sorunlarla küresel mücadele yöntemleri gerekli olduğu kanısını da yaygınlaştırmıştır.¹⁸⁶

Küreselleşen ekonomi, refah devleti krizlerine; o da küresel ve ulusal ekonomilerde toplumsal yönetişimin yeni formlarının aranmaya başlanması gibi politik mücadelelerin yükselmesine neden olmuştur.

¹⁸³ E. Fuat Keyman, **Türkiye'de Sivil Toplumun Serüveni: İmkânsızlıklar İçinde Bir Vaha**, Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Yayınları, Ankara, 2006, s. 15.

¹⁸⁴ Murat Belge, "Sivil Toplum Örgütleri", **Merhaba Sivil Toplum**, Helsinki Yurttaşlar Derneği Yayınları, Ankara, 1998.

¹⁸⁵ Tülay Arın, "Refah Devleti: Bir Analiz Çerçevesi", **IX. Türkiye Maliye Sempozyumu: Türkiye'de Bütçe Harcamaları**, İ.Ü. İktisat Fakültesi, Maliye Bölümü, İstanbul, 1996, s. 61.

¹⁸⁶ E. Fuat Keyman, **Türkiye'de Sivil Toplumun Serüveni: İmkânsızlıklar İçinde Bir Vaha**, s. 16.

Batıda sosyal devletin uzun dönemde bütün vaatlerini yerine getiremeyeceği genel kanı haline gelmiştir. Bunun neticesinde, devlet kimi hizmet alanlarından geri çekilirse toplumsal dayanışma duygusu zedelenecek ve sistemin meşruiyeti yara alacaktır. İşte kamusal alanda sosyal devlet ve siyasi partilerin boşalttığı alanı doldurmak gibi bir zorunluluk ortaya çıkmıştır. Bu zorunluluk Batı toplumlarında sivil toplum kuruluşlarına önem verilmesini sağlamış ve bunlara karşı yönelen dikkati çoğaltmıştır. Batıda sosyal devletin boşluğunu sivil toplum kuruluşları dolduracaktır. Bu gelişmeler neticesinde, özellikle 1970’lerden sonra sivil toplum kuruluşlarının sayıları, çalışma alanları ve işlevleri hızla yayılmış ve genişlemiş, sivil toplum kuruluşlarına verilen önem artmıştır.¹⁸⁷

Günümüzde sivil toplum kuruluşlarının önemi her geçen gün biraz daha anlaşılmakta yerel ve genel sorunların çözümünün bu kuruluşların örgütlenme, güçlenme ve başarısı ile doğrudan bağlantılı olduğu kabul edilmektedir. Globalleşen dünyada kamu ve özel sektörden sonra sosyal sektör olarak adlandırılan sivil toplum kuruluşları, devlet örgütleri karşısında “ortak” konumunda söz sahibi olmaktadır.¹⁸⁸

STK’lar, resmi kurumlar dışında ve bunların bağımsız olarak faaliyet gösteren, politik, sosyal, kültürel, hukuki ve çevresel amaçları doğrultusunda lobi çalışmaları yapan, ikna ve eylemlerle çalışan kurumlardır. Bunlar, üyelerini gönüllülük usulüyle kabul eden, çalışanlarını ise kimi zaman gönüllü kimi zaman da profesyonel olarak alan, kâr amacı gütmeyen ve gelirlerini bağışlar ve/veya üyelik ödemeleri ile sağlayan kuruluşlardır.¹⁸⁹

STK’lar özgürce sahiplenilebilen, ulusal hukukla düzenlenmiş olmasına karşın uluslar arası hukukta neredeyse böyle bir özellik taşımayan bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumda ise birçok farklı yapı kendini “STK” olarak

¹⁸⁷ John Clark, **Kalkınmanın Demokratikleştirilmesinde Gönüllü Kuruluşların Rolü**, Çev. Serpil Ural, Türkiye Çevre Vakfı Yayınları, Ankara, 1996.

¹⁸⁸ Gülsen Ataseven, “Sivil Toplum Kuruluşları ve Toplum”, **Yeni Türkiye Dergisi**, 1997, Sayı 18.

¹⁸⁹ Michael Blowfield, “Corporate Social Responsibility – The Failing Discipline and Why It Matters for International Relations”, **International Relations**, (Çevrimiçi), <http://ire.sagepub.com/cgi/content/abstract/19/2/173>, 26 April 2008, p. 173.

adlandırmaktadır. Bunlar, tek kişiden oluşan STK’lar “Bireysel STK”lar (My own Non Governmental Organisation); pazarlara daha etkili bir biçimde girebilmek için hukuksal dernek statüsü ile oluşan “İş Odaklı STK”lar (Business-organised Non Governmental Organizations); uluslar arası sermayenin öncülüğünde, projelerin hayata geçirilmesi için kurulan “Kaynak Odaklı STK”lar (Donor-organised Non Governmental Organisations) ve nihayet devletler tarafından kurulan ve genellikle demokratik olmayan “Devlete ait STK”lar (Governmental Non Governmental Organisations) olarak sınıflandırılmaktadır.¹⁹⁰

Günümüzde sivil toplum kuruluşlarını ifade etmek üzere “sosyal sektör”, “hükümet dışı kuruluşlar”, “gönüllü kuruluşlar” gibi ifadeler kullanılmaktadır.

Stefanos Yerasimos’a göre, birey merkezci toplumda, bireyler kendilerini çeşitli ilgi ve çıkar alanlarının merkezi olarak gördükleri konularda daha etkili olmalarını sağlayacak dayanışmaya ulaşmak için aralarında birleşip sivil toplum kuruluşlarını meydana getirirler. Bu gruplar ise seçim ve grev gibi politik sistemin öngördüğü alışılmış mekanizmaların ötesinde, devletin ve yerel yönetimlerin temsilcileri ile diyaloga girerek baskı yapmayı amaçlarlar. Böylece parti taraftarlığı ile yetinen pasif politika meraklısı yurttaştan, hiçbir partiyi körü körüne izlemeyen, ancak bunları kendi davalarını kabul ettirmek için kullanan aktif apolitik sivil topluma geçiş sağlanmaktadır.¹⁹¹

Ioanna Kuçuradi’ye göre STK’lar, belirli bir mekân ve zamanda bilgiye dayanılarak teşhis edilen bir ihtiyacı ya da ihtiyaçlar demetini karşılamayı amaç edinen, kâr amacı gütmeyen hizmet veren ve böylece kamunun yönetimine katılan kuruluşlardır.¹⁹²

¹⁹⁰ Philippe Ryfman, **Sivil Toplum Kuruluşları (Les Ong.)**, Çev. İsmail Yerguz, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, p. 12.

¹⁹¹ Stefanos Yerasimos, **Sivil Toplum, Avrupa ve Türkiye: Türkiye’de Sivil Toplum ve Milliyetçilik**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, p. 13.

¹⁹² Ioanna Kuçuradi, **Projeler, Projecilik ve Sivil Toplum Kuruluşları**, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, Mayıs, 2003, p. 40.

İşçi, çocuk, kadın ve engelli hakları ile sürdürülebilir bir çevre gibi çok çeşitli konularda çalışan, farkındalık yaratma amaçlı eylemler, eğitimler ve projeler düzenleyen STK'lar, bütün faaliyetlerine ek olarak çeşitli konulardaki ihlallerin de önüne geçmek için çalışmaktadırlar.¹⁹³

Modern toplumlarda belirli amaçları gerçekleştirmek, belirli konularda kamuoyunu aydınlatmak veya yönlendirmek için çalışan ve gönüllülük esasıyla hareket eden kuruluşlara sivil toplum kuruluşları denilmektedir. Sivil toplum kuruluşları aynı zamanda sosyal sektör ya da İngilizce ifadesiyle “Non-Governmental Organizations” (NGO) olarak da adlandırılmaktadır.

Sivil toplum kuruluşları dar ve geniş olmak üzere iki şekilde tanımlanabilmektedir. Geniş olarak yapılan tanımlamaya göre sivil toplum kuruluşları, toplum içersinde idarenin bir parçası olmayan ve sivil toplum alanında etkinlik gösteren her türlü örgütlenme biçimidir. Bu tanıma göre siyasi gruplar, esnaf ve işçi sendikaları, dini kurum ve kuruluşlar, loncalar, spor kulüpleri, sanat ve kültür dernekleri, birlikler, odalar, küçük ve büyük özel sektör girişimleri sivil toplum kuruluşları kapsamına girer. Dar tanıma göre sivil toplum kuruluşu ise; “yalnızca gelişme alanında, yani sosyo-ekonomik kalkınma” alanında faaliyette bulunan örgütlenmeler olarak tanımlanmaktadır.¹⁹⁴

Sivil toplum kuruluşlarına katılımın gönüllü olması, bağımsız ve kâr amacı gütmeyen faaliyetlerini yürütmeleri ve kendi yararı için değil toplum yararı için çalışmaları bu kuruluşların temel unsurlarıdır.

Günümüzde sivil toplum kuruluşları, faaliyetleri ve kapsamlarını arttırarak gelişmekte ve sosyal sektör halini almaktadırlar. Çevreden eğitime spordan uluslararası ilişkilere kadar birçok alanda somut üretimler ortaya koyup ekonomik ve sosyal gelişim sağlayan, siyasal alana etki eden ve hatta uluslararası alanda” yön verici nitelik taşıyan kurumlar haline gelmişlerdir.

¹⁹³ Keane, **Civil Society: Old Images New Visions**, s. 20.

¹⁹⁴ Ioanna Kuçuradi, **Projeler, Projecilik ve Sivil Toplum Kuruluşları**, p. 30.

Sivil toplum kuruluşları denince dernekler, vakıflar, meslek odaları, sendikalar, kültür amaçlı ticari kuruluşlar, kooperatifler ve yasal bir yapıya sahip olmayan ve biçimsel bir örgütlenmesi bulunmayan yurttaş girişimlerine kadar uzanan geniş bir yelpaze anlaşılmaktadır.¹⁹⁵

Gönüllü kuruluşlar belirlenen ihtiyaçlar doğrultusunda bilinçlenen bireylerin, tek başlarına başaramayacaklarını, birlikte katılımcı bir anlayışla, etkin bir biçimde davranarak, başarmaya çalışmaya başlamaları doğrultusunda oluşmaktadır. Asıl amaç da toplumun yönetiminde söz sahibi olmak, en azından yandaşlarının, benzer kaygılarla, ihtiyaçlarla bir araya gelmiş insanların mutluluğunu sağlamaktır.¹⁹⁶

Kaynakların etkin kullanımı için çok paydaşlı girişimlerin gelişmesi, diğer bir ifadeyle toplum temsilcilerinin devlet, özel sektör ve sosyal sektör organizasyonlarının sorunlara ortak çözümler araması, şirketleri, faaliyet alanlarına dair farklı beklentilere cevap verme gereksinimine sürüklemiştir. Verilere göre çalışma koşulları ve ekonomik büyüme arasında pozitif korelasyon olduğu anlaşılmaktadır.¹⁹⁷

Küreselleşen ekonomi, sermayenin, üretim kaynaklarının son derece ucuz olduğu coğrafyalara yönelmesine neden olmuştur. Bu durum ise sermayenin gittiği yerlerdeki faaliyetlerinin, hitap ettiği tüketici kitlesi ya da sivil toplum kuruluşları tarafından kontrol edilmesi, gerektiğinde müdahale amacı ile boykotların düzenlenmesi gibi sonuçlar yaratmıştır. Dolayısıyla sermaye, kârını oluştururken sürece diğer paydaşlarını da katma yoluna gitmiştir. Bu süreç sermayenin sivil toplum kuruluşları ile ortak çalışmalar girmesine zemin hazırlamıştır. Çok paydaşlı

¹⁹⁵ Aydın Gönel, “Sivil Toplum Kuruluşları Arası İletişim ve İlişkide Deneyimler”, **Üç Sempozyum: Sivil Toplum Kuruluşları, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları**, İstanbul, 1998.

¹⁹⁶ Betül Çotuksöken, “Sivil Toplum Kuruluşları”, **Üç Sempozyum: Sivil Toplum Kuruluşları, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları**, İstanbul, 1998.

¹⁹⁷ Blowfield, “Corporate Social Responsibility – The Failing Discipline and Why It Matters for International Relations”, p. 183.

ortaklıklar, devlet, şirketler ve STK'lar arasında kurulmuş ve küresel uluslar arası yönetim modeli olarak görülmeye başlanmıştır.¹⁹⁸

Devlet toplumu oluşturan bireylerin bağlandığı en üst yapıdır. Ancak bugüne kadar devletin toplumsal hizmet çalışmalarında zaman zaman aksaklıklar görülmektedir. İşte devletin yetersiz kaldığı bu gibi durumlarda oluşan toplumsal açığı sivil toplum kuruluşları doldurmaktadır.¹⁹⁹

Sivil toplum kuruluşları daha geniş bir siyasal platformda menfaatlerin savunulmasını sağlar. Siyasal kurumlar, kendilerini ve üyelerini etkileyecek nitelikteki projelerle ilgili olarak sivil kuruluşlarla istişareler yapabilirler ve sivil kuruluşlar da bu konularda halkı bilgilendirebilirler. Sivil kuruluşlar değişimlere karşı olan direnci de azaltırlar. Yine bunlar siyasal kurumların halktan uzaklaşmasını da önlemeye çalışırlar. Sivil toplum kuruluşları birbirleriyle ve devletle yarışmak suretiyle toplum içinde farklı menfaatleri savunurlar. Böylece demokrasi için bir temel teşkil ederler. Sivil toplum kuruluşları farklı ideolojiler ve çatışmalar vasıtasıyla devlete ve onun toplumu kontrol etmesine karşı bir alternatif oluştururlar.²⁰⁰

Sivil toplum kuruluşlarının, gerek ulusal gerekse uluslararası alanda üstlendikleri işlevler vardır. Bunlar;

- “Sivil toplum kuruluşlarının en önemli işlevlerinden birisi, kamuoyu oluşturma yoluyla, bireylerin taleplerinin dile getirilmesine ve dikkate alınmasına yardımcı olmaktır.
- Sivil toplum kuruluşları gerek örgüt içi yapıları itibarıyla gerekse bizzat var olmaları sebebiyle, çoğulcu toplum yapısının sağlanmasında etkin bir işlev üstlenmektedirler. Öncelikle sivil toplum kuruluşları aynı amacı gerçekleştirmeye yönelik farklı çözüm yolları savunan bireyleri bir araya getirmeleri sebebiyle toplumsal dokularda çoğulculuk kültürünün yerleşmesinde rol oynamaktadırlar. Öte yandan, çeşitli amaçlara yönelik faaliyet gösteren birçok örgütlü yapının toplum bünyesinde yer alması olgusu da çoğulculuğun

¹⁹⁸ A.e.

¹⁹⁹ Murat Berger, “Sivil Toplum Örgütlerinin Ekonomik Etkileri”, Ticaret Gazetesi, 11 Aralık 2002.

²⁰⁰ Atar, “Demokratik Sistemde Sivil Toplum Fonksiyonu ve Sivil Toplum-Devlet Düalizmi”, s. 100.

göstergelerinden birisi olarak kabul edilmektedir.

- Sivil toplum kuruluşları gerek devletin gerçekleştirdiği uygulamalara gerekse pazar ekonomisinin dayattığı bazı mekanizmalara karşı tampon olma işlevini görmektedir. Devletin uygulamalarına karşı tampon olma işlevi iki kanaldan yürümektedir. Öncelikle idarenin uygulamaya koyduğu politikaların toplum tarafından benimsenmesi, bu politikaların sivil toplum tarafından savunulması halinde çok daha kolay gerçekleşmektedir. Yine bazı olumsuz politikalar sivil toplum kuruluşlarının muhalefeti sonucunda uygulamadan kaldırılabilir. Sivil toplum kuruluşları bireylerin aktif katılımını sağlamak suretiyle piyasa dengelerine karşı dengeleyici bir unsur haline dönüşmektedirler.”²⁰¹

Sivil toplum kuruluşları, günümüzde toplumsal yapıda, özellikle de demokratik toplumlarda giderek daha sağlam ve daha çok yer kaplayan bir konum elde etmektedir ve yatırım güçleri ve etkileri gittikçe artmaktadır, özellikle uluslararası alanda sivil toplum kuruluşları artan bir önem ve saygınlık elde etmektedirler. Birleşmiş Milletler (BM) ve Avrupa Birliği (AB) gibi devletlerarası kuruluşlar sivil toplum kuruluşları ile işbirliğini arttırmakta, devletler kanalıyla yürütülemeyen bazı projeleri sivil toplum kuruluşları aracılığıyla hayata geçirebilmektedirler.²⁰²

Sivil toplum kuruluşlarının ülkelere göre farklı iki işlevinden söz etmek mümkündür. Ekonomik gelişmişlik düzeyi düşük ve demokrasisi zayıf olan ülkelerde sivil toplum kuruluşları hem demokratikleşmeyle hem de ekonomik ve sosyal gelişmeyle ilgili işlevler taşımaktadırlar. Yani esas alanları, eğitim ya da sağlık olabilir ama aynı zamanda demokratikleşme ile ilgili işlev görmesine ihtiyaç vardır. Gelişmiş ekonomilerde ve daha ileri demokrasilerde ise bu demokratikleşme işlevi birinci derecede önem taşımaktadır. Bu gibi ülkelerde demokrasi zaten belli bir düzeye gelmiştir ve yasaların, anayasaların değiştirilmesi gibi sorunlar büyük önem taşımaktadır. Sivil toplum kuruluşları, demokratikleşmeye katkıda bulunmaktadırlar, ama kriz dönemlerine girildiğinde sivil toplum kuruluşlarının rolü bastırılabilir.

²⁰¹ Ozan Erözden, “Sivil toplum Kuruluşları ve Hukuki Çerçeve de Yenilik Talepleri Üzerine Notlar”, **Merhaba Sivil Toplum**, Helsinki Yurttaşlar Derneği Yayınları, Ankara, 1998.

²⁰² A.e., s. 17.

ve devletin gücü sivil toplum kuruluşlarının üzerine çökmektedir.²⁰³ Ancak Nobel ödüllü iktisatçı Amartya Sen, demokrasi ve özgürlükle ekonomik kalkınma arasında doğru orantılı bir korelasyon olduğunu ortaya koymuş ve bu tez ampirik olarak demokratik ülkelerde hiçbir zaman kıtlık yaşanmadığıyla örneklendirilmiştir. Amartya Sen'e göre "Kıtlıklar, kadim krallıklarda ve çağdaş otoriter toplumlarda, ilkel kabile topluluklarında ve modern teknokratik diktatörlüklerde emperyalistler tarafından Kuzey'den yönetilen sömürge ekonomilerinde ve despot ulusal liderler ya da hoşgörüsüz tek partiler tarafından yönetilen, yakın zamanda bağımsızlığına kavuşmuş Güney ülkelerinde gerçekleşmiştir".²⁰⁴

Sivil toplum kuruluşları arasında işlevsel olarak bir ayırımdan bahsedilebilir. Bir genel grup mevcut yaraları sarmaya, sorunların neden olduğu zararları gidermeye ve azaltmaya yönelik çalışmalar yaparken diğer bir grup sorunlara neden olan sistemi ve statükoyu değiştirmeye ve yeniden yapılandırmaya yönelik bir yönetimi benimsemektedirler. Yani bir grup telafi edici olmayı, diğeri ise değişime muadil olmayı öngörmektedir.²⁰⁵

STK'lar temelde şu önemli özelliklere sahip bulunmaktadır;

- Gönüllülük esasına dayanarak, kâr amacı gütmemek
- Bürokratik olmayan esnek bir yapıya sahip olmak
- Karar ve uygulama açısından katılımcı bir yaklaşım sergilemek²⁰⁶
- Kamu yönetimine bağlı olmamak.²⁰⁷

²⁰³ Burhan Şenatalar, "STK Devlet İlişkilerine Kuramsal Bakış", **Avrupa Birliği, Devlet ve STK'lar**, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001.

²⁰⁴ Amartya Sen, **Özgürlükle Kalkınma**, Çev. Yavuz Alogan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2004, s. 213.

²⁰⁵ Emel Kurma, "Habitat II ve Sivil Örgütlenme Maddesi", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi XI**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996.

²⁰⁶ Ömer Çaha, "Sivil Toplum ve Liberalizm", **Türk Demokrasi Vakfı Diyalog Dergisi**, S. 1, No. 1, 1996.

²⁰⁷ Ömer Çaha, **Aşkın Devletten Sivil Topluma**, Gendaş Kültür Kitapları, 1. Baskı, İstanbul, 2000, s. 64.

Bu anlamda sivil toplum kuruluşları, “toplum yararına çalışan ve bu yönde kamuoyu oluşturan, kâr amacı gütmeyen, sorunların çözümüne katkı sağlayarak çoğulculuk ve katılımcılık kültürünü geliştiren, demokratik işleyişe sahip, bürokratik donanımdan yoksun ve gönüllü bir araya gelen bireylerden oluşan örgütlenmelerdir”. Başka bir tanıma göre ise “belli toplumsal, kültürel, sanatsal, bilimsel amaç ya da amaçlar çerçevesinde gönüllü olarak bir araya gelen, örgütlenen ve o amaçlar doğrultusunda faaliyette bulunan kişilerin oluşturdukları, tüzel kişiliği ve sürekliliği olan örgütsel yapılardır.”²⁰⁸

Kişilerin yaşamlarını pozitif yönde değiştirmeyi amaç edinen ve bu amaca yönelirken bir karşılık, bir maddî çıkar beklemeyen, devlete karşı bir bağımlılığı olmayan, bu türden sosyal sektör temsilcilerini sosyal ihtiyaçları karşılamaya yönelik çalışmalarını iki bağımsız alanda değerlendirebilmek mümkündür.²⁰⁹ Bunlardan ilki, eskiden beri “hayır işleri” olarak bilinen; yoksul ve yardıma muhtaç, çaresiz, çalışamayacak durumda olanlara yardımcı olmayı amaçlayan bir hizmetler ağını içermektedir. İkinci alan ise, hayır işlerinden ayrı olarak toplumu ve insanları değiştirmeye yönelik eğitim, sağlık, araştırma gibi alanlarındaki tesisleşmeyi öne çıkaran hizmetler ağı ile alakalıdır. Özellikle refah devletinin sosyal bir sorunu hükümet eliyle çözmeye yönelik uygulamalarının sonuçsuz kaldığı dönemde, kâr amacı gütmeyen kurumlar önemli bir büyüme potansiyeline ulaşmış ve etkileyici sonuçlar elde etmişlerdir.²¹⁰

Bu kuruluşlar işlevsel açıdan, varlıkları ve örgütsel yapılarının niteliği ile çoğulcu ve etkin bir toplum yapısının sağlanmasında ve aynı zamanda bireysel vatandaşlık bilincinin gelişimine katkı anlamında önemli görevler üstlenirler. Bununla beraber devletin idari ve siyasî kadroları üzerine baskı yapabilme ve siyasî uygulamalarını “sivil baskı” ile değiştirebilme veya topluma benimsetebilme niteliğinin de en önemli üstlenicilerinden sayılırlar.²¹¹ Böylece sivil toplum

²⁰⁸ Murat Yıldırım, “Sivil Toplum ve Devlet”, **C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**, 2003, C. 27, S. 2, s. 238.

²⁰⁹ Peter F. Drucker, **Yeni Gerçekler**, Çev. Birtane Karanakçı, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 1993, s. 202.

²¹⁰ Drucker, **Kapitalist Ötesi Toplum**, s. 237-239.

²¹¹ Murat Yıldırım, “Sivil Toplum ve Devlet”, s. 39.

kuruluşları, daha büyük siyasal katılım ve sorumluluk yönünde baskı yaratmaya yetenekli, siyasal gelişmenin ajanları olarak görülmelidirler. Siyasal yönden sivil toplum kuruluşları, siyasal değişimi kolaylaştırmada, demokrasiyi sağlamlaştırmada ve toplumun tümüne hükmedici bir nitelikte anlayış ve ideolojiye sahip olan siyasal iktidarı dengelemede ve demokratik kılmada etkin bir rol oynamaktadırlar.²¹²

Bu anlamda ekonomik ve politik gelişimi değerlendirildiğinde liberal bir bakış açısı ile toplumsal yapıların yeniden inşası amacıyla bireysel ve kolektif yarara dönük, daha geniş ve büyük serbest hareket alanları oluşturmak için yani daha az devlet için, devletçi kurumsal etkileme alanlarının daraltılması boyutunun yanı sıra, toplumun devletsizleştirilip toplumsallaştırılmasına çalışmak için, “daha çok toplum” talebini de “daha az devleti” tamamlayıcı bir talep olarak ön plâna çıkarmak bağlamında sosyal sektörü öne çıkarmanın refah devleti kurumlarının alternatifi olması açısından karşı çıkılabilir bir tarafı olmamalıdır.²¹³ Sivil toplum bu anlamda öncelikle bireylerin kendi arayışları doğrultusunda örgütlenmelerini sağlayarak haklarını daha etkili biçimde savunmalarına yol açar. Liberal anlayışa göre klasik haklar, bireylerin insan olmaktan kaynaklanan ve beraberlerinde getirdikleri temel haklarıdır. Adaletin objesi de insandır, dolayısıyla bireyin kendisidir. Ancak bireyin bu haklarını devlete karşı nasıl koruyacağı sorusu yoğun biçimde gündeme gelmektedir. Liberalizm grup-tabanlı haklara şiddetle karşı çıkmakta ve hakların ancak bireysel düzlemde tanımlanabileceğini savunmaktadır. Liberal hakların, insan doğasından kaynaklanan evrensel bir boyutunun olmasının yanı sıra, bunlardan bir kısmının yerel boyutu da vardır. Özgürlük yerel boyutta içeriği doldurulacak bir haktır çünkü insanların kendilerini özgür hissedecekleri alan ve pratikler farklıdır. Bu noktada insanların farklı arayışları tahkim edilemez. Kimisi dinsel bir pratikle kendini özgür hissedebilirken, kimisi de din dışı bir alanda tatmin veya özgürlüğünü arayabilir. O halde bireylerin yerel haklarının içeriğini tanımlayarak bunları maksimum düzeyde savunabilmesi için örgütlenmeleri kaçınılmazdır. Burada kişinin

²¹² Ömer Çaha, “1980 Sonrası Türkiye’inde Sivil Toplum Arayışları”, **Yeni Türkiye Dergisi**, Sivil Toplum Özel Sayısı, S. 18, 1997, s. 35.

²¹³ Ramazan Gökbuğar ve Adnan Erdal, “Kamu Sektörünün Yapılandırılmasında Üçüncü Sektörün Rolü”, **Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi**, 1997, S. 1, Cilt 12, (Çevrimiçi)
[http://www.canakaktan.org/politika/anti_leviathan\(diğer-yazılar/gokbunar-ucuncusektor.pdf](http://www.canakaktan.org/politika/anti_leviathan(diğer-yazılar/gokbunar-ucuncusektor.pdf)

dâhil olduğu örgütün kimliği ile bütünleşme tehlikesi “biz ve ben” dengesinin kaybolmasından doğar. Aksi takdirde kişiler haklarını örgütler içinde daha etkin biçimde alabilirler. Nitekim 1960’lı yıllardan sonra yükselen çevrecilik hareketleri devletlerin çevre politikaları üzerinde baskı kurmak suretiyle bireysel yaşamın kaçınılmaz tercihinin örgütlü toplumlarda ne kadar daha etkin biçimde elde edilebileceğini göstermektedir. O halde sivil toplum grupları içinde yer almak, onlarla bütünleşerek “kimlik haklarına” yönelmek için değil, bireyin kendi doğasından kaynaklanan haklarını daha etkin biçimde savunmak için gereklidir.²¹⁴

Zaten temel olarak modern sivil topluma anlam veren ön koşul da, sosyal grupların devlet müdahalesi olmaksızın kendi sivil inisiyatiflerini geliştirebilmiş olmalarıdır. Sosyal otonomi sağlayamayan, devlete her yönü ile bağlı sosyal grupların devletin resmî ideolojisinin dışına çıkabilmesi ve alternatif söylemler üretmesi mümkün olmadığı gibi sosyal örgütlerin sivil toplum niteliği taşıyabilmeleri için mutlak anlamda devletten bağımsız bir otonom alana sahip olmaları gerekmektedir. Bunun gerçekleşmediği bir yerde sosyal ve siyasal bir farklılaşma olamayacağı gibi, bireyi ve sosyal sektörün sosyal örgütlerini devlet müdahalesinden kurtarmak mümkün değildir.²¹⁵ Bu yüzden bir çerçeve olarak değerlendirildiğinde sosyal sektörün sivil alanı, temel olarak devletçi politikaların ideolojik temeline aykırı potansiyele sahiptir.²¹⁶

Bu anlamda özellikle görevlerinin çok fazla oluşu nedeniyle refah devletinin verdiği sosyal hizmetlerin içine düştüğü bunalımdan²¹⁷ kurtulabilmesi ve bireysel özgürlüğün alanına katkı amaçlı olarak, hükümetlerin aynı ekonomik alanı piyasanın rekabetçi firmalarına bırakması gibi, yoksullukla mücadele, eğitim, sağlık gibi hizmet amaçlı sunduğu belli başlı bazı faaliyetlerini sosyal sektörün temsilcilerine bırakması²¹⁸ liberal bir çözüm olarak anlamlı bir metodu ifade edecektir.²¹⁹ Ayrıca

²¹⁴ Çaha, “Sivil Toplum ve Liberalizm”

²¹⁵ Çaha, **Aşkın Devletten Sivil Topluma**, s. 64.

²¹⁶ John Keane, **Demokrasi ve Sivil Toplum**, Çev. Necmi Erdoğan, Yedi Kıta Yayınları, İstanbul, 1994, p. 35-36.

²¹⁷ Norman P. Barry, **Yeni Sağ**, Çev. Cevdet Aykan, Tisamat Yayınları, Ankara, 1989, p. 3-20.

²¹⁸ Drucker, **Kapitalist Ötesi Toplum**, s. 238-239.

birey ve gruplar arasındaki kaynak transferinin devletçe yönetimini içeren dikey dayanışmadan, sosyal sektörün faaliyetleri ile yatay dayanışmaya geçişin zemini hazırlanmış da olacaktır. Böylece devletin üzerinde bulunan sosyal sorumluluk nosyonu, geniş organizasyonlar üzerine dağılarak, devlet son çare olmaktan çıkarılacaktır.²²⁰

2.3.1. Sosyal Sektöre Yönelik Bazı Eleştiriler

Liberal yazarların sosyal sektöre verdiği desteğe karşın, bu kurumlara bazı noktalarda eleştiriler de olmaktadır. Bugün özellikle sivil toplum içinde yer alan kuruluşların en önemli sorunlarından birisi, ulusal-yerel-bölgesel düzeyde demokrasinin savunucuları iken, kendi içlerindeki demokrasi ve katılım süreçlerini işletmekte başarısız olmalarıdır. Söz konusu bu başarısızlık, “Sivil Toplum Kuruluşları” (STK)’larda ki örgütsel üyelik ile ilgili çalışmalarda elde edilen sonuçların mükemmel olmaktan uzak olması anlamına gelmektedir. Ayrıca bugün STK’lar yeni bir tür elitizm yaratarak, ulusal ve uluslararası fon avcılığı yapan bir sınıf yaratma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Dolayısıyla da, devlete sırtını dayamış, kamu veya uluslararası fonlardan nemalanma arayışı içinde olan çıkar gruplarının ne kadar sivil olduğu tartışmalı hale gelmektedir.²²¹

Ayrıca bu kuruluşların yönetsel ve işlevsel açıdan birçok problem ile karşılaştıkları da ifade edilebilmektedir. Bunları dört ana başlıkta toplamak mümkündür.²²²

- **Bu örgütlerin kâr ölçütlerinin olmaması problemi:** Araştırmacılara göre kâr, bir işletmenin başarısını ölçmede önemli bir unsurdur. Yöneticilerin

²¹⁹ Özellikle ABD’de bazı dönemlerde sosyal politikalar açısından en başarılı projeler, yerel yönetimlerin “kar amacı gütmeyen” kurumlara yaptırdığı çalışmalar ile elde edilmiştir. Detaylar için bkz. (Peter F. Drucker, **Kapitalist Ötesi Toplum**, İnkilap Kitabevi, İstanbul, 1994, s. 193.)

²²⁰ Harvey Lazar and Peter Stoyko, “The Future of the Welfare State”, **International Social Security Review**, Vol. 51, No. 3, 1998, p. 32-33.

²²¹ Gülgün Erdoğan Tosun, “Birleştirici Demokrasi Devlet-Sivil Toplum İlişkisinin Yeniden Yapılandırılması İçin Bir Analiz Aracı Olabilir mi?”, **Sivil Toplum Dergisi**, Ocak-Mart 2003.

²²² Ömer Dinçer, **Stratejik Yönetim ve İşletme Politikası**, Beta Yayınları, İstanbul, 1991, s. 394-396.

yönetim kontrolünde kullanabilecekleri kontrol kriteridir ve örgütlerin performanslarını ölçmede kullanılırlar. Ancak kâr amacı gütmeyen örgütler bu ölçütten uzak oldukları için örgüt performansını ölçmede çoğu zaman başarısızdırlar.

- **Rekabet imkânlarının veya rekabetin olmaması problemi:** Kâr amacı gütmeyen örgütlerde rekabet ortamı pek yoktur ve çoğu kere yeni alıcı bir fırsat olarak görülmez. Ayrıca bazen yeni alıcılar, yeni problem kaynakları olarak algılanır. Kâr amacı ve rekabet duygusu işletmelerde maliyetleri düşürerek daha iyi mal veya hizmet vermeye yöneltir. Kâr amacı gütmeyen örgütlerde ise, daha iyiye doğru yöneten bu tür bir motivasyon bulunmamaktadır.

- **Yönetim yapıları ile ilgili problemler:** Örgütlerde yapılan faaliyetleri plânlayan ve sonuçlarından sorumlu olan bir üst yönetici vardır. Kâr amacı gütmeyen örgütlerde ise, genellikle sorumluluk bir komite üzerindedir. Her ne kadar bir komite veya kurul başkanı var ise de kararlar birlikte alınır ve sorumluluk yayılır. Bu durum hem kararların gecikmesi ve niteliğinin zayıflaması sonucunu doğurur, hem de bir tek sorumlunun olmayışı ile ilgili sorunları ortaya çıkarır. Ayrıca, komite üyeleri yöneticilik kabiliyetine göre değil daha farklı kriterlere göre (politik güç, mali güç, fedakârlık yapabilmesine göre) belirlenir. Bu örgütlerde maaş ve ücretler düşük olduğu için ihtiyaç duyulan elemanlar ve de kabiliyetli yönetici istihdamı güçleşmektedir.

- **Kâr amacı gütmeyen örgütlerin geleneklere bağlı olma problemleri:** Mesela ülkemizde bir örgütün tepe yöneticisinin mühendis veya teknik eleman olması gerektiği yolunda bir gelenek önemli bir etkiye sahiptir. Bu gibi gelenekleri değiştirmek ve modern yönetim tekniklerini uygulayabilmek güç olmaktadır.

Bu türden sorunları aşmak ve yeni daha farklı bir gelişim için, liberal düşüncenin, devlet ile sivil toplum ve piyasa arasında kesin bir ayrım yapılması gerektiği ilkesinin aksine, yeni bir “birleştirici” kuram ile bu üç alanın ortaya çıkan

toplumsal sorunları çözmeye işbirliği içinde olmaları gerektiği savunulmaktadır. Böylece toplumun aktüel sorunlarına uygun çözümleri geliştirmek sivil toplum dünyası ile devlet arasındaki bağlantıları (birliği) kuracak düzenlemelerin yapılması birinci hedeftir. Bu çerçevede sivil toplum ile demokratikleşme, iyi yönetim, sosyal sermaye kavramları birlikte incelenmeye, sivil toplum örgütlerinin faaliyetlerinin politik boyutlarına vurgu yapılmaya başlanmış ve devlet mi, sivil toplum mu ikilemi yerine sivil toplum ve devletin birlikte ele alınması noktasına gelinmiştir.²²³

Örneğin, Giddens²²⁴ “devlet ve sivil toplum her biri diğerine yardımcı olacak şekilde, fakat aynı zamanda diğeri üzerinde kontrol işlevi de görerek bir ortaklık içerisinde olmalıdır” fikrindedir. Bu alanda ciddi çalışmaları bulunan Victor Pestoff ise “sosyal sektör ne devlete ne de piyasaya karşı bir alternatif olarak değil, bunları tamamlayıcı olarak görülmelidir” ifadelerini kullanmaktadır.²²⁵

Ancak alternatif olarak oluşturulan bu düşünce, liberaller tarafından eleştirilmiştir. Özellikle “birleştirici strateji” aracılığıyla sivil toplum kuruluşlarının kamu fonlarından yararlanmasının önünün açılması süreci ister istemez devlet (iktidar) ile sivil toplumu tehlikeli şekilde birbirine yaklaştıracak ve böylece sivil toplum kuruluşlarının yeni patronaj araçları olarak sahneye çıkması olasılığını ortaya çıkaracaktır.²²⁶ Devlet ödeneklerine veya yardımlarına bağımlı, devlet tarafından yetki verilmiş veya yaratılmış örgütler (GONGO - Government-operated Non-governmental organization) sivil toplum tanımının dışında kalacaktır. Çoğulcu bir sistem içinde sivil toplum örgütlerinin, kendi kendine doğmuş, büyük ölçüde kendi kaynaklarından beslenen, yarışmacı, gönüllü ve özerk olmaları esastır.²²⁷

²²³ Tosun, “Birleştirici Demokrasi Devlet-Sivil Toplum İlişkisinin Yeniden Yapılandırılması İçin Bir Analiz Aracı Olabilir mi?”.

²²⁴ Giddens, **Sağ ve Solun Ötesinde: Radikal Politikaların Geleceği**, p. 93.

²²⁵ Gökbnar ve Erdal, “Kamu Sektörünün Yapılandırılmasında Üçüncü Sektörün Rolü”

²²⁶ Bu platformda bakıldığında çeşitli alternatif görüşler çerçevesinde şekillenen sivil toplum kavramının günümüze gelinceye kadar farklı evrelerden geçtiği söylenebilir. Sivil toplumun gelişmesinde ve modern anlamına kavuşmasında dört değişik evreden söz edilebilmektedir. Bkz. John Keane, **Despotizm ve Demokrasi**, John Keane (Ed), **Sivil Toplum ve Devlet İçinde**, Çev. Erkan Akın vd., Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 54-57.

²²⁷ Gülgün Erdoğan Tosun, **Demokratikleşme Perspektifinden Devlet-Sivil Toplum İlişkisi**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2001a, s. 161.

Bu anlamda söylenebilecek olan, sivil toplumun her ne olursa olsun öncelikle devletin dışında bir alan içinde olmasıdır. STK'lar için amaç, devletin ekonomik, siyasal ve kültürel düzeyde varlık alanının daraltılmasıdır. Fakat nihayetinde devletin varlığına tamamen son vermek değildir. Bu sebeple sivil toplum ve devleti birbirlerinin düşmanı gibi görmek yanlış bir bakış açısını ifade edecektir. Bugün ve geçmişte de aslında sivil toplumu devletin alternatifi olarak düşünen liberaller için devletin belli bir asgari düzeyde ekonomik ve siyasal yaşamın içerisinde bulunması kabul edilen bir gerçektir. Bu anlamda kamusal devlet ile özel olan sivil toplum arasında klasik sınırların ortadan kalktığı ifade edilebilmektedir.²²⁸

Sosyal sektör büyüyen önemine rağmen tamamen kamu sektörünün yerini tutamaz; onu ancak destekleyebilir. Kamu kesiminin sosyal sektörle birlikte etkin ve verimli çalışması, günümüzün küreselleşme döneminde rolü giderek azalan ve etkinsizleşen refah devletinin yerine geçecek yeni yapının oluşması için çok önemlidir. Bu yeni yapıda bilgi ve enformasyon kavramları çok temel kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilgi yönetimi, özel sektörde olduğu gibi kamu sektörü ve sosyal sektörde de çok önemlidir.

Yeni ekonomide bilgi çağı, bilgi toplumu, bilgi işi, bilgi işçisi gibi kavramlar ile devlet ve sosyal sektörün ekonomi içerisindeki rollerinin daha iyi anlaşılabilmesi açısından takip eden bölümde öncelikle veri, enformasyon, bilgi ve özellikle kamuda bilgi yönetimi önemi incelenecektir. Ardından da Peter F. Drucker'ın kamu yönetimi uygulamalarına yönelik eleştirilerine yer verilecektir.

²²⁸ John Keane, **Despotizm ve Demokrasi**, John Keane (Ed), **Sivil Toplum ve Devlet İçinde**, Çev. Erkan Akın vd., Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1998, p. 12-14.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİLGİ YÖNETİMİ VE KAMU KESİMİ

3.1. BİLGİNİN ÖNEMİ

Bilgi çağı; 20. yüzyılın ortalarından itibaren gözlenmeye başlanan, bilginin yaratımı, paylaşımı ve kullanımına büyük önem verilen, toplumsal yaşamın her alanında değişimle anılan bir dönemi ifade etmektedir. Bu çağda bir yandan ekonomilerle toplumların birbirlerine yakınlaşmasına diğer yandan küresel düzeyde yoğun bir ekonomik rekabete tanık olunmaktadır.

Bilgi çağında bilgi, üretim sürecinde stratejik bir kaynak haline gelmiştir. Örgütlerin hızlı bir değişim ve risk ortamında var olabilmeleri için her şeyden önce değişim sürecini yakından izleyerek bilgi sahibi olmaları gerekmektedir. Böylesi bir ortamda, ayrıca, örgütlerin yaşamlarını sürdürebilmesi için dışsal bilgilerini stratejik bir biçimde kendi koşullarının gerçeklerine uyarlamaları, daha da önemlisi, hizmet ya da satış sahasını genişletecek yaratıcı fikirlere sahip olmaları önem kazanmaktadır. Yenilik doğuracak hizmet ve ürün tasarımı ya da hizmet ve ürünlerin yeni bir tarzda sunumu, bilgiye dayalı örgütleri gündeme getirmektedir. Bilgiye dayalı örgütler, yeni bir yönetim felsefesini yansıtmaktadır. Bu tür örgütlerde, çalışanların bilgi ve yeteneklerinden en üst düzeyde yararlanmak, örgütü değişime uyum sağlayabilecek esnek bir yapıya kavuşturmak esastır.

3.2. BİLGİ YÖNETİMİYLE İLGİLİ TERİMLER

“Bilgi Yönetimi”nin ne olduğuna ilişkin tanımlara gelmeden önce bilginin ne olduğunu açıklamamız gerekmektedir. Fakat veri, enformasyon (information) ve bilgi (knowledge) kavramları arasında birtakım ince anlam farklılıkları bulunmaktadır. Dolayısıyla daha önce bilgi sözcüğüyle sık karıştırılan “veri” ve “enformasyon” sözcüklerinin açıklanması gerekir. Her ne kadar bu sözcükler arasındaki fark bir derece sorunuymuş gibi görünse de yanlış kullanımları bizleri

kuramsal başarısızlığa götürebilir. “Kuramsal başarı ya da başarısızlık genelde bunlardan hangisine gereksinim duyduğumuzu bilmeye, hangisine sahip olduğumuza ve her biri ile neler yapıp neler yapamayacağımıza bağlıdır.”²²⁹

Bilgi yönetimi birden bire ortaya çıkan bir disiplin değildir.

“Bilgi yönetimi disiplini, bilginin işlenmesi ve erişilmesi ile ilgilenen kütüphanecilik, arşivcilik, bilgi yönetimi, dokümantasyon ve enformasyon gibi disiplinlerden en sonuncusudur. Son derece gençtir. İlk defa 1990’larda dile getirilmiş, hakkındaki önemli yayınlar 1995’ten sonra yapılmaya başlanmış, gittikçe hız ve önem kazanmıştır. Halen artarak zenginleşmeye ve yaygın olarak dünyada eğitimi verilmeye devam etmektedir.”²³⁰

3.2.1. Veri

Bilginin temelini veri oluşturur. Veri tek başına bir şey ifade etmez. Çeşitli olguların sayısal, görsel veya sözcükle ilgili her türlü gösterimini içermektedir yani çeşitli sembol, harf, rakam ve işaretlerle temsil edilen, işlenmeye hazır, ham gerçekler ya da izlenimlerdir.

Veri kuruluşlardaki olaylar ve işlemler hakkında birbirinden bağımsız nesnel gerçekleri ifade eden ve belli biçimlerde tutulmuş kayıtlardır. Elde edilen veriler kendi başlarına bir anlam ifade etmediği gibi kendi içlerinde de belli amaçları yoktur.²³¹ Veri enformasyona ulaşmak için bir hammadDEDİR. Enformasyon için erken bir tanım olsa da verinin hem derece farkını hem de işleyişini anlamamız

²²⁹ Thomas H. Davenport & Prusak, L., **İş Dünyasında Bilgi Yönetimi**, Çev. Günhan Günay, Rota Yayınları, İstanbul, 2001, p. 21.

²³⁰ Bengü Çapar, (Çevrimiçi), http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=677, 02.01.2009.

²³¹ Davenport & Prusak, **İş Dünyasında Bilgi Yönetimi**, p. 22.

açısından, Peter F. Drucker'ın sözlerine başvurmanız gerekmektedir: “Enformasyon ilişkiler ve amaç ile donatılmış verilerdir”.²³²

3.2.2. Enformasyon

Veri ile enformasyon arasındaki fark enformasyonun işlenmiş, bir araya getirilmiş ve değerlendirilmiş veriler olmasıdır. Önceden de belirttiğimiz gibi veri tek başına anlam ifade etmezken, onların bir araya getirilmek üzere kullanılması yani bir amaca hizmet etmesi enformasyonu oluşturur. İkincisi veriden farklı olarak enformasyonun anlamı vardır; genellikle yazılı görsel ve işitsel bir mesaj şeklindedir. Her mesaj, bir iletişimi gerektirdiğinden, bir gönderici bir de alıcının olması gerekir. Enformasyonun anlamı bu ilişkide belirir. Gönderici, alıcının bir konudaki görüşlerini değiştirmek veya davranışı üzerinde etki yaratmak için enformasyonu kullanır. Yani enformasyon fark yaratan, değiştiren ve etkili veridir.²³³

Verilere çeşitli yollarla değer ekleyerek enformasyona dönüştürürüz. Verilere değer ekleme konusunda bir kaç yöntem vardır. Bunlar :²³⁴

3.2.3. Bilgi

3.2.3.1. Bilginin Tanımı

Yukarıda enformasyonun veriden doğduğunu belirtmiştik. Bilgi de enformasyondan doğar.²³⁵ Bilgi, özellikle felsefecilerin konusu ve üzerinde gerek gündelik hayatta gerekse akademik hayatta canlı tartışmaların sürdüğü bir kavramdır.

²³² A.e., (ve Peter F. Drucker, “The Coming of The New Organization”, **Harvard Business Review**, Print No. 88105, January-February 1988, p. 4.)

²³³ A.e., p. 23-4.

²³⁴ A.e., p. 25.

²³⁵ Martin Ihring, zu Knyphausen-AufseB D., O’Gorman C., “The Knowledge-Based Approach to Entrepreneurship: Linking the Entrepreneurial Process to the Dynamic Evolution of Knowledge”, **Int. J. Knowledge Management Studies**, Sayı 1, 2006, p. 46

“Bilgi, belli bir düzen içindeki deneyimlerin, değerlerin, amaca yönelik enformasyonun ve uzmanlık görüşünün, yeni deneyimlerin ve enformasyonun bir araya getirilip değerlendirilmesi için bir çerçeve oluşturan esnek bir bileşimdir. Bilgi, bilenlerin beyinlerinde ortaya çıkar ve orada uygulamaya geçirilir. Kuruluşlarda genellikle, yalnızca belgelerde ya da depolarda değil rutin çalışmalarda, süreçlerde, uygulamalarda ve normlarda kendisini gösterir.”²³⁶

Yukarıdaki tanıma, kısa bir ekleme yapmak ve veri ile enformasyon arasındaki derece ilişkisini de belirlemek istersek, son olarak şu tanımlı verebiliriz: “Bilgi, enformasyon ve veriyi işe yarar faaliyete dönüştürme yeteneğidir.”²³⁷ Bilginin genel özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

1. “Bilginin temelini enformasyon ve veri oluşturur.
2. Bilgi, enformasyonun rasyonel bir şekilde akıl süzgecinden geçmesi, yorumlanması ve kullanımı ile ortaya çıkar.
3. Bilgi, karar verme, planlama, karşılaştırma, değerlendirme, analiz, tahmin, tanı, vb. yaşamın her alanına dayanak oluşturacak eylemlerin ve uygulamaların temelini teşkil eder.”²³⁸

Enformasyonun bilgiye dönüşmesi işini, bilişim sistemleri değil, bizzat insanların kendisi yapar. Bu dönüşüm şu şekilde işler.²³⁹

• **Karşılaştırma:** Bu duruma ilişkin enformasyon ile bildiğimiz diğer durumlara ilişkin enformasyon arasında ne gibi farklar ve benzerlikler vardır?

• **Sonuçlar:** Enformasyonun, kararlar ve hareketler üzerinde ne gibi etkileri vardır?

• **Bağlantılar:** Bu bilgi parçası ile diğerleri arasında nasıl bir ilişki vardır?

²³⁶ A.e., p. 27.

²³⁷ Bengü Çapar, **Bilgi Yönetimi**, Bilgi Çağı, Bilgi Yönetimi ve Bilgi Sistemleri, Ed. C. C. Aktan - İ. Y. Vural, Çizgi Kitapevi, Konya, 2005, s. 179.

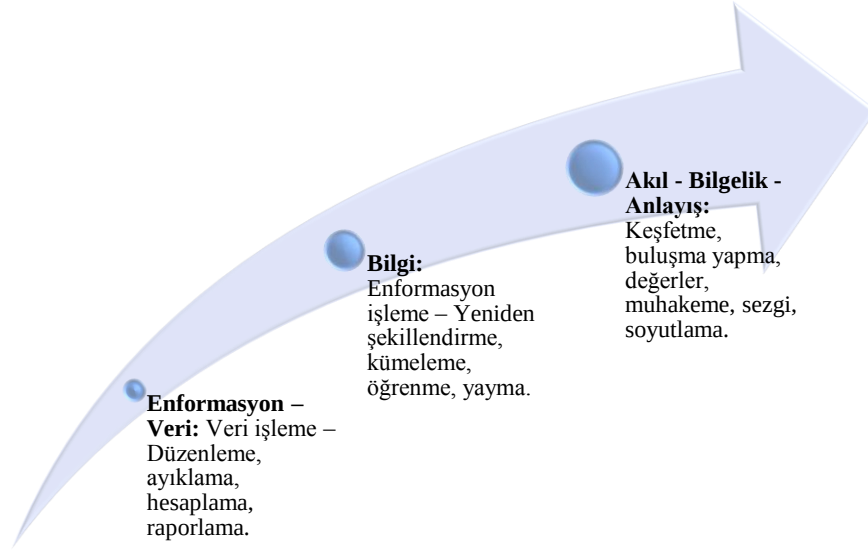
²³⁸ A.e., s. 179 - 180.

²³⁹ Davenport & Prusak, **İş Dünyasında Bilgi Yönetimi**, p. 27.

- **Konuřmalar:** Dięer insanlar bu enformasyon hakkında ne dūřünmektedir?

Anlam şemasını (şekil 1) şu şekilde belirtebiliriz:

şekil 1. Enformasyonun Bilgiye Dönüşmesinde Anlam şeması

Kaynak: Çoşkun Can Aktan, İstiklal Y. Vural, **Bilgi Çağında Bilgi Yönetimi, Bilgi Çağı, Bilgi Yönetimi ve Bilgi Sistemleri**, (Ed. C.C. Aktan - İ. Y. Vural), Çizgi Kitapevi, Konya, 2005, s. 6.

Bilgi, veri ve enformasyondan farklı olarak deney, rütbe, yorum ya da fikrin bir araya gelmesi ile oluşan kişisel anlamda düzenlenmiş enformasyondur. Anlam şemasının en üstünde yer alan akıl-bilgelik ise gündelik ve sosyal olaylarda doğru ya da yanlış olanı ayırt etmemize yarayan bütün bilgileri kapsar. Anlayış, bilginin sistematik bir biçimde işlenmesi, gözlem ve tecrübelerle yeniden şekillendirilmesi halinde mümkün olabilir.²⁴⁰

²⁴⁰ Çoşkun Can Aktan, İstiklal Y. Vural, **Bilgi Çağında Bilgi Yönetimi, Bilgi Çağı, Bilgi Yönetimi ve Bilgi Sistemleri**, (Ed. C.C. Aktan - İ. Y. Vural), Çizgi Kitapevi, Konya, 2005, s. 4.

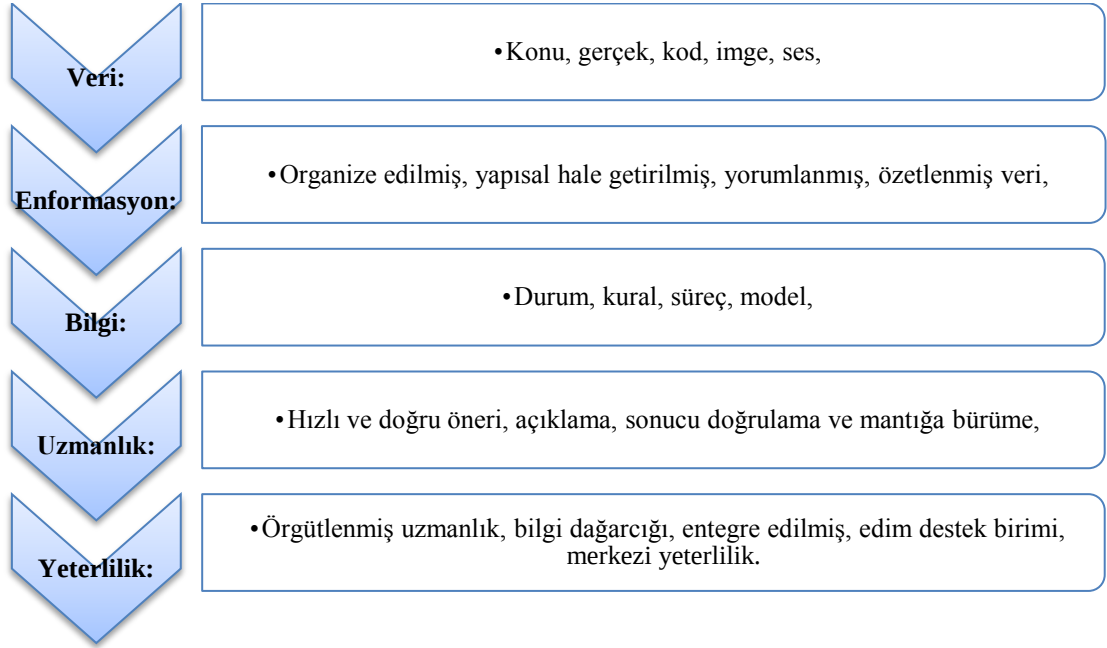
Bilginin duyular ve akıl olmak üzere iki temel kaynağı bulunmaktadır: Okuma, araştırma, gözlem ve deneyler sonucunda dış dünyadan edinilen duyu uyarıları ve izlenimlerinin yanı sıra düşünme ve akıl yürütme gibi bilişsel faaliyetler sonrası elde edilen düşünsel ürünler birer bilgidir. Bu iki kategori her zaman birbiriyle bir etkileşim halindedir. Tüm bu arayış, çaba ve etkileşim, insanları birtakım yargılara ulaştıracaktır. Bu yargılar ise değerden bağımsız olabileceği gibi tersi de olanaklıdır.

Bilginin sadece nesnel değil, aynı zamanda bireylerin kişisel algılamalarından doğan öznel bir yanı bulunmaktadır. Bu algılamanın şekillenişinde bireylerin daha önceki deneyimleri kadar bunları kavramsallaştırma kapasiteleri de rol oynamaktadır. Bilgiye ilişkin bu yorum bilgi yönetimi yazınında yaygın bir biçimde kullanılmaktadır ve bilgiye yönelik geleneksel bilişsel yaklaşımdan ayrılmaktadır. Geleneksel yaklaşımda bilgi dışsal ve nesnel bir gerçeğe dayanmaktadır.²⁴¹ Bu bilgi türü bilimsel bilgidir. Bilimsel bilginin temel özelliği değerler yerine olgulara dayalı olmasıdır. Olgular ise insan bilincinden bağımsız, insanlar arasında nesnel bağlantıyı sağlayan araçlar olma rolünü üstlenmektedir.

Bilginin dönüşüm süreciyle ilgili bir başka şema Beckman tarafından yapılmıştır. Beş basamaklı hiyerarşik şemada, bilgi alt düzeydeki veri ve enformasyondan daha değerli olan daha üst düzeylere transfer edilir. Önceden de belirttiğimiz gibi, enformasyon ve bilgi arasındaki temel fark derece farkıdır. Bilgi dönüşüm sürecindeki hiyerarşik yapı aşağıdaki gibidir (Şekil 2):

²⁴¹ Alan Fowler and Julia Pryke, “Knowledge Management in Public Service Provision: The Child Support Agency”, **International Journal of Service Industry Management**, Vol. 14, No. 3, 2003, p. 258.

Şekil 2. Bilgi Dönüşüm Sürecinde Hiyerarşik Yapı

Kaynak: Cevat Celep, Buket Çetin, “**Bilgi Yönetimi**”, Anı Yayıncılık, 2005, s. 13.

Bilginin bu tanımları kurumların sorunsuz ve verimli çalışmasını temin eder.

İnsan toplumsal bir varlıktır; birtakım değer, anlam ve ilkelerle dolu bir çevreye sahiptir. Bu nedenle insanların üzerinde durdukları, birbirleriyle paylaştıkları bilgiler her zaman bilimsel nitelikte olmayabilir. Bu şekildeki bir bilgi, esasen bilime aykırılık taşımaksızın, içerdiği değer yargıları nedeniyle toplumsal bir nitelik gösterecektir. Ne var ki toplumda hiç de ussal olmayan birtakım bilgilerin de var olabileceğinin altı çizilmelidir.

Özel sektör bilimsel bilgi üzerine nispeten daha fazla odaklanmıştır.²⁴² Politika geliştirmeyi içeren devlet işlevleri yoğun bir biçimde toplumsal etkileşime dayanmaktadır. Toplumsal kaynaklı bilginin elde edilmesi, özel sektörün nispeten daha fazla üzerinde durduğu bilimsel kaynaklı bilginin elde edilmesine göre daha

²⁴² Rodney McAdam and Renee Reid, “A Comparison of Public and Private Sector Perceptions and Use of Knowledge Management”, **Journal of European Industrial Training**, Vol. 24, No. 6, 2000, p. 320.

zordur.²⁴³ Kamu sektörü, özel sektörden farklı olarak siyasal bir çevreye sahiptir. Siyaset olgusu, kamu yararını hedefleyen yönlendirici ilkeler doğrultusunda bir değer dağıtım sürecini ifade etmektedir. Oysaki özel sektörün toplumla ilişkileri, kâr elde etmek gibi daha dar bir amaca odaklanmaktadır. Bu süreçte özel sektörün toplumla iletişimi, ekonomik kaygılara dayalı teknik bir nitelik taşımaktadır. Dinamik ve değişken bir çalışma yaşamındaki başarı için bilimsel bilginin kullanımı özel sektörde daha ön plana çıkmaktadır.

3.2.3.2. Küresel Kamusal Mal Olarak Bilgi

Günümüzde bilgi hizmetinin kamusal mal niteliği küreselleşmenin yarattığı olanaklarla birlikte bu hizmeti bir uluslararası kamusal mal haline getirmiştir. Bilgi hizmeti bazen saf bilime katkı niteliğinde bir bilgi (örneğin matematiksel bir teorem) bazen de bilimsel bilgi ve teknoloji kullanılarak üretilmiş bir ürün şeklinde olabilir (örneğin yeni bir ilaç, bir bilgisayar program veya başka yeni teknolojik buluşlar).²⁴⁴

Bilginin hizmet olarak niteliği aslında tam kamusal mal tanımına uymaktadır. Öyle ki, tüketiminde rekabet yoktur, yani bu bilgi kullanıldıkça azalmaz ve tüketiminden mahrum bırakmak imkansız değilse de zordur (bir teorem bir kere yayınlanırsa onu isteyen kullanabilir).²⁴⁵ Bu özellikler küresel düzeyde de geçerlidir; öyle ki İngiltere’de üretilmiş bir bilgi Türkiye’de de, Japonya’da da kullanılabilir. Ancak, burada sorun şudur ki tam kamusal bir mal haline getirildiği ve bilgiyi üretenlerin mülkiyet hakları (entellektüel mülkiyet) korunmadığı sürece yeni bilgi üretimi dizginlenmiş olur burada Stiglitz’e göre iki etki ortaya çıkmaktadır: 1. Patent haklarının korunmasının getirdiği dinamik etkinlik (yeni araştırmaların teşvikini sağlayarak), 2. Bilginin pahalı hale gelmesinin yaratacağı statik etkinsizlik (patent

²⁴³ Andreas Riege and Nicholas Lindsay, “Knowledge Management in the Public Sector: Stakeholder Partnerships in the Public Policy Development”, **Journal of Knowledge Management**, Vol. 10, No. 3, 2006, p. 28.

²⁴⁴ Hülya Kirmanoğlu, **Kamu Ekonomisi Analizi**, Beta Yayınları, 1. Bası, İstanbul, Kasım, 2007, s. 137.

²⁴⁵ Joseph E. Stiglitz, **Knowledge as a Global Public Good**, (KAUL, I. – U. GRUNBERG – M. A. STERN, (ed) 1999 içinde s. 308 – 325).

haklarının maliyeti ya da bilgiyi ellerinde tutanların tekel fiyatı uygulaması dolayısıyla).²⁴⁶

Burada devletlerin önemli bir dengeleyici rolü ortaya çıkmaktadır. Dinamik etkinlik statik etkinsizliği telafi ettiği sürece entellektüel mülkiyet hakları korunmalıdır. Ancak, bazı durumlarda buluşların haklarının korunması daha maliyetli olabilir (sonuçları yaygın olarak fayda sağlayan ve yeni buluşları geliştiren temel bilimsel araştırmalar gibi). Bu durumda, devletin bilimsel araştırmaları teşvik edecek olan araştırma-geliştirme harcamalarını finanse etmesi etkinlik açısından uygundur. Bu noktada bilginin uluslararası kamusal mal olması dolayısıyla, devletler arasında yayılan bir dışsallık etkisinden söz edilmektedir. Ancak bilginin özel mülkiyette olması durumunda, bu dışsallık, özellikle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında bir çıkar çatışmasına dönüşmektedir (büyük ilaç tekellerinin bazı yoksul ülkelerin ucuz ilaç üretmesine karşı mücadele etmesi örneklerinde olduğu gibi). Bu sorunların çözümü diğer uluslararası kamusal mallarda olduğu gibi, ilgili uluslararası kuruluşların, gerek etkinlik, gerekse adalet kavramlarını gözeterek küresel düzeyde rol oynamaları ile mümkün olabilecektir.²⁴⁷

Günümüzde bilgiye dayalı bir ekonomik ve sosyal dönüşüm sürecine tanıklık etmekteyiz. Sanayi devriminden sonra kurulan ekonomik ve sosyal yapıyı dramatik bir biçimde değiştiren söz konusu değişim sürecinin merkezinde gelişmiş enformasyon ve iletişim teknolojileri yer almaktadır. Alvin Toffler'in, üçüncü dalga olarak adlandırdığı, sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş sürecinde üretimden aile yapısına, iktidar ilişkilerinden günlük aile yapısına kadar pek çok alanda büyük bir değişim yaşandığını ifade etmektedir.²⁴⁸

3.3. BİLGİ YÖNETİMİ

²⁴⁶ Kirmanoğlu, **Kamu Ekonomisi Analizi**.

²⁴⁷ A.e.

²⁴⁸ Aktan, **Bilgi Çağında Bilgi Yönetimi, Bilgi Çağı, Bilgi Yönetimi ve Bilgi Sistemleri**, s. 20.

Bilgi yönetimi, evrensel olarak kabul görmüş çok az tanım, yaklaşım ve yöntemle sahip yeni bir disiplindir. İlk olarak 1986 yılında Dr. Karl Wiig tarafından işletme yazınına kazandırılan bilgi yönetimi, örgütsel performansı artırmak için bilgiyi eyleme dönüştürmeye yönelik bilinçli bir strateji olarak tanımlanmıştır.²⁴⁹ Bilgi yönetimi sistemleri ve uygulamaları, örgütleri daha verimli kılmak ve kârlılıklarını artırmak için bilgi yönetimini rekabetçi bir silah olarak kullanan özel sektörden kaynaklanmaktadır.²⁵⁰

Bilgi yönetiminin değişik tanımlarını çeşitli kaynaklarda şu şekilde bulabiliriz: Barutçugil'e göre:

“Bilgi yönetimi, şirket performansını arttırmak amacı ile üretken bilginin elde edilmesi, paylaşılması, geliştirilmesi ve kullanılması ile ilgilenir. Bilgi yönetiminin temel çabası, bilgiyi üretken kılmaktır. Yönetilecek bilgi, yalnızca işletme faaliyetlerinin sonuçlarının ışığında tanımlanabilir ve değerlendirilebilir.”²⁵¹

Barutçugil'in diğer bir tanımı ise “Bilgi yönetimi, organizasyonel amaçların daha iyi bir şekilde elde edilmesi için; bireylere, takımlara ve bütün organizasyona bilginin kolektif ve sistematik olarak yaratılması, paylaşılması ve uygulanması için olanak sağlayan yeni bir disiplindir.”²⁵² Bu tanımlara ilave olarak Kurt'un tanımını verebiliriz: “değerli olan enformasyonları bulma ve bu enformasyonları kritik karar verme ve eylem süreçleri için gerekli bilgiye dönüştürme.”²⁵³ Enformasyon yönetimi daha çok veri işlemede teknoloji uygulamalarını merkezine alan bir yönetim tarzı iken bilgi yönetimi enformasyonun bilgiye dönüşümünde teknolojinin sibernetik uygulamalarından istifade etmekle birlikte daha çok insan merkezli bir yönetim

²⁴⁹ Şevki Özgener, **Global Ölçekte Değer Yaratan Bilgi Yönetimi Stratejileri**, Bilgi Çağı, Bilgi Yönetimi ve Bilgi Sistemleri, Ed. Coşkun Can Aktan ve İstiklal Y. Vural, Çizgi Kitabevi, Konya, 2005, s. 270-271.

²⁵⁰ L. J. Yao, T. H. Y. Kam and S. H. Chan, “Knowledge Sharing in Asian Public Administration Sector: The Case of Hong Kong”, **Journal of Enterprise Information Management**, Vol. 20, No. 1, 2007, p. 53.

²⁵¹ İsmail Barutçugil, “Bilgi Yönetimi”, **Active**, Sayı, Ankara, Nisan-Mayıs 2000, s. 50.

²⁵² A.e., s. 50.

²⁵³ Mustafa Kurt, **İşletmelerde Bilginin Rolündeki Değişim ve Bilgi Yönetimi**, Bilgi Çağı, Bilgi Yönetimi ve Bilgi Sistemleri, Ed. C. C. Aktan – İ. Y. Vural, Çizgi Kitabevi, Konya, 2005, s. 258.

tarzıdır. Bilgi yönetiminin enformasyon yönetiminden farkları aşağıda Tablo 1.'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Bilgi Yönetimi ve Enformasyon Yönetimi Arasındaki Temel Farklılıklar

ÖZELLİKLER	ENFORMASYON YÖNETİMİ	BİLGİ YÖNETİMİ
İlgi Nesnesi	Enformasyon Ürünleri ve Kaynakları	Biliyor Olan İnsandır
Nesne Kapsamı	Açık Bilgi	Örtülü Bilgi
Yönetimin Odağı	Bilgi Altyapısı	İnsan
Temel Süreçler	Depolama, Giriş	Paylaşım
Örgütsel Amaç	İşlev	Başarı
Uygulama	Sınırlı, Pratik	Karmaşık, Sorunlu
Mümkün Kılıcılar	Enformasyonun değerlendirilmesi için el/makine ile işlenmesi gerekliliği	Bilgi/deneyim paylaşım kültürü; Teknolojinin bilgi yönetimine yeni yaklaşımlar sağlaması

Kaynak: Müjgan Şan, “Kalkınma Planlamasında Bilgi Yönetimi ve Devlet Planlama Teşkilatı İçin Kurumsal Bilgi Politikası Modeli”, **Devlet Planlama Teşkilatı Yayını**, No. 2687, Ankara, 2005, s.

56.

20. yüzyılın sonlarındaki temel değişimleri anlamak isteği, bilgi yönetimi kavramına kaynaklık etmiştir.²⁵⁴ Bilgi yönetimi, belli örgütsel amaçları başarmak için tüm işgücünün ortak bilgisini uygulamakla ilgilidir. Bilgi yönetimi, doğru bilgiyi, doğru yerde ve doğru zamanda insanlara sağlamakla uğraşır.²⁵⁵

Bilgi yönetimi, kapsamlı ve hızlı değişimlerin yaşandığı bir ortamda, bilgiyi etkin şekilde kullanmak suretiyle örgütleri başarıya ulaştırmayı amaçlayan bir iş stratejisidir. Bu süreçte, örgütlerin çevrelerindeki değişimlerden haberdar olmaları, değişimin gereklerine uygun bir yönetime ve işleyişe kavuşmaları çok önemlidir. Bu şekilde, örgütlerin çevrelerine karşı yabancılaşmalarının önüne geçilecektir. Aksi bir uygulama ise örgütlerin iş yaşamlarına mal olacaktır.

²⁵⁴ Philip Haynes, “New Development: The Demystification of Knowledge Management for Public Services”, **Public Money&Management**, April 2005, p. 131.

²⁵⁵ NHS National Library for Health, “ABC of Knowledge Management”, (Çevrimiçi), <http://www.library.nhs.uk/knowledgemanagement/>, (27.05.2009), 2005, p. 3.

Bilgi yönetimini, sadece rakiplerinden geri kalmamak isteğinden kaynaklanan bir önlemler dizisi olarak algılamamak gerekir. Bilgi yönetimi için çok daha önemli olan boyut, örgütleri yaratıcı bir yenilik ortamına sokmaktır. Başka bir deyişle, bilgi yönetimi sürecinde örgütlerin değişimi takip etmelerinden çok onu sürüklemeleri bir hedeftir. Rakiplerinden gelen hamleleri beklemek ve onları savuşturmak için çabalamak yerine onlara karşı güçlü hamleler yapmak ana düşüncedir. Değişim sürecine yön vermek, dışsal bilgilerin güçlü bir yorumunu, profesyonel kadronun entelektüel birikim ve potansiyellerini sonuna kadar harekete geçirmeyi gerektirmektedir. Tüm bu çabalar, sonuçta örgütleri yüksek bir performans, verimlilik ve kârlılık düzeyine çıkaracaktır.

Bilgi yönetiminin yeni bir kavram gibi görünmesine rağmen, bilgi paylaşımı ve bilgi aktarımıyla ilgili uygulamaların hemen hiçbiri yeni olmayıp örgütlerin çoğunda her zaman var olmuştur. Pek çok örgüt bilgi yönetimi terimini bilmeyip kullanmamakla birlikte gerçekte bilgi yönetiminin araçlarını şimdiye kadar kullanmaktadırlar.²⁵⁶ Bilgi yönetiminin özgünlüğü ise yeni araç veya yöntemlerle bilginin toplanmasından değil, örgütsel yapı ve süreçlerin farklı bir gözle yeniden tasarlanmasına yol açacak şekilde bilginin üretken kılınmasından kaynaklanmaktadır. Örgütler böylelikle bilgiyi, malûmat sahibi olmak yerine kendilerini sürekli geliştirmek, başka bir deyişle gerçekleştirmek için kullanmaktadırlar. Bilgi, kaynaklanan bir öge olmaktan çıkmış, bizzat kaynak haline gelmiştir.

Yeni olan şey, bilgi üzerine odaklanmaktır. Günümüzün örgütlerinde ve bir bütün olarak toplumda yaşanan hızlı değişim bu eğilimi güçlendirmektedir. Bilgi yönetimi, bugün hemen hemen her işin bilgi işi ve işlerinin el becerilerinden çok bilgiye dayanması anlamında personel kadrosunun bilgi işçisi kapsamına girdiğinin farkındadır. Bu bakımdan, her örgütteki neredeyse her kişinin en önemli faaliyetleri arasında, bilginin yaratımı, paylaşımı ve kullanımı yer almaktadır.²⁵⁷ Bilgi yönetiminde bilgi, hemen hemen üretim sürecindeki herhangi bir maddi kaynak veya ürünmüş gibi analitik amaçlı bir kaynak veya varlık olarak görülmektedir. Başka bir

²⁵⁶ Yao, "Knowledge Sharing in Asian Public Administration Sector: The Case of Hong Kong", p. 52.

²⁵⁷ NHS National Library for Health, "ABC of Knowledge Management", p. 3.

deyişle bilgi, belli bir amacı başarmak için düzenlenmiş sürece yönelik bir girdidir.²⁵⁸ Geleneksel üretim faktörleri ortadan kalkmış değildir; ama onlar artık ikinci plana düşmüştür.²⁵⁹ Önceden, bilgi, üretim sürecindeki akışı koordine edip denetlemeye yarayan bir araç iken, bu şekilde başlı başına bir kaynak veya değer haline gelmiştir.

Kurumlarda, bilgi yönetimine duyulan ilgi, farklı yönetim kademelerinde, rollerin doğasına göre, farklı boyutlarda yoğunlaşmaktadır. Üst yönetimlerin konusu, kurumda bilgi yönetiminin niçin uygulanması gerektiği konusunun yanıtıdır. Orta kademe düzeyinde, bilginin kritik olduğu fonksiyonlarda, önceliklerin ne olması gerektiği konusudur. Alt kademede ise teknolojinin nasıl uygulanacağı boyutu ön plandadır.

Bilgi yönetiminin tanımlarından yola çıkarak, üç temel ifadesi olduğunu şu şekilde belirtebiliriz. İlk olarak bilgi yönetimi bir süreçtir. İkinci olarak, belirli amaçlara ulaşmak için ortak aklın kullanılması demektir. Ortak aklın kullanılması, örgüt veya kuruluşun hedeflenen amaçlara, arzu edilen eylemlerle ulaşılması demektir. Üçüncü olarak, örgütlerin veya kuruluşların, değişen koşullara uyum sağlaması ve rekabet gücünü arttırmaya yönelik olmasıdır.²⁶⁰

Bilgi yönetiminin tanımı, çeşitli kaynaklarda, değişik biçimlerde verilmiş olsa da, ortak tanımını şu şekilde uzlaştırabiliriz: Bilgi yönetimi, bir organizasyonda yer alan bireyler tarafından, saklanan enformasyon ve verinin üretken bilgiyi elde ederek paylaşılmasını, geliştirilmesini ve kullanılmasını sağlayan bir disiplindir.²⁶¹

Bu disiplinde dört unsur vardır; teknoloji, kültür, liderlik ve ölçüm. Teknoloji olmadan bilginin toplanması, işlenmesi ve dağıtılması mümkün değildir. Aynı şekilde bilgi yönetimine ihtiyaç duyan ve onun uygulamalarını gerçekleştirebileceği

²⁵⁸ Canadian Centre for Management Development, “A Primer on Knowledge Management in the Public Service”, April 4, 1999, p. 3, (Çevrimiçi), http://www.cspc-efpc.gc.ca/pbp/pub/pdfs/W10_e.pdf, 27.05.2009.

²⁵⁹ Drucker, **Kapitalist Ötesi Toplum**, s. 18, 66.

²⁶⁰ Aktan, **Bilgi Çağında Bilgi Yönetimi, Bilgi Çağı, Bilgi Yönetimi ve Bilgi Sistemleri**, s. 10.

²⁶¹ Çapar, **Bilgi Yönetimi**, s. 180-181.

bir kültürün varlığı da gereklidir. Liderlik aynı kültürel atmosferin, bilgi yönetimine uygun olması gibi onun kullanımını gerektiren bireysel bir ilişkiyi ifade eder. Bilgi yönetimine ihtiyaç duyan ve bunu çalışanlarıyla paylaşan ve onları yönlendiren bir lidere ihtiyaç, her türlü kurumda duyulmaktadır. Ölçüm ise ortak uygulamaların kontrolünü en iyi şekilde sağlayan ve hedeflenen durumları belirleyen süreçtir.²⁶²

3.3.1. Bilgi Yönetiminin Bileşenleri ve Örtülü Bilgi

Bilgi yönetimi, basitçe bilgi elde etmekten çok daha fazlasıdır. Bilgi yönetimi, şirketlerin hedefleriyle sektörlerinde rekabetçi ve kârlı olmalarına olanak veren en iyi uygulamaları birleştirmelerini sağlayan karmaşık bir süreci içerir. Bu ise işlerin en ekonomik, etkin ve verimli şekilde yapılması ve bu bilginin diğerleriyle paylaşılması demektir.²⁶³ Bilgi yönetimi, içsel ve dışsal bilginin en iyi kaldıraç olduğu düşüncesinden hareketle bir örgütte bilginin elde edilmesi, paylaşılması, uygulanması ve yaratılması konusu üzerindedir.²⁶⁴

Bilgi yönetiminin üç temel bileşeni bulunmaktadır: Bilgi ve iletişim teknolojisi, bilgiyi kullanan insanlar ve bilginin elde edilerek paylaşılmasına olanak veren süreçler.²⁶⁵ Bilgi yönetimi; bilgi paylaşım ve kullanımını uyarıp desteklemek için insan ve örgütsel kültür üzerine, bilgiyi tespit etmek, yaratmak, ele geçirmek ve aktarmak için süreçler veya yöntemler üzerine, bilgiyi depolayıp erişilebilir kılmak, insanların bir arada olmaksızın birlikte çalışmalarına imkân vermek için teknoloji üzerine odaklanır.²⁶⁶

²⁶² Mustafa Kurt, **İşletmelerde Bilginin Rolündeki Değişim ve Bilgi Yönetimi**, s. 259-260.

²⁶³ Sharon Teng and Suliman Hawamdeh, "Knowledge Management in Public Libraries", **Aslib Proceedings**, Vol. 54, No. 3, 2002, p. 188.

²⁶⁴ Jay Liebowitz, "A Knowledge Management Implementation Plan at a Leading US Technical Government Organization: A Case Study", **Knowledge and Process Management**, Vol. 10, No. 4, 2003, p. 254.

²⁶⁵ David E. McNabb, **Knowledge Management in the Public Sector**, M. E. Sharpe Inc., USA, 2006, p. 7.

²⁶⁶ Xiaoming Cong and Kaushik V. Pandya, "Issues of Knowledge Management in the Public Sector", **Electronic Journal of Knowledge Management**, Vol. 1, Issue 2, 2003, p. 30.

Bilgi yönetimi program ve stratejilerini etkileyen iki temel etken vardır: Örgüt içinde bilgi değerlerinin yaratımı ve bilginin aktarımı.²⁶⁷ Nonaka ve Takeuchi için örgütsel bilgi yaratımı ve transferi, örtülü ve açık bilgi arasındaki etkileşimle ifade edilen sürekli ve dinamik bir süreçtir.²⁶⁸

Açık bilgiler, sözcük veya rakamsal verileri, formüller, bilgisayar dosyaları, dokümanlar, veritabanları gibi kolayca iletilebilir ve yayılabilir bilgilerdir. Kısaca açık bilgi, belli bir düzen içerisinde kayıtlı bulunan ve isteyen herkesin erişebildiği bilgidir. Diğer taraftan örtülü bilgi, insanların zihninde olan ve bu nedenle formüle edilmesi, aktarılması ve yayılması kolay olmayan bilgi türüdür. Örtülü bilgilerin tarifi zordur, görecelidir, birçok faktöre bağlı olarak karmaşık özellikler sergilerler ve bu özellikleri nedeniyle bu tür bilgileri düzenlemek kolay değildir.²⁶⁹ Örtülü bilgi, insanların karakter, bilgi birikimleri, deneyim ve akıl yetilerinin bir bileşkesidir; bu yüzden insandan insana değişen bir özellik arz eder. Örtülü bilginin değeri, insanların çevrelerini, en geniş anlamıyla yaşamlarını algılama ve anlamlandırmalarındaki farklılıkların yeni fikirlerin doğuşuna zemin oluşturmasından kaynaklanmaktadır. Uygun zaman ve ortamlarda örtülü bilgi, ifade edilerek açık bilgi haline gelecektir. Bilgi çağının örgütleri, bu amaç üzerine odaklanmaktadır: İnsanların düşünce ve deneyim zenginliklerini, yeteneklerini artı değer oluşturacak şekilde örgütsel yapılar içinde amaçlara yönleltmek.

Bilgi yaratmanın esası, örtülü ve açık bilginin iyi bir şekilde harmanlanmasına ve örtülü bilginin örgütsel sınırlar boyunca akışkan hale gelecek şekilde dönüştürülmesi ve yazılı hale getirilmesine bağlıdır.²⁷⁰ Bilgi yönetimi bağlamında,

²⁶⁷ Syed Omar Sharifuddin bin Syed - Ikhsan and Fytton Rowland, "Knowledge Management in a Public Organization: A Study on the Relationship between Organizational Elements and the Performance of Knowledge Transfer", **Journal of Knowledge Management**, Vol. 8, No. 2, 2004, p. 97.

²⁶⁸ Fowler and Pryke, "Knowledge Management in Public Service Provision: The Child Support Agency", p. 260.

²⁶⁹ Hüseyin Odabaş, **Bilgi Yönetimi Sistemi**, Bilgi Çağı, Bilgi Yönetimi ve Bilgi Sistemleri, Ed. Coşkun Can Aktan ve İstiklal Y. Vural, Çizgi Kitabevi, Konya, 2005, s. 104-105.

²⁷⁰ S. P. Bate and G. Robert, "Knowledge Management and Communities of Practice in the Private Sector: Lessons for Modernizing the National Health Service in England And Wales", **Public Administration**, Vol. 80, No. 4, 2002, p. 649.

yenilik için yüksek bir potansiyele sahip olması nedeniyle örtülü bilgiye büyük bir değer verilmektedir.²⁷¹

3.3.2. Bilgi Yönetiminin Özellikleri

Bilgi yönetiminin, tanımlarından yola çıkarak bazı özelliklerini şu şekilde açıklayabiliriz.

1. Bireyler tarafından bilinen örtük bilgi, belgelerde yeralan açık bilgi, kurumun dışında yeralan dış bilgi ve içinde yeralan iç bilginin depolanması ve kullanılmasıdır. Bu disiplin sayesinde mevcut sermayenin yararlı kullanımıyla bilimsel bilgi kurumsal kullanıma hazır hale getirilir.
2. Bilgi yönetiminin dört unsurundan biri olan teknolojinin yardımıyla, örtük bilgi açığa çıkarılır ve açık bilginin kurum içinde herkes tarafından ulaşılabilir hale getirilir.
3. Bilgi yönetimi, disiplinler arası bir faaliyetdir. Bilgi ve iletişim teknolojilerinden, dil biliminden, işletme, ekonomi, sosyoloji, psikoloji ve mühendislik alanlarından yararlanır.
4. Bilgi yönetiminin dört unsurundan biri olan içinde bulunduğu kültürün verimliliğinden yararlanır. İşbirliği, bilginin paylaşımı ve kişiler arası etkileşim ortak bir kültüre dayanır. Bireylerin içinde olduğu bu durumda teknoloji sadece yeterli değildir.
5. Bilgi yönetimi her kuruluşa özeldir ve sürekli. Çünkü kuruluşun ve çalışanların ihtiyaçlarına cevap vermek üzere ortaya çıkar.²⁷²

3.4. KAMUDA BİLGİ YÖNETİMİ

3.4.1. Kamu Yönetiminde Bilgi Yönetiminin Temel ilkeleri

²⁷¹ Fowler and Pryke, "Knowledge Management in Public Service Provision: The Child Support Agency", p. 260.

²⁷² Çapar, **Bilgi Yönetimi**, s. 182-183.

Genel olarak, özel örgütler için geliştirilen bilgi yönetimi yaklaşımları kamu örgütleri ile oldukça ilgilidir. Kamu yönetimini etkin kılmak için bilgiyi yönetmek yeni bir olgu değildir. Kamu görevlilerini birer uzman haline getirmek geleneksel bir yaklaşımdır. Eğitim programları, yeterlilik sınavları, sertifikalar ve diğer yaklaşımlar uzun süredir başarıyla uygulanmaktadır. Bunlar, yeteneklerin geliştirilmesine, yetkilerin denetlenmesine, halka iyi hizmet edilip edilmediğini ve kamu yararı ile gündeminin uygun bir biçimde izlenip izlenmediğini araştırmaya yardım etmektedir.²⁷³ Yeni olan özellik, bilgi yönetiminin bilinçli bir strateji olarak kamu yönetiminde kullanılmasıdır.

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki hızlı gelişmelerin yanı sıra dünya çapında yaygınlaşan neo-liberal politikalar, insan yaşamının ve etkinliklerinin tüm alanlarda daha fazla bütünleşmesini ve yakınlaşmasını²⁷⁴ ifade eden küreselleşme olgusunu beraberinde getirmiştir. Küreselleşme sürecinde ise yeni kamu yönetimi, kamu yönetiminin küresel bir formu niteliği kazanmıştır.²⁷⁵ Özel sektör tarzı yöntem, araç ve felsefesinin kamu sektöründe etkin bir biçimde kullanılmasını öngören yeni kamu yönetimi yaklaşımı, sonuçta kamu yönetimini yapısal ve işlevsel olarak bir dönüşüme uğratmıştır.

Bilgi yönetimi, kamu hizmetlerinin sunumunda devlet kurumlarının daha yetkin ve rekabetçi olmalarını sağlayan örgütsel bilginin toplanması ve elde edilmesi ile ilgili bir dizi süreç, uygulama ve yönetim felsefesini ifade etmektedir.²⁷⁶ Kamu yönetiminde bilgi yönetimi Tablo 2.'de de detaylı bir biçimde gösterildiği gibi dört açıdan önemli bir rol oynayabilmektedir:²⁷⁷

²⁷³ Karl M. Wiig, "Knowledge Management in Public Administration", **Journal of Knowledge Management**, Vol. 6, No. 3, 2002, p. 230.

²⁷⁴ Anthony B. L. Cheung, "A Response to 'Building Administrative Capacity for the Age of Rapid Globalization: A Modest Prescription for the Twenty-First Century'", **Public Administration Review**, November/December, 2009, p. 1034.

²⁷⁵ Martin J. Smith, "Reconceptualizing the British State: Theoretical and Empirical Challenges to Central Government", **Public Administration**, Vol. 76, 1998, p. 55.

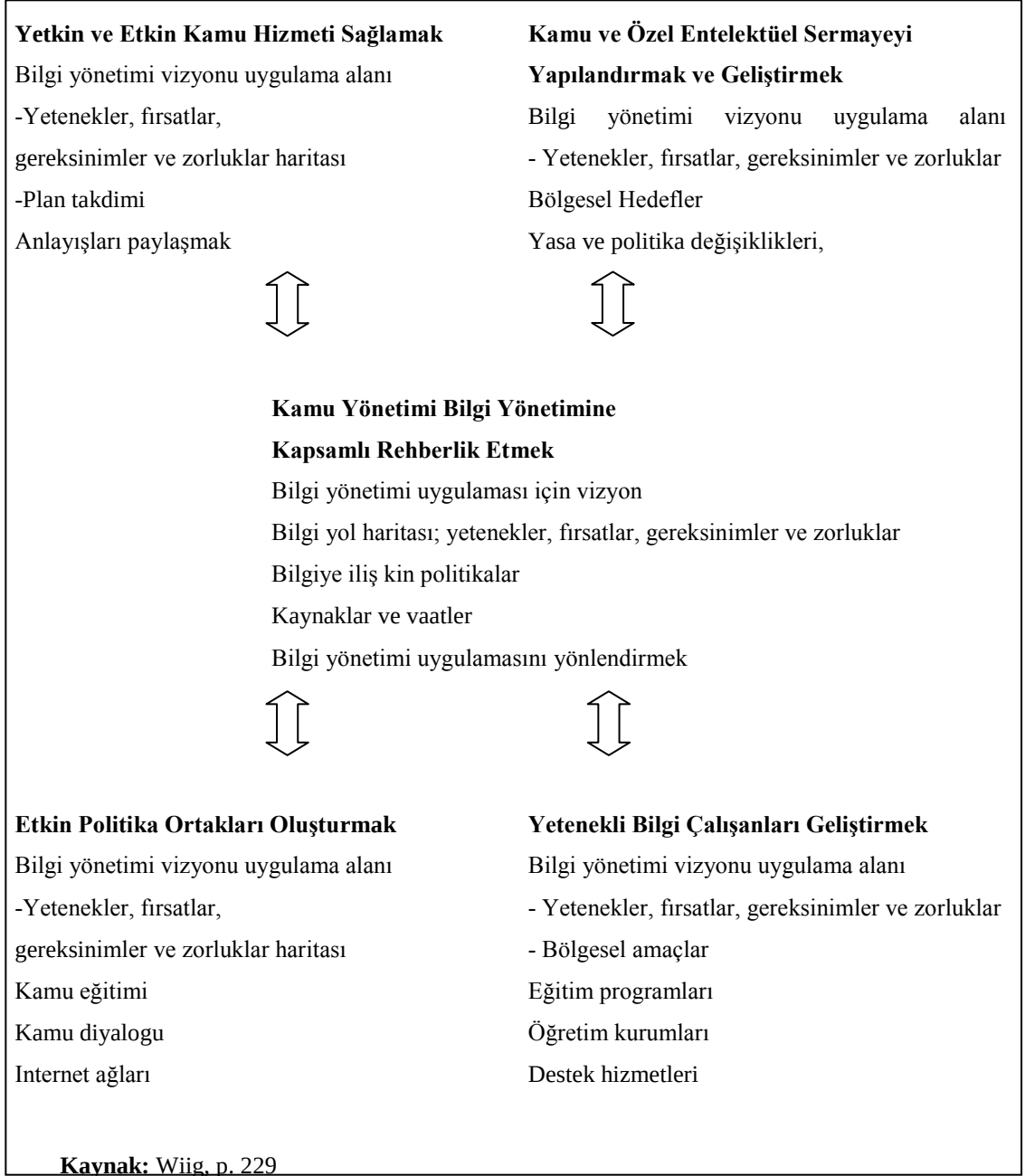
²⁷⁶ McNabb, **Knowledge Management in the Public Sector**, p. 22.

²⁷⁷ Sharifuddin bin Syed - Ikhsan and Rowland, "Knowledge Management in a Public Organization: A Study on the Relationship between Organizational Elements and the Performance of Knowledge Transfer", p. 97.

- Kamu hizmetlerinde karar vermeyi güçlendirmek,
- Karar verme sürecine etkin katılımı için halka yardımcı olmak,
- Toplumsal entelektüel sermaye yeteneklerini temellendirmek,
- Bilgi yönetimine dayalı işgücünü geliştirmek.

Bu bakımdan bilgi yönetimi; bilgi akışını besleyecek şekilde kamu örgütlerindeki her türlü iletişim kanallarını güçlendirmeyi, hizmet sunulan alanlardaki gelişmeleri, beklentileri ve rakip politikaları sıkı sıkıya takip etmeyi; rekabetçi, yenilikçi ve dinamik bir personel kadrosuna, kamu politikalarına ve kurumsal altyapıya sahip olmayı içeren bir anlam taşımaktadır.

Tablo 2. Kamu Yönetiminde Bilgi Yönetimi Uygulamasının Öğeleri

Kamu sektöründe bilgi yönetiminin hedefleri; e-devlet aracılığıyla bilgi yönetimini uygulamak, kamu sektörünün rekabetçi görünümünü artırmak, en iyi uygulamaları paylaşarak kıstas almak, liderliği ve karar vermeyi desteklemek, insan sermayesini koruyup takım ruhunun gelişmesine yardım etmek, stratejik politika planlama yaklaşımlarını güçlendirmek, yurttaşların ve kamu görevlilerinin devlete

güvenini artırmaktır. Performans değerlendirmeleri bu bakımdan ayrıca büyük bir önem taşımaktadır.²⁷⁸

3.4.2. Teknoloji Kullanımı ve E-devlet Uygulaması

E-devlet, devletin bilgi ve hizmetlerinin internet veya diğer dijital araçlar aracılığıyla sunulmasıdır.²⁷⁹ Bir başka tanıma göre e-devlet, kamu hizmetlerinin yürütülmesi ve yurttaşlara sunulması sırasında bilgi ve iletişim alanındaki teknolojik olanakların kullanılmasını ifade etmektedir.²⁸⁰

Teknolojik bir düzlem olarak e-devlet veya benzer girişimler, kamu hizmetlerinin sunulma tarzı üzerinde derin bir etkiye sahip olacağından bilgi yönetimi için merkezi bir öneme sahiptir.²⁸¹ Bununla birlikte e-devleti sadece teknolojik olanakların kullanımı olarak görmek büyük bir eksiklikler. Çünkü bu uygulamalar; insan kaynaklarının, iş süreçlerinin ve hizmet kullanıcılarının potansiyellerinin maksimize edilerek değerlendirilmesini içeren bir felsefe değişimini de kapsamaktadır.²⁸² Bu şekilde e-devlet uygulamaları, kamu kurumlarındaki hizmetlerin görülmesinin sadece kolaylaştırıcı bir yöntemi olmakla kalmayıp, aynı zamanda hizmetlerin varlık nedenleri ile sunulma tarzlarını sorgulayıcı bir ölçüt haline almaktadır. Daha hızlı ve ucuz olmasının yanı sıra kamu hizmetlerinin daha kaliteli ve verimli sunumu büyük bir önem kazanmaktadır. Bu durum yönetim anlayışında bir değişimi zorunlu olarak beraberinde getirmektedir: Halka yönelik daha şeffaf, hızlı ve duyarlı bir hizmet sunmak.

²⁷⁸ Lin Chia-Cheng, "Knowledge Management in Public Institutions: The Taiwan Experience", (Çevrimiçi), <http://www.moex.gov.tw/public/Data/711>, (27.05.2009), 2007, p. 78.

²⁷⁹ Darrell M. West, "E-Government and the Transformation of Service Delivery and Citizen Attitudes", **Public Administration Review**, Vol. 64, No. 1, January/February, 2004, p. 16.

²⁸⁰ Asım Balcı, **E-Devlet: Kamu Yönetiminde Yeni Perspektifler, Fırsatlar ve Zorluklar**, Kamu Yönetiminde Çağdaş Yaklaşımlar, Ed. Asım Balcı, Ahmet Nohutçu, Nazım Kemal Öztürk ve Bayram Coşkun, Seçkin Yayınları, Ankara, 2003, s. 266.

²⁸¹ Xiaoming Cong, Richard Li-Hua and George Stonehouse, "Knowledge Management in the Chinese Public Sector: Empirical Investigation", **Journal of Technology Management**, Vol. 2, No. 3, 2007, p. 260.

²⁸² Balcı, **E-Devlet: Kamu Yönetiminde Yeni Perspektifler, Fırsatlar ve Zorluklar**.

Bilgi yönetimi, belli kurumsal amaçları başarmak için tüm işgücünün ortak bilgisini uygulamakla ilgilidir. Bilgi yönetimi, doğru bilgiyi, doğru yerde ve doğru zamanda insanlara sağlamakla uğraşmaktadır.²⁸³ Pek çok devlet, artan ölçüde daha yüksek kalite standartları, nezaket ve duyarlılık isteyen halkın gereksinimlerini karşılamak için bilgi yönetimi projelerini etkin bir biçimde uygulamaya koymuştur. Bu çabalara ilaveten, bilgi teknolojileri aracılığıyla bilgiye ve hizmetlere daha gelişmiş bir erişim sağlamak, aynı zamanda yurttaşlar, iş çevreleri ve diğer örgütlerle daha iyi ilişkiler geliştirmek suretiyle daha verimli süreçleri özendiren e-devlet girişimlerine yer verilmiştir. Burada bilgi yönetimi, devlet ve diğer gruplar arasında bilginin verimli bir biçimde akışını sağlamakta anahtar bir rol oynamaktadır.²⁸⁴

Bilgi yönetimi, e-devletin uygulanmasında ve sürdürülmesinde doğrudan ve önemli bir katkıya sahiptir. Bu bakımdan, Angi Voss, Stefanie Roeder ve Oliver Marker, bilgi yönetiminin üç özelliğinden söz etmektedir. Birincisi, çok taraflı süreçleri ve sıklıkla halk katılımını içeren işbirliği faaliyetlerinin temelinde entelektüel sermayenin yer almasıdır. İkincisi, hem devletin yeniden yapılandırılması hem de e-devlet modellerindeki temel öğelerin, öğrenen örgüt ve süreç etkinleştirme gibi kavramlardan oluşmasıdır. Üçüncüsü bilgi tabanı (a knowledge base) kavramının e-devletteki işbirliği içerisinde bir planlama süreci için önemli olmasıdır. Bilgi tabanı kavramı, geleneksel olarak, uzman bir sistem uygulamasını gerçekleştirmeye yönelik bilgi edinme ve derleme aşamalarının ürettiği veriye atıfta bulunmaktadır.²⁸⁵ Bilgi yönetimi, e-devlet girişimlerini uygulamak için zorunlu bir strateji olarak görülmektedir. Bu noktada en azından üç amaç güdülmektedir. Bunlardan birincisi, hizmetlerden yararlananların daha kaliteli bir hizmet almak ve bilgiye erişmek için artan beklentilerini karşılamaktır. İkincisi, ileriye gören, erkenden harekete geçebilen bir devlete kavuşmaktır. Üçüncüsü ise e-devlet ve seçmenleri arasındaki etkileşimi kolaylaştırmaktır.²⁸⁶

²⁸³ NHS National Library for Health, “ABC of Knowledge Management”, p. 3.

²⁸⁴ Dion Hoe-Lian Goh and others, “Knowledge Access, Creation and Transfer in e-Government Portals”, **Online Information Review**, Vol. 32, No. 3, 2008, p. 349.

²⁸⁵ McNabb, **Knowledge Management in the Public Sector**, p. 15-16.

²⁸⁶ Goh, “Knowledge Access, Creation and Transfer in e-Government Portals”, p. 350.

E-devlet girişimleri, yönetim ve halk arasındaki ilişkilerin algılanışında bir dönüşüme işaret etmektedir. Bu uygulamalar, yönetimi ve kamu hizmetlerini halka daha fazla açarak yakınlaştırmaktadır. Yurttaşların istek ve durumlarına ilişkin sağlıklı bilgi temini, bu bilginin kurumsal hedef veya stratejiler bağlamında düzenli bir biçimde değerlendirilerek işlenmesi, kararların doğru zamanlamayla doğru şekilde verilerek doğru yerlere ulaştırılması bir gerekliliktir.

Bu uygulamaların sonucunda toplumsal sözleşmenin yeni bir türü ortaya çıkmaktadır. Devletler yurttaşlarla etkileşimli bir bağ kurmanın altyapısını sağlamakta, kamu hizmetlerinin özündeki bilgiyi ve bilgi işleme süreçlerini dağıtmakta, e-devlet için sağlam kurallar koymakta ve en önemlisi bireylerin daha büyük bir rol oynamaları için yeteneklerine güven duymaktadır. Diğer yandan yurttaşlar ise daha ucuz, daha verimli bir yönetimden, herhangi bir yer ve zamanda hizmetlere erişim rahatlığından, beklenti ve tercihlerinin daha fazla dikkate alınması olanağından, güçlendirilmiş olmalarının eşlik edeceği bir tatmin duygusundan yararlanmaktadır.²⁸⁷

3.4.3. Özel Sektör Örneklemesi ve Piyasa Ekonomisi

Bir iş kavramı olarak bilgi yönetimi, şimdiye kadar rekabet üstünlüğü sağlamak ve kârları artırmak, işleri çoğaltmak ve geliştirmek için kâr amaçlı örgütlere uygulanmıştır. Bununla birlikte bilgi yönetimi kâr amaçlı olmayan örgütlere de uygulanabilmektedir.²⁸⁸ Nitekim yeni kamu yönetimi uygulamaları, özel şirketlerden kaynaklanan bilgi yönetimi kavram ve uygulamalarının kamu sektöründe kullanılabileceğini göstermiştir.²⁸⁹ Yirmi yılı aşkın bir süredir hem teorik ve pratik olarak Batı Avrupa’da hem de yaygınlık kazanan gelişmekte olan ülkelerde yeni kamu yönetiminin gelişimi, kamu sektöründe uygulanması için bilgi

²⁸⁷ Malcolm Long, “Beyond Traditional Boundaries: Government in the Information Age”, *Australian Journal of Public Administration*, Vol. 61, No. 1, March 2002, p. 12.

²⁸⁸ Teng and Hawamdeh, “Knowledge Management in Public Libraries”, p. 188.

²⁸⁹ Cong, Li-Hua and Stonehouse, “Knowledge Management in the Chinese Public Sector: Empirical Investigation”, p. 252.

yönetiminin yolunu açarak ona sağlam bir zemin hazırlamıştır.²⁹⁰ Nitekim yeni kamu yönetimi uygulamaları, kamu sektörünün özelleştirmeler yoluyla küçültülmesini, elde kalan kamu hizmetlerinin rekabete açılarak özel sektör tarzı bir yönetim anlayışıyla yürütülmesi gerekliliğinin altını çizmektedir.

Bilgi ekonomisi, dinamik ve değişken bir yapıya sahiptir. Bu tür ekonomik değişim, bir örgütün kaderini çok daha fazla teknik ve profesyonel personel kadrosunun eline vermiştir; çünkü bu çalışanlar, potansiyel olarak yönetsel kadronun açık kavrayışlarının ötesinde, sonuçlar üreten bilgi işçileridir.²⁹¹ Bilgi işinde kuruluş giderek daha çok uzmanlardan kurulu olmaktadır. Bu insanların her birinin kendi alanındaki bilgisi, kuruluştaki herkesten fazladır. Eski tip kuruluşlarda, üst tarafından yapılan işlerin üstler tarafından bilindiği varsayılırdı; çünkü o üst de daha birkaç yıl öncesinde üst konumunda olduğu düşünülürdü. Bilgiye dayalı kuruluşun ise üstlerin hiç de astların işlerini bilmediğini varsayması zorunludur; çünkü bu üstler hiçbir zaman öyle işlerde çalışmamışlardır.²⁹²

Teknik bilgisi, uzmanlık birikimi ve performansı, kurum personelini o işyerinde tutan başlıca kıstaslar haline gelmiştir. Bilgiye dayalı kuruluşlardaki boş pozisyonların, kıdem esasına göre içeriden doldurulması yerine teknik bilgi ve beceriye göre dışarıdan doldurulması yolu tercih edilmektedir. Bunun iki temel nedeni bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, ekonomik koşullarla ilgilidir. Birincisi, bilgi çağında uzun vadede bir kuruluşun, yetişmiş uzmanları çalıştırmasının maliyeti, işgücünü yetiştirerek ve organizasyonda tutmanın maliyetinden daha düşük olacaktır. İkincisi ise bu tür kuruluşlardaki mevki ve görevlerin, herhangi bir kişinin üstlenebileceği ya da doldurabileceği bir nitelikten uzaklaşmış olmasıdır. Eski tip kuruluşlardaki çalışanların basit ve sıradan görevlerle işe adım atarak elde ettikleri deneyimler sayesinde daha karmaşık ve zor görevlere doğru yükselmeleri şeklindeki bir uygulama artık geride kalmıştır. Bu durum, doğal olarak, uzmanlaşmış iş

²⁹⁰ Cong and Pandya, “Issues of Knowledge Management in the Public Sector”, p. 28.

²⁹¹ Haynes, “New Development: The Demystification of Knowledge Management for Public Services”, p. 131.

²⁹² Drucker, **Kapitalist Ötesi Toplum**, s. 155.

görenleri ve profesyonel yöneticileri ortaya çıkarmakta, bürokratik yapılardaki hiyerarşik yapılanma derin ve kapsamlı bir değişime uğramaktadır.

1990'lı yıllarla birlikte, İngiltere, ABD gibi Anglo-Sakson ülkelerindeki kamu yönetimleri artan ölçüde bilgi sistemlerini dışarıya kaynaklandırma yoluyla özelleştirme uygulamalarına yer vermiştir.²⁹³ Bu doğrultuda, bilginin paylaşılıp kullanılmasını cesaretlendirmek, insan sermayesinin anlaşılması ve stratejik yönetimi için kamu kurumlarında yeni birtakım pozisyonlar oluşturulmaktadır.²⁹⁴ Bunun yanı sıra, üst düzey yöneticiler ve bilgi sistemleri yöneticilerinden kurulu karar verme takımları oluşturulmaktadır. Üst düzey yöneticiler, daha geniş bir iş perspektifini ve kararları uygulamak için gerekli gücü sağlamakta; bilgi sistemleri yöneticileri ise tekliflere ilişkin isteklerde bulunmak, satıcı tekliflerini değerlendirmek ve sağlam sözleşmeler müzakere etmek ve yönetmek için gerekli teknik uzmanlık hizmetini vermektedir.²⁹⁵ Böylelikle bilgi yönetimi uygulamaları, kamu kurumlarının piyasa mantığına dönük bir düşünüşe ve yapıya sahip olmalarına yol açmaktadır.

3.4.4. Kamuda Müşteri ve Performans Odaklılık

Kamudaki müşteri kavramıyla ifade edilmek istenen, kamu mal ve hizmetlerinden faydalananlardır. Bilgi yönetimi, örgütün tüm yetenek ve potansiyelini ortaya koymaya yönelik bilgi kaynaklarının ayrıntılı ve ussal bir biçimde belirlenmesi, elde edilmesi, değerlendirilmesi, işlenmesi ve kullanılması sürecini ifade etmektedir. Bilgi yönetiminin başlıca hedefi, yüksek bir performans düzeyinin yakalanarak, kurumun ürün ve hizmetlerinin hedef kitleler veya müşteriler tarafından talep edilmesinin sürekliliğini sağlamaktır. Bu bakımdan bilgi yönetimi, toplam kalite yönetimi ile yakın bir ilişki içerisinde.

²⁹³ Mary C. Lacity and Leslie Willcocks, "Information Systems Sourcing: Examining the Privatization Option in USA Public Administration", **Info Systems Journal**, No. 7, 1997, p. 106.

²⁹⁴ Cong, Li-Hua and Stonehouse, "Knowledge Management in the Chinese Public Sector: Empirical Investigation", p. 256.

²⁹⁵ Lacity, "Information Systems Sourcing: Examining the Privatization Option in USA Public Administration", s. 104.

Toplam kalite yönetimi, müşterilerin gereksinimlerini ve örgütsel hedefleri karşılamak üzere tüm örgütsel işlevleri bütünleştirmeye çalışan bir yönetim felsefesidir. Bu yaklaşım; yöneticileri, çalışanları ve müşterileri bir araya getirerek katılımcı bir sorun çözme yöntemini kullanan, müşteri isteklerini karşılarken yeniliği, yaratıcılığı ve risk üstlenmeyi destekleyen bir ortamın yaratımı üzerinde durmaktadır.²⁹⁶

Bilgi yönetimi, örgütsel performansı artırmak için ortak bilginin yaratılması, örgütlenmesi ve desteklenmesine yönelik bir dizi uygulamayı açıklamaktadır.²⁹⁷ Örgütler kendi iş performanslarını ve yenilik kapasitelerini artırmaya çalışırken, dikkatlerini bilgiyi nasıl yönetecekleri üzerine yoğunlaştırmaktadırlar.²⁹⁸

Bilgi yönetimi, örgüt içindeki bilgi kaynaklarına erişimi sistematik olarak geliştirmek, korumak ve kolaylaştırmakla ilgilidir. Bu ise örgütlerin kendileri hakkında daha fazlasını kavrayarak müşterilerine hizmet etmek için daha fazla çaba göstermelerini gerektirir. Bu şekilde örgütler, çalışanlarının yeni ürünler ve hizmetler geliştirmelerine yönelik sahip oldukları bilgiyi destekler ve besler.²⁹⁹ Bilgi yönetimi, örgütün en değerli kaynağının çalışanlarının bilgisi olduğu düşüncesine dayanır. Bu yüzden örgüt çalışanları, diğer unsurlarla birlikte ne ölçüde yeni bilgi yaratır, örgütte paylaşır ve en iyi etkiyi yaratacak şekilde kullanırsa, örgüt o ölçüde iyi performans gösterecektir.³⁰⁰ Yüksek bir performans-talep sarmalının kurulması ise ürün ve hizmetlere dönük örgütün yeni fikirlerinin müşterilerce benimsenmesini sağlayacak, müşterilerin değişen gereksinim ve beklentilerini karşılayacak bir sürekli geliştirme çabası ile olanaklıdır.

²⁹⁶ Benjamin Osayawe Ehigie and Elizabeth B. McAndrew, "Innovation, Diffusion and Adoption of Total Quality Management (TQM)", **Management Decision**, Vol. 43, No. 6, 2005, p. 926.

²⁹⁷ Canadian Centre for Management Development, "A Primer on Knowledge Management in the Public Service", April 4, 1999, p. 2, (Çevrimiçi), http://www.cspc-efpc.gc.ca/pbp/pub/pdfs/W10_e.pdf, 27.05.2009.

²⁹⁸ European Committee for Standardization, "European Guide to good Practice in Knowledge Management – Part 1: Knowledge Management Framework", (Çevrimiçi), <ftp://cenftp1.cenorm.be/PUBLIC/CWAs/e-Europe/KM/CWA14924-01-2004-Mar.pdf>, (27.05.2009), 2004, p. 4.

²⁹⁹ Fowler and Pryke, "Knowledge Management in Public Service Provision: The Child Support Agency", p. 254.

³⁰⁰ NHS National Library for Health, "ABC of Knowledge Management", p. 3.

Bilgi ekonomisinde devletler, hem uluslararası hem de ulusal düzeyde hizmet sunumu ve politika yapımı konularında artan ölçüde bir rekabetle karşılaşmaktadırlar. Özel şirketler, pek çok alandaki mal ve hizmet sunumunda kamu sektörü ile doğrudan rekabet etmektedir. Böylelikle müşteriler, bir yandan bilgi merkezli şirketlerden daha fazla müşteri tercihlerini göz önünde tutan isteklerde bulunur ve bunları elde ederken diğer yandan kamu sektöründen de benzer yararlar beklemektedirler.³⁰¹ Yurttaşların birer müşteri olarak görülmesi, müşterilerin yönetsel karar, işlem ve eylemlerin başlıca hedefi haline gelmesi, kamu sektöründe müşteri ilişkileri yönetimini gündeme getirmiştir.

Müşteri ilişkileri yönetimi, esasen devlet yönetimi sürecini bir özel yönetim süreci olarak görmekte, devletle bağlantılı olan tüm varlıkları müşteriler olarak ele almaktadır. Bu kapsamda bilgi yönetimi; müşterilerin gereksinim ve isteklerini tanımlamak, memnuniyeti ölçmek, bilgi dağıtım kanallarını belirlemek ve iyileştirmek, hizmetleri sunmak, hizmet kalitesini sağlamak, soruşturanlara yanıt vermek gibi müşterilerle ilgili süreçleri iyileştirmeyi amaçlamaktadır.³⁰²

3.4.5. Hiyerarşiden Ağ Yapılanmasına Geçiş

Kamu sektöründe bilgi yönetiminin tesisi, teknolojiyi yönetmeye ilişkin standartlaşmış bir yaklaşıma değil; yöneticiler, profesyoneller ve hizmetlerden yararlananlar arasında bilgiyi paylaşmayı, kullanmayı ve yaratmayı ön plana çıkaran bir ortaklık ilişkisinin geliştirilmesine bağlıdır.³⁰³ Bilgi yönetimi süreci kamu sektörü için geleneksel yönetim anlayışından uzak yeni bir yönetim tarzını gerektirmektedir. Bilginin serbestçe dolaşımı ve paylaşımı kamu sektöründe bilgi yönetiminin başarısının temel şartıdır.

³⁰¹ Sofia Elena Colesca, “Aspects of Knowledge Management in the Public Sector”, **Administratie și Management Public**, No. 5, 2005, p. 57.

³⁰² Goh, “Knowledge Access, Creation and Transfer in e-Government Portals”, p. 350.

³⁰³ Haynes, “New Development: The Demystification of Knowledge Management for Public Services”, p. 134.

Genel bir yönetim sanatı olarak bilgi yönetimi, personel kadrosunun geliştirilerek örgütte tutulması ile yakından ilgilenilmesini gerektirir. Bu ise meslektaşların yakınlaşmasını, takım halinde çalışmalarını, en iyi uygulamaları paylaşımlarını cesaretlendirecektir. Böyle bir yaklaşım beraberinde ağ yapılarının (networks) geliştirilmesini gündeme getirecektir.³⁰⁴ Kuramsal olarak, ağ yapıları, bilginin üretimini ve aktarımını kolaylaştırması nedeniyle büyük örgütlerdeki hiyerarşik yapılara göre daha üstündür.³⁰⁵ Bu noktada üst yönetimin yapacağı en iyi şey, engelleri ortadan kaldırmak, kendi kendini örgütleyen gruplara veya ekiplere ortam hazırlamaktır.³⁰⁶

Ast-üst ilişkisinin derinleştiği örgütlerde, çalışanlar arasındaki duygu, düşünce, genel anlamda bilgi paylaşımı, biçimsel gerekliliklerin ötesinde sınırlı bir nitelik taşıyacaktır. Oysaki bilgi yönetimi için, daha serbest, yaratıcı ve etkileşimli bir düzen içerisinde çalışmak, örgütsel yeteneğin keşfini sağlayacaktır.

Bilgiye dayalı kuruluşlar daha düz bir yapıya sahip olmaktadır. Önceden bilginin tümü en tepedeki insanların elinde kalırken diğerleri genellikle aynı işi yapan ve söyleneni yerine getiren yardımcılar veya işçilerdi. Bilgiye dayalı kuruluştaki ise bilgi, esas olarak tabanda, farklı bir çalışma yapan ve kendi kendilerini yönlendiren uzmanların kafalarında. ³⁰⁷ Bu şekilde eski hiyerarşik yönetim zincirinin işlevi değişmektedir. Yönetim kadrosu, talimat vermek yerine, engelleri kaldırmakta, kaynakları hızlandırmakta, araştırmalar yapmakta ve danışman işlevi görmekte, yeni kültürün ifade edilmesine destek ve yardımcı olmaktadır. ³⁰⁸ Coimbatore Krishnarao Prahalad ve Vencart Ramaswamy'ye göre günümüz yöneticileri, başarılı olmak istiyorlarsa sadece maliyet, süreç ve işlemler üzerine

³⁰⁴ A.e.

³⁰⁵ Bate and Robert, "Knowledge Management and Communities of Practice in the Private Sector: Lessons for Modernizing the National Health Service in England And Wales", p. 651.

³⁰⁶ Ikujiro Nonaka, "Bilgi Yaratan Şirket", Bilgi Yönetimi, Çev. Gündüz Bulut, **Harvard Business Review Dergisi'nden Seçmeler**, MESS, İstanbul, 1999, p. 48.

³⁰⁷ Peter F. Drucker, "Yeni Örgütün Ortaya Çıkışı", Bilgi Yönetimi, Çev. Gündüz Bulut, **Harvard Business Review Dergisi'nden Seçmeler**, MESS, İstanbul, 1999, s. 15.

³⁰⁸ James Brian Quinn, Philip Anderson and Sydney Finkelstein, "Mesleki Zekânın Yönetimi: En İyi Yönetimden Azami Yarar Sağlamak", Bilgi Yönetimi, Çev. Gündüz Bulut, **Harvard Business Review Dergisi'nden Seçmeler**, MESS, İstanbul, 1999, p. 190.

odaklanmanın ötesinde yenilikçi ve yaratıcı yeni kaynaklar için de çaba göstermelidirler.³⁰⁹ Bu yüzden bilgi yönetimi, bir kurumun yetki alanı içerisindeki sıkı bir emir-komuta zincirini içeren hiyerarşik yapılar yerine kurum içi ve dışındaki pek çok birim ve organizasyonun etkileşimine dayalı bir ağ veya şebeke tarzı yapılanmaları ön plana çıkarmaktadır.

Ağ yapısı, toplumsal aktörler arasındaki bir karşılıklı bağımlılık modelidir. Bu yapılar, birden fazla örgütten veya bir örgütün birimlerinden oluşmaktadır.³¹⁰ Ağ yapılarının yaygınlığı üç düzeyde irdelenebilir: Bunlar;

1. Aynı örgütün farklı birimleri arasında bilgi paylaşımının bulunduğu örgüt içi ağ,
2. Tek bir yönetimin yetki alanı içerisindeki örgütlerarası bir ağ,
3. Farklı yetki alanları, sektörler ve yönetim düzeyleri arasındaki örgütlerarası bir ağ.³¹¹

Kamu sektörü ağ yapılarının önemli yararları vardır. Bu ağlar, katılımcılara diğerlerinin bilgi ve deneyimlerine erişim olanağı veren iletişim kanalları kurar. Bu kanallar, daha kaliteli, zamanında ve tam bilgiye erişimi sağlayarak kamu örgütlerinin belirsiz ve karmaşık bir çevreye uyum sağlama yeteneklerini geliştirmelerine yardım edebilir. Ayrıca örgütler arası bilgi paylaşımı, profesyonel ve kurumsal yeniliğin başlıca kaynağıdır.³¹² Eğer ağ yapıları varsa o zaman örtülü bilgi bir kişi veya yerden bir diğerine geçebilir. Bu aktarım, tamamen kaynak ile alıcı arasındaki ilişkinin kalitesine ve bu ilişkinin güç ve yoğunluğuna bağlıdır.³¹³

³⁰⁹ Daryl Green, "Knowledge Management for a Postmodern Workforce: Rethinking Leadership Styles in the Public Sector", **Journal of Strategic Leadership**, Vol. 1, Issue. 1, 2008, p. 21.

³¹⁰ Laurence J. O'Toole and Kenneth J. Meier, "Desperately Seeking Selznick: Cooptation and the Dark Side of Public Management in Networks", **Public Administration Review**, Vol. 64, No. 6, November/December 2004, p. 682.

³¹¹ Dawes, Cresswell and Pardo, "From 'Need to Know' to 'Need to Share': Tangled Problems, Information Boundaries, and the Building of Public Sector Knowledge Networks", p. 393.

³¹² A.e., p. 392-393.

³¹³ Bate and Robert, "Knowledge Management and Communities of Practice in the Private Sector: Lessons for Modernizing the National Health Service in England And Wales", p. 658-659.

3.4.6. Öğrenen Organizasyonun Önemi

Ağ yapıları, bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığıyla ortak hedefler doğrultusunda çeşitli birim ve kuruluşların birlikte çalışmalarını içeren esnek bir ilişkiler örüntüsünü ifade etmektedir. Bu oluşum içerisinde yer alanların birer kurucu öge veya birer paydaş olarak görülmesi, ağları güçlü kılan bir özelliktir. Nitekim böyle bir yaklaşım, katılımcılar arasında bilginin yaratımını ve paylaşımını kolaylaştırarak güvence altına alacaktır.

Paydaşlara karşı politika sonuçlarına ilişkin açık iletişim kurmaya ve bunu paydaşlarla hep birlikte başarmaya yönelik girişimler, rekabetçi olmayan kamu sektöründeki örgütlerin dinamik ve bilgi yoğun bir öğrenen örgüte dönüşümü için bir başlangıç noktası olabilir.³¹⁴ Bilgi yönetimi açısından kamu sektöründeki örgütlerin hem dışa dönük hem de iç dinamikleri güçlü ve etkin bir görünüme kavuşmasında ağ yapılanmasının büyük bir önemi vardır. Ağ yapılanması; bilgi yaratımını, paylaşımını ve kullanımını güçlendirmesi nedeniyle bir organizasyonu öğrenen bir örgüt haline getirmenin bir gerekliliğidir.

Öğrenen örgüt, bilgiyi oluşturma, edinme, aktarma, yeni bilgi ve kavrayışları yansıtmak için değiştirme becerisine sahip olan bir örgüttür.³¹⁵ Öğrenen örgütün temel nitelikleri; çevresindeki gelişmelere karşı titiz bir duyarlılık göstermesi, dışsal veya örgütsel bilgilerini özümseyerek işlevsel bir biçimde kullanması, çalışanlarının yeteneklerini ortaya çıkararak örgütsel amaçlara ve performansa katkı sağlayacak şekilde yönlendirmesi, dinamik ve girişken olmasıdır.

³¹⁴ Riege and Lindsay, “Knowledge Management in the Public Sector: Stakeholder Partnerships in the Public Policy Development”, p. 25.

³¹⁵ Ranâ Özen Kutaniş, **Öğrenen Organizasyonlar, Stratejik Boyutlarıyla Modern Yönetim Yaklaşımları**, (Ed. İsmail Dalay, Recai Coşkun ve Remzi Altunışık), Beta Yayınları, İstanbul, 2002, s. 258.

Bilgi yaratımı ve aktarımı örgütsel öğrenme bağlamında özel bir öneme sahiptir.³¹⁶ Öğrenen örgüt paradigması, hizmet sunumunda karşılaşılan sorunları çözmek için bilginin stratejik kullanımına dayanmaktadır. Öğrenen örgütte tüm çalışanlar, sorunlar üzerine odaklanarak bu sorunları tanımlamak ve çözmek için gereken sorumluluğu paylaşırlar. Bu şekilde örgütler sürekli olarak deneyimlerin yaşandığı, kendini geliştirdiği ve kapasitesini artırdığı mekânlar haline gelmektedir.³¹⁷

Örgütsel öğrenme, geçmişteki deneyimlerden yararlanmayı, bir işin içyüzünü kavramayı ve geçmişteki konularla eylemler arasında çağrışımlar kurmayı içerir; bu yüzden basitçe bireylerin bilgilerinin toplamından daha fazlasını ifade eder.³¹⁸ Bu tür örgütlerde, çalışanların eylemlerini düzene sokmak yerine onların kurumsal hedeflere hizmet edecek her türlü düşünce ve beklentilerine yanıt vermek esastır. Bu durum, çalışanların örgüte daha fazla bağlılık ve güven duymalarını, bireysel bilgi ve yeteneklerini örgütsel hedeflere yöneltmelerini sağlayacaktır.

Kamu kesiminde Bilginin stratejik kullanımının temini için kamu kuruluşlarının öğrenen organizasyon tarzında yapılanması onlara sürekliliğin sağlanmasında yardımcı olmakla birlikte kurumsal belleklerdeki deneyimlerle belirledikleri hedeflerine içsel ve dışsal dinamikleri etkin bir biçimde kullanarak ulaşmalarını da sağlar.

3.5. DR. PETER F. DRUCKER'IN KAMU SEKTÖRÜNDEKİ YÖNETİM UYGULAMALARI ÜZERİNE ELEŞTİRİLERİ

³¹⁶ Lyndsay Rashman and Jean Hartley, "Leading and Learning: Knowledge Transfer in the Beacon Council Scheme", **Public Administration**, Vol. 80, No. 3, 2002, p. 528.

³¹⁷ Mary Maureen Brown and Jeffrey L. Brudney, "Learning Organizations in the Public Sector: A Study of Police Agencies Employing Information and Technology to Advance Knowledge", **Public Administration Review**, Vol. 63, No. 1, January/February 2003, p. 30-43.

³¹⁸ Fowler and Pryke, "Knowledge Management in Public Service Provision: The Child Support Agency", p. 259.

Drucker’a göre, 20. yüzyılın ilk yıllarında başlayan ve hala devam etmekte olan sosyal dönüşüm çağının analizinin ortaya koyduğu sonuçlar:

- İşgücünde, hammaddede ve sermayede olmayan, bilgideki ekonomik düzen, yeni temel veya anahtar üretim kaynağıdır.
- Eşitsizliğin üzerine inşa edilen sosyal düzen en büyük mücadele sahasıdır.
- Sosyal ve ekonomik problemlerin çözümünde kullanılacak politikada ise hükümete bel bağlanamaz.³¹⁹

Takip eden alt bölümlerde Drucker’a göre kamu yönetimi uygulamalarında yaygın olarak yapılan hatalardan bahsedilecektir. Drucker’ın iddiasına göre bu kamu yönetimi uygulamalarındaki hatalardan herhangi ikisinin aynı anda yapılması halinde başarısızlık kaçınılmaz olacaktır.³²⁰

3.5.1. Ulaşılamayacak Amaçların Hedeflenmesi

Bir programın sonuç vermemesini garantilemek için yapılacak ilk şey yüksek bir amaç taşımaktır – örneğin, “sağlık hizmetleri” veya “mağdurlara yardım etmek.” Bunlar belirli bir programın veya kurumun neyi başarmasının amaçlandığından ziyade o programın veya kurumun niçin başlatıldığını açıklarlar.³²¹ Bu tür ifadeleri “hedef” olarak değerlendirmek böylelikle hiçbir etkin çalışma yapılmayacağını garanti eder. Çünkü iş her zaman spesifik, dünyevî ve bir odağı vardır. Fakat iş olmadan başarısızlık da olmaz.

³¹⁹ Peter F. Drucker, “The Age of Social Transformation”, **Atlantic Monthly**, November 1994.

³²⁰ Peter F. Drucker, “The Deadly Sins in Public Administration”, **Public Administration Review**, Published by: Blackwell Publishing on behalf of the American Society for Public Administration, Vol. 40, No. 2 (Mar. - Apr., 1980), pp. 103-106,

(Çevrimiçi), Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/975619>, 13/03/2009 22:23.

³²¹ Peter F. Drucker, “What Results Should You Expect? A User’s Guide to MPO”, **Public Administration Review**, Vol. 36, p. 12-19.

Bir programın başarı şansının olabilmesi için erişimi ölçülebilen, değerlendirilebilen veya en azından bir anlam çıkarılabilen açık hedefleri olması gerekir.³²² “Sağlık hizmetleri” göstermelik bir niyet bile değildir. Aslında, bu olsa olsa, muğlâk bir slogandır. “Ulusal Sağlık” hizmetleri bünyesindeki birçok hastanenin amacı olan “hastalar için en iyi tıbbi bakım” bile işlevsel değildir. Bunun yerine, şöyle denilmesi daha anlamlıdır: “Bizim amacımız acile gelen hiçbir hastamızın ehliyetli bir hasta sınıflandırma hemşiresini görmek için üç dakikadan fazla beklememesidir.” Şöyle denilmesi uygun bir hedeftir: “Yenidoğan servisimiz üç yıl içinde “sıfır hata” bazında çalışacaktır, yani doğum odasında hiçbir “sürpriz” olmayacak ve doğumlarda tek bir doğum sonrası lohusalık humması vakası yaşanmayacaktır.”

3.5.2. Birden Fazla Amaç Edinmek

Başarısızlık sonucunu üretmesi garanti olan ikinci strateji birkaç şeyi aynı anda yapmaya çalışmaktır.³²³ Bu öncelik sıralarını belirleyip bunlara bağlı kalmayı reddetmektir. Çabaların bölünmesi sonuçsuzlukları garanti eder. Zira bir önceliğe odaklanılmadığı takdirde, çabalar bölünecektir ve program ne kadar büyük çaplı ise, çabaların bölünmesinin etkileri o kadar daha çok başarısızlık getirecektir. Buna karşın, kötü tasarlanmış programlar bile eğer öncelikler belirginleştirilir ve çabalar bir noktada toplanırsa sonuçlar doğurabilir.

3.5.3. Büyük Olanın Faydalı ve İyi Olduğuna İnanılması

“Kamu yöneticisinin üçüncü ölümcül hatası, işi yapanın kütle değil akıl ve kaslar olduğu açık gerçeğine rağmen “tombul güzeldir”e inanmasıdır. Gerçekten de fazla yük işe ket vurur ve aşırı fazla yük de tümüyle felce uğratar.”³²⁴

³²² Drucker, “The Deadly Sins in Public Administration”, s. 103. (Bundan sonra yapılacak bütün referanslarda Dr. Peter F. Drucker’ın bu makalesi esas alınacaktır.)

³²³ A.e.

³²⁴ A.e., s. 104.

“Sorunlara Para Saçma” (Throwing Money at Problems) hakkında çok şey söyleniyor fakat yapmakta olduğumuz aslında bu değil. Sorunlara, insan gücü saçmaktayız ve gereğinden fazla kadro bulundurmak gereğinden fazla maddi kaynak kullanmaktan daha bile kötüdür. Bugünün yöneticileri, sivil olsun askeri olsun, bir sorunu çözmeye çalışmanın en iyi yolunun ona karşı gittikçe artan sayıda insanı harekete geçirmek olduğuna inanma eğilimi göstermektedir. Daha fazla kişi bulunmasının bir kesin sonucu, lojistikte, personel yönetiminde ve iletişimde daha büyük sorunlar olmasıdır. “Kütle ağırlığı arttırır fakat yeterliği artırıp artırmayacağı belli olmaz. Yeterlik, insan gücünden ziyade yönetim, karar ve strateji gerektirir”.³²⁵

“Gereğinden fazla eleman sayısını düzeltmek, gereğinden az eleman sayısına göre yalnızca daha zor olmayıp, işin yapılamamasını da hemen hemen kesin hale getirir. Çünkü gereğinden fazla eleman çalıştırmak enerjilerini daima içeriye, sonuçlardan ziyade “idareye”, makinelerin amacından çok makinelerin kendilerine odaklar. Bu, her zaman toplantıların ve genelgelerin kendi başlarına birer amaç haline gelmesine yol açar. Hırslı bir meşguliyet görüntüsünün arkasında kımıldayamaz duruma getirir.”³²⁶

3.5.4. Programları Denemeksizin Uygulamaya Geçilmesi

“Deneye tabi tutmamak, dogmatik olmak”³²⁷, yöneticinin bir sonraki ölümcül hatası olup, bu en yaygın ölümcül hatalardan dördüncüsüdür. Teknik veya ürün yenilemede bazen deneme tesisi aşamasını atlayıp geçer, çoğunlukla da pişman oluruz. Fakat en azından bir model yapıp rüzgâr tüneli testlerinden geçiriyoruz. Kamu yönetiminde giderek daha çok bir “pozisyon” ile yani tümüyle hiç test edilmemiş bir kuramla başlıyor ve bunun hemen akabinde uluslar arası değilse bile ulusal uygulamaya geçiyoruz. En göze batıcı örnek, tümüyle nazari, tümüyle denenmemiş bilimsel teorilere dayanan ve bir nebze olsun deneysel bulgu ile

³²⁵ A.e.

³²⁶ A.e.

³²⁷ A.e.

desteklenmeyen “Yoksullukla Savaş” kapsamındaki programlara atılmamıza neden olmuş olan ukalalık ötesi dogmacılık olabilir.³²⁸

Ancak, bir programın temel aldığı teorilerin kendileri akla yatkın olsa dahi, başarılı uygulama adaptasyon, alıştırma, deneme ve dengeleme gerektirir. Her zaman nihai karara varıp tümüyle işe girişmeden önce gerçekliğe karşı test edilmeyi gerektirir. Her şeyden önce, ne kadar iyi tasarlanmış olursa olsun her yeni program, beklenmedik “sorunlar” da olsa, beklenmedik “başarılar” da olsa bir beklenmeyenle karşılaşacaktır. O noktada, daha küçük çaptaki benzer bir programda bulunmuş, beklenmedik sorunun alakalı olup olmadığını veya beklenmedik başarının şans mı yoksa gerçek başarı mı olduğunu bilemeye ihtiyaç vardır.

3.5.5. Geri Bildirim Yapılmaması

“Tecrübeden bir şey öğrenemeyeceğinizden emin olun,” kamu yönetiminde başarısızlık için bir sonraki reçetedir. “Beklediğiniz şeyi baştan etraflıca düşünmeyin; sonra da yalnızca neyi iyi yapabileceğinizi bulmakla kalmayıp zayıflıklarınızın, sınırlamalarınızın ve kör noktalarınızın neler olduğunu bulmak için sonuçlardan beklentilere geri bildirim yapmayın.”³²⁹

Her organizasyon, tıpkı her birey gibi, bazı şeyleri iyi yapar. Bunlar, “kişinin elinin yatkın olduğu” şeylerdir. Bununla beraber her organizasyon, tıpkı her birey gibi, tipik hatalara meyillidir, benzer sınırlamalara ve kendi kör noktalarına sahiptir. Organizasyon kendi beklentilerini sonuçların doğruluğunu yansıtacak şekilde biçimlendirmedeği takdirde, neyi iyi yaptığını anlamayacak ve böylelikle güçlü yanlarını uygulamayı öğrenmeyecektir. Üstelik neyi kötü yaptığını da anlamayacak ve böylelikle zayıflıklarını ya da kör noktalarını iyileştirme veya telafi etme olanağı olmayacaktır. Keza, bir program veya politikanın başarısız olduğu gerçeğiyle yüzleşmeden önce pek uzun süre bekleyen birçok organizasyon da vardır. Kişi

³²⁸ A.e.

³²⁹ A.e.

yalnızca geri bildirim yoluyla öğrenebilir ve biliyoruz ki sonuçlardan gelen geri bildirim performans kapasitesini ve etkinliğini her zaman artırır. Şu var ki, bu olmadığında zayıflıklar, sınırlamalar ve kör noktalar çoğalarak tahakküm eder. Sonuçlardan geri bildirim yoluyla öğrenmediği takdirde her organizasyonun, her bireyin de olduğu gibi, performans kapasitesi kaçınılmaz bir şekilde mutlaka geriler. Fakat çoğu kamu hizmet kurumunda böylesi geri bildirim işlevleri ya yoktur ya da arızı kuşkuculukla bakılır. Eğer sonuçlar beklentilere uymazsa, bunlar çoğu kez alakasız olarak, müşterilerin kalın kafalılığının göstergesi olarak, halkın tepkisel bilgisizlik taraftarlığı olarak veya hepsinden daha kötüsü, “başka bir çalışma yapma” ihtiyacının kanıtı olarak nitelenip reddedilirler. “Çoğu kamu hizmet kurumu, resmi kurumlar olduğu kadar resmi olmayanlar da, bütçe odaklıdır, fakat bütçeler sonuçlardan ziyade çabaları ölçer. Performans için, bütçe ile masrafların ve harcanan çabaların karşılığında beklenen sonuçları gösteren bir cetvel ve sonuçlardan gelen sistematik geri bildirimler arasında paralellik kurulması gerekir. Aksi halde, kurum neredeyse derhal, çabalarının giderek daha fazlasını sonuçsuzluklara kanalize edecek ve kendi güçlü yanlarından faydalanan olmak yerine kendi sınırlamalarının, zayıflıklarının ve kör noktalarının tutsağı olacaktır.”³³⁰

3.5.6. Vazgeçmeyi Becerememek

Kamu yöneticisinin ölümcül hatalarından sonuncusu en yıkıcı ve en yaygın olanıdır: Vazgeçmeyi becerememek.³³¹ Bu, tek başına ve oldukça kısa zamanda, başarısızlığı garanti eder.

Kamu hizmet kurumlarının, resmi ya da sivil olanlar aynı şekilde, temel varsayımı sürekliliktir.³³² Bu savunulamaz bir varsayımdır. Organizasyonu ve programlarını başarısızlığa ve sonuçsuzluğa mahkûm eder. Tek makul varsayım, her kamu hizmeti programının er ya da geç, en azından şimdiki biçimi, amaçları ve politikaları dikkate alındığında yararlılığını geride bırakacağıdır. Tutumunu sona

³³⁰ A.e., s. 105.

³³¹ A.e.

³³² A.e.

ereceği zamanı düşünmeden düzenlenen bir kamu hizmet programı çok kısa zamanda performans üretemeyecek duruma gelecektir.

Bu nedenle, sonuçlar ve performans isteyen kamu hizmeti yöneticisi kendi organizasyonunda bir organize edilmiş vazgeçme süreci kurmalıdır.³³³

Bu altı ölümcül hatadan kaçınmak, belki kamu hizmet organizasyonunda başarıyı ve sonuçları garanti etmez, fakat bu altı ölümcül hatadan kaçınmak başarı ve sonuçlar için ön koşuldur.

Fakat bugünkü kamu yönetiminin kendini yalnızca başarısızlık sonucu verebilecek politikalara bunca adamalarını açıklamak için belki korkaklıktan bile daha önemli olan, kamu yönetimi teorisinde performansa gösterilen ilginin eksikliğidir.³³⁴

³³³ A.e.

³³⁴ A.e., s. 106.

SONUÇ

Küreselleşme süreci bir yandan ulus devletin geleneksel merkezi yönetimdeki politika araçlarının etkinliklerini zayıflatırken bir yandan da küresel kurumları ve yerel yönetimleri güçlendirmektedir. İlaveten küreselleşmenin temel dinamiğini oluşturan teknolojik devrim, kurulu devlet hiyerarşileri, örgütsel yapıları, yönetim süreçleri ve hizmet sunma biçimleri üzerinde de büyük baskılar oluşturmaktadır. Bu sıkıştırılma karşısında devletin yeniden yapılanması da kaçınılmaz olmuştur. Özel sektör tarzı yöntem, araç ve felsefesinin kamu sektöründe etkin bir biçimde kullanılmasını öngören yeni kamu yönetimi yaklaşımı, sonuçta kamu yönetimini yapısal ve işlevsel olarak bir dönüşüme uğratmıştır.

Ulusal ekonomilerin artarak daha rekabetçi hale gelen tek bir dünya ekonomisine dönüştürdüğü yüzyılımızda, özellikle gelişmiş ülkelerin politikalarının, ülkenin küresel ölçekteki rekabetçi pozisyonuna öncelik vermesi gerekmektedir. Dolayısıyla, önerilen herhangi bir milli politikanın da küresel olarak ülkenin diğer dünya ülkelerine göre karşılaştırmalı pozisyonun iyileştirilmesine yönelik olarak düzenlenmesi zorunludur. Bu durum, ulus içerisindeki, ister yerel idare, işletme, üniversite veya hastane olsun, her kurumun, politikaları ve stratejileri için geçerlidir.

Bilgi toplumu kamu, özel ve sosyal sektörden oluşan üç sektörlü toplum bir olacaktır. Birey merkezci bu toplumda, bireyler kendilerini çeşitli ilgi ve çıkar alanlarının merkezi olarak gördükleri konularda daha etkili olmalarını sağlayacak dayanışmaya ulaşmak için aralarında birleşip sivil toplum kuruluşlarını meydana getirirler. Ayrıca modern gelişmiş bir toplumda ancak sosyal sektör vasıtasıyla sosyal ve ekonomik haklar ile bireysel hak ve özgürlükler arasında bir denge sağlanarak bireylere, özellikle de bilgi işçilerine, toplumda fark yaratacakları bir alanın verilebileceği yönündeki kanaat giderek daha baskın bir hale gelmektedir.

Bireyin, organizasyonun, endüstrinin, ülkenin, bilgiyi yönetmekteki başarısı rekabette anahtar faktörü olacaktır. Bilginin yönetimi üzerine sistematik olarak

Çalışmaya ihtiyaımız bulunmaktadır. Amaç bilgi yönetiminin özü olan içsel ve dışsal bilginin kaldıraç etkisinden maksimum yararlanmak şeklinde olmalıdır. Ayrıca, bilginin evrensel olarak ulaşılabiliyor olması da performans göstermeyi kolaylaştırmaktadır. Kamu yönetimi uygulamalarına yönelik eleştiriler dikkate alındığında ise temelde görülen aksaklılar bilgi yönetimindeki eksikliklerden kaynaklanmaktadır.

Stratejik olarak, karar alma süreçlerinin güçlendirilmesi ve etkin katılımın sağlanarak nitelikli kamu hizmetlerinin, kamu ve özel sektörde entelektüel sermayenin, etkili politika ortaklarının ve yetenekli bilgi işçilerinin geştirilebilmesi için her biri diğerinin tamamlayıcı ve destekleyici unsuru olan hem bilgi yönetimini hem de sosyal sektörü devlet tarafından desteklenmesi gerekmektedir. Dolayısıyla devletin işlevi ve işlevselliği, politik düşüncenin ve hareketin merkezi olmak zorundadır. Bu yüzyılda övülen, ister totaliter, isterse de demokratik olsun aşırı derecede büyük devlet olgusunun üstlendiği görevleri yeteri kadar başarılı bir şekilde ifa edememiş olmasına rağmen içinde bulunduğumuz hızla kreselleşip değişen ve daha da rekabetçi hale gelen dünyada etkin hükümete, her zamankinden daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır.

KAYNAKÇA

- Abou-Nassif, Fida: **Canadian Woman in the Welfare State Age of the Globalization**, Not Published Dissertation, www.proquest.umi.com, UMI number: 0-612-72749-1, Ottawa Canada, 2002, p. 1, 13.
- Akkaya, Rukiye: **Çözülen Sosyal Devlet ve Küreselleşme Olgusu**, Prof. Dr. Necip Kocayusufpaşaoğlu İçin Armağan, Seçkin Yayınları, Ankara, 2004, s. 739.
- Aksoy, Necdet: **Türkiye’de Sivil Toplum Örgütlerinin Baskı Grubu Olarak Çevre Politikalarına Etkileri**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.
- Aktan, Çoşkun Can: İstiklal Y. Vural, **Bilgi Çağında Bilgi Yönetimi, Bilgi Çağı, Bilgi Yönetimi ve Bilgi Sistemleri**, (Ed. C.C. Aktan - İ. Y. Vural), Çizgi Kitapevi, Konya, 2005, s. 4, 5, 10, 20.
- Alp, Salih: “Refah Devleti Düşüncesinin Gelişimi ve Bir Liberal Alternatif Olarak Üçüncü Sektör”, **Maliye Dergisi**, Sayı 15, Ocak-Haziran 2009.
- Arın, Tülay: “Refah Devleti: Bir Analiz Çerçevesi”, **IX. Türkiye Maliye Sempozyumu: Türkiye’de Bütçe Harcamaları**, İ.Ü. İktisat Fakültesi, Maliye Bölümü, İstanbul, 1996, s. 61.

- Atar, Yavuz: “Demokratik Sistemde Sivil Toplum Fonksiyonu ve Sivil Toplum-Devlet Düalizmi”, **Yeni Türkiye Dergisi**, Sayı: 18, Ankara, Kasım-Aralık 1997, s. 98.
- Ataseven, Gülsen: “Sivil Toplum Kuruluşları ve Toplum”, **Yeni Türkiye Dergisi**, 1997, Sayı 18.
- Atiker, Erhan: “Sivil Toplum Kuruluşlarında Örgüt İçi Demokrasi ve Gönüllülük”, **Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşları Sempozyumu IX**, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, Haziran 2002, s. 6.
- Balcı, Asım: **E-Devlet: Kamu Yönetiminde Yeni Perspektifler, Fırsatlar ve Zorluklar**, Kamu Yönetiminde Çağdaş Yaklaşımlar, Ed. Asım Balcı, Ahmet Nohutçu, Nazım Kemal Öztürk ve Bayram Coşkun, Seçkin Yayınları, Ankara, 2003, s. 266.
- Barry, Norman P.: **Modern Siyaset Teorisi**, Çev. Mustafa Erdoğan - Yusuf Şahin, Liberte Yayınları, Ankara, 2004, p. 272-273, 285.
- Barry, Norman P.: **Yeni Sağ**, Çev. Cevdet Aykan, Tisamat Yayınları, Ankara, 1989, p. 3-20.
- Barutçugil, İsmail: “Bilgi Yönetimi”, **Active**, Sayı, Ankara, Nisan-Mayıs 2000, s. 50.

- Bate, S. P. and Robert, G.: “Knowledge Management and Communities of Practice in the Private Sector: Lessons for Modernizing the National Health Service in England And Wales”, **Public Administration**, Vol. 80, No. 4, 2002, p. 649, 651, 658-659.
- Bayhan, Vehbi: **Sivil Toplum ve Demokrasi**, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2005, s. 153.
- Bayramoğlu, Sonay: **Küreselleşmenin Yeni Siyasi İktidar Modeli: Yönetişim**, Praksis, S. 7, Yaz 2002, s. 98.
- Belge, Murat: “Sivil Toplum Örgütleri”, **Merhaba Sivil Toplum**, Helsinki Yurttaşlar Derneği Yayınları, Ankara, 1998.
- Benvenisti, Eyal and Nolte, Georg
Nolte and Barak-Erez, D.: **The Welfare State, Globalization, and International Law**, Springer Published, 2004, p. 80.
- Berger, Murat: “Sivil Toplum Örgütlerinin Ekonomik Etkileri”, **Ticaret Gazetesi**, 11 Aralık 2002.
- Beşkaya, Ahmet ve Alp, Salih: “Sağ ve Solun Ötesinde: Yeni Üçüncü Yol Arayışları”, **Liberal Düşünce Dergisi**, S. 36, 2004, s. 218.
- Blowfield, Michael: “Corporate Social Responsibility – The Failing Discipline and Why It Matters for International Relations”, *International Relations*, (Çevrimiçi), <http://ire.sagepub.com/cgi/content/abstract/19/2/173>, 26 April 2008, p. 173, 183.

- Bolay, S. Hayri: “Sivil Toplum ve Manası”, **Yeni Türkiye Dergisi**, Sayı 18, 1997.
- Boratav, Korkut: **Ekonomi ve Küreselleşme**, Küreselleşme Hikâyesi, Der. Işın Kansu, Dost Yayınları, Ankara, 1995, s. 21.
- Brady, David: “The Welfare State and Relative Poverty in Rich Western Democracies”, 1967-1997, **Social Forces**, Vol. 83, No. 4, June 2005, p. 1329.
- Brand, Ulrich and Wissen, Markus: “Neoliberal Globalization and the Internationalization of Protest: A European Perspective”, **Antipode**, Translated into English by Sabah Alnasseri and Irene Wilson, Vol. 37, Issue 1, Blackwell Publishing, 2005.
- Brown, Mary Maureen and Brudney, Jeffrey L.: “Learning Organizations in the Public Sector: A Study of Police Agencies Employing Information and Technology to Advance Knowledge”, **Public Administration Review**, Vol. 63, No. 1, January/February 2003, p. 30-43.
- Bulut, Nihat: “Küreselleşme Sosyal Devletin Sonu mu?”, **AÜHFD**, C. 52, S. 2, Ankara, 2003, s. 173.
- Calhoun, Craig: Introduction: Habermas And The Public Sphere, In Habermas and the Public Sphere, Edited by Craig Calhoun, The MIT Press, Cambridge, 1992, s. 30-31

- Cerny, Philip G.: “Paradoxes of the Competition State: The Dynamics of Political Globalization”, **Government and Opposition**, Vol. 32, Issue 2, 1997, p. 251.
- Cheung, Anthony B. L.: “A Response to ‘Building Administrative Capacity for the Age of Rapid Globalization: A Modest Prescription for the Twenty-First Century’”, **Public Administration Review**, November/December, 2009, p. 1034.
- Chia-Cheng, Lin: “Knowledge Management in Public Institutions: The Taiwan Experience”, (Çevrimiçi), <http://www.moex.gov.tw/public/Data/711>, (27.05.2009), 2007, p. 78.
- Clark, John: **Kalkınmanın Demokratikleştirilmesinde Gönüllü Kuruluşların Rolü**, Çev. Serpil Ural, Türkiye Çevre Vakfı Yayınları, Ankara, 1996.
- Clarke, John: **Changing Welfare Changing States (New Directions in Social Policy)**, Sage Publications, London, 2007, p. 72, 73, 74, 81, 87.
- Cohen, John and Arato, Andrew: **Civil Society and Political Theory**, Cambridge, Mass, 1994, s. 78.
- Colesca, Sofia Elena: “Aspects of Knowledge Management in the Public Sector”, **Administratie și Management Public**, No. 5, 2005, p. 57.

- Cong, Xiaoming and Pandya, Kaushik V.: “Issues of Knowledge Management in the Public Sector”, **Electronic Journal of Knowledge Management**, Vol. 1, Issue 2, 2003, p. 28, 30.
- Cong, Xiaoming, Li-Hua, Richard and Stonehouse, George: “Knowledge Management in the Chinese Public Sector: Empirical Investigation”, **Journal of Technology Management**, Vol. 2, No. 3, 2007, p. 252, 256, 260.
- Çaha, Ömer: **Aşkın Devletten Sivil Topluma**, Gendaş Kültür Kitapları, 1. Baskı, İstanbul, 2000, s. 64.
- Çaha, Ömer: “1980 Sonrası Türkiye’inde Sivil Toplum Arayışları”, **Yeni Türkiye Dergisi**, Sivil Toplum Özel Sayısı, S. 18, 1997, s. 35.
- Çaha, Ömer: “Sivil Toplum ve Liberalizm”, **Türk Demokrasi Vakfı Diyalog Dergisi**, S. 1, No. 1, 1996.
- Çaklı, Sabri: **İktisat Politikası Düşüncesinin Evrimi**, Gazi Kitabevi, Ankara, 1998, s. 76.
- Çapar, Bengü: **Bilgi Yönetimi**, Bilgi Çağı, Bilgi Yönetimi ve Bilgi Sistemleri, Ed. C. C. Aktan - İ. Y. Vural, Çizgi Kitapevi, Konya, 2005, s. 179, 181, 182, 183, 184, 185, 189, 190, 191, 192.
- Çotuksöken, Betül: “Sivil Toplum Kuruluşları”, **Üç Sempozyum: Sivil Toplum Kuruluşları, Türkiye Ekonomik ve Toplusal Tarih Vakfı Yayınları**, İstanbul, 1998.

- Dahrendorf, Ralf: “Sivil Toplumu Özerk Kurumlar Yaşatır”, **New Perspectives Quarterly**, WPQ Türkiye, Cilt: 1-2 1991, s.72-74.
- Davenport, Thomas H. & Prusak, L.: **İş Dünyasında Bilgi Yönetimi**, Çev. Günhan Günay, Rota Yayınları, İstanbul, 2001, p. 21, 22, 23, 24, 25, 27.
- Dawes, S. S., Cresswell, A. M. and Pardo, Theresa A.: “From ‘Need to Know’ to ‘Need to Share’: Tangled Problems, Information Boundaries, and the Building of Public Sector Knowledge Networks”, **Public Administration Review**, May/June 2009, p. 392-393.
- Dinçer, Ömer: **Stratejik Yönetim ve İşletme Politikası**, Beta Yayınları, İstanbul, 1991, s. 394-396.
- Doğan, İlyas: “Sivil Toplumun Sahneye Çıkışı”, **Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi**, Mart 2003, 191-199.
- Dönmez, Rasim Özgür: **Türkiye’de Sivil Toplum Tartışmaları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2000.
- Drucker, Peter F.: **Yeni Gerçekler**, Çev. Birtane Karanakçı, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 1993, s. 202.
- Drucker, Peter F.: “The Age of Social Transformation”, **Atlantic Monthly**, November 1994.

- Drucker, Peter F.: “The Coming of The New Organization”, **Harvard Business Review**, Print No. 88105, January-February 1988, p. 4.
- Drucker, Peter F.: “The Deadly Sins in Public Administration”, **Public Administration Review**, Vol. 40, No. 2 (Mar. - Apr., 1980), pp. 103-106, Published by: Blackwell Publishing on behalf of the American Society for Public Administration, (Çevrimiçi), Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/975619>, 13/03/2009 22:23.
- Drucker, Peter F.: “What Results Should You Expect? A User’s Guide to MPO”, **Public Administration Review**, Vol. 36, p. 12-19.
- Drucker, Peter F.: “Yeni Örgütün Ortaya Çıkışı”, Bilgi Yönetimi, Çev. Gündüz Bulut, **Harvard Business Review Dergisi’nden Seçmeler**, MESS, İstanbul, 1999, s. 15.
- Drucker, Peter F.: **Kapitalist Ötesi Toplum**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1993, s. 18, 66, 155, 175-177, 237, 238-239.
- Duverger, Maurice: **Siyaset Sosyolojisi**, Varlık Yayınları, 1975, p. 174.
- Ehigie, Benjamin Osayawe and McAndrew, Elizabeth B.: “Innovation, Diffusion and Adoption of Total Quality Management (TQM)”, **Management Decision**, Vol. 43, No. 6, 2005, p. 926.

- Ehrenberg, John: **Civil Society: The Critical History of an Idea**, NewYork, London: NY University Press,1999.
- Erbay, Yusuf: “Kavram Olarak Küreselleşme”, **Yeni Türkiye Dergisi**, 21.Yüzyıl Özel Sayısı – I, Sayı 19, 1998, s. 170.
- Erdem, M. Burhan: “Küreselleşme ve Bilgi Çağında Yeni Ekonomi”, **Yeni Türkiye Dergisi**, 21. Yüzyıl Özel Sayısı-II (20. Sayı), Mart–Nisan 1998, s. 983.
- Erdoğan, Mustafa: **Anayasa ve Özgürlük**, Ankara Yetkin Yayınları, 2002, s. 45.
- Erdoğan, Mustafa: **Anayasal Demokrasi**, 4. Baskı, Siyasal Kitapevi, Ankara, 2003, s. 140-141.
- Eren, Erol: “İktisadi Etkinlik Sorunu: O.Lange ve Avusturya Okulu”, **İktisat Dergisi**, Ocak-Şubat Sayısı, 1998, s. 3-20.
- Erözden, Ozan: “Sivil toplum Kuruluşları ve Hukuki Çerçeve Yenilik Talepleri Üzerine Notlar”, **Merhaba Sivil Toplum**, Helsinki Yurttaşlar Derneği Yayınları, Ankara, 1998.
- Ferrera, M., Hemerijck, Anton and Rhodes, Martin: **Recasting European Welfare States for the Twenty first Centruy, Welfare State Futures**, Ed. Stephan Leibfried, Cambridge Universtiy Press, Cambridge, 2001, p. 151.

- Ferrera, M., Rhodes, Martin: **Recasting European Welfare States: An Introduction, Recasting European Welfare States**, Ed. Maurizio Ferrera and Martin Rhodes, Routledge Publishing, London, 2000, p. 1-11, 257-283.
- Fligstein, Neil: “Is Globalization the Cause of the Crises of Welfare States?”, The Annual Meetings of the American Sociological Association, Toronto, Canada in August 1997, (Çevrimiçi), <http://cadmus.iue.it/dspace/bitstream/1814/298/1/sps98-5.pdf>, 20.04.2009, p. 1, 28.
- Fowler, Alan and Pryke, Julia: “Knowledge Management in Public Service Provision: The Child Support Agency”, **International Journal of Service Industry Management**, Vol. 14, No. 3, 2003, p. 254, 258, 259, 260.
- Galbraith, John Kenneth: **Ekonomi Kimden Yana**, Çev. Belkıs Çorakçı-Nilgün Himmetoğlu, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1990, p. 305.
- Galbraith, John Kenneth: **The New Affluent Society**, Penguin Books, London, 1999, p. 186-209.
- Genschel, Philipp.: “Globalization and the Welfare State: a Retrospective”, **Journal of European Public Policy**, Vol. 11, Issue 4, August 2004, p. 613.

- Giddens, Anthony: **Sağ ve Solun Ötesinde: Radikal Politikaların Geleceği**, Çev. Müge Sözen - Sabir Yücesoy, Metis Yayınları, İstanbul, 2002, p. 93, 150.
- Giddens, Anthony: **Üçüncü Yol: Sosyal Demokrasinin Yeniden Dirilişi**, Çev. Mehmet Özay, Birey Yayıncılık, İstanbul, 2000, p. 16, 17, 127.
- Gizelis, Theodora-Ismene: “Globalization, Integration, and the European Welfare State”, **International Interactions**, Vol. 31, Issue 2, Year 2005, p. 146, 147.
- Goh, Dion Hoe - Lian: “Knowledge Access, Creation and Transfer in e-Government Portals”, **Online Information Review**, Vol. 32, No. 3, 2008, p. 349, 350.
- Gökbunar, Ramazan ve Erdal, Adnan: “Kamu Sektörünün Yapılandırılmasında Üçüncü Sektörün Rolü”, Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi, 1997, S. 1, Cilt 12, (Çevrimiçi)
[http://www.canakaktan.org/politika/anti_leviathan\(diger-yazilar/gokbunar-ucuncusektor.pdf](http://www.canakaktan.org/politika/anti_leviathan(diger-yazilar/gokbunar-ucuncusektor.pdf)
- Gönel, Aydın: “Sivil Toplum Kuruluşları Arası İletişim ve İlişkide Deneyimler”, **Üç Sempozyum: Sivil Toplum Kuruluşları, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları**, İstanbul, 1998.
- Green, Daryl: “Knowledge Management for a Postmodern Workforce: Rethinking Leadership Styles in the Public Sector”, **Journal of Strategic Leadership**, Vol. 1, Issue. 1, 2008, p. 21.

- Gül, Songül Sallangül: **Sosyal Devlet Bitti Yaşasın Piyasa: Yeni Liberalizm ve Muhafazakârlık Kısılcığında Refah Devleti**, Ebabil Yayınevi, Ankara, 2006, s. 35, 307.
- Güler, Birgül A.: “Küreselleşme ve Yerelleşme”, **Çağdaş Yerel Yönetimler**, Cilt 6, Sayı 4, Temmuz 1997, s. 75.
- Gümüş, Ali Tarık: “**Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti**”, Leicester Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, TÜBİTAK Bursu Araştırması, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 2009.
- Habermas, Jürgen: **Kamusal Yapısal Dönüşümü (Strukturwandel der Öffentlichkeit)**, Çev. Tanıl Bora-Mithat Sancar, İstanbul, İletişim Yayınları, 1997 s. 396-404.
- Hamitoğulları, Beşir: **Çağdaş İktisadi Sistemler-Strüktürel ve Doktrinal Bir Yaklaşım**, Ankara Üniversitesi SBF Yayın No. 508, 1982, s. 312.
- Harvey, David: **A Brief History of Neoliberalism**, Oxford University Press, Oxford, 2007, p. 2, 20-22.
- Hay, Colin: **Re-stating Social and Political Change**, Open University Press, Buckingham, 1996, p. 52, 113.
- Hayek, Friedrich A. Von: “**Hukuk, Yasama ve Özgürlük: Özgür Bir Toplumun Siyasal Düzeni**”, Çev. Mehmet Öz, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1997, p. 72.

- Hayek, Friedrich A. Von: **Kölelik Yolu**, Çev. T. Feyzioğlu – Y. Arslan, Liberal Düşünce Topluluğu Yayınları, Ankara, 1995, p. 43.
- Haynes, Philip: “New Development: The Demystification of Knowledge Management for Public Services”, **Public Money&Management**, April 2005, p. 131,132, 134.
- Held, D., McGrew, A., Goldblatt, D., Perraton, P.: **Küresel Dönüşümler, Siyaset, Ekonomi ve Kültür**, Çev. İsmail Aktar, Küreselleşme Okumaları, Ed. Kudret Bülbül, Kadim Yayınları, Ankara, 2006, p. 188-190.
- Ihring, Martin, zu Knyphausen-AufseB D., O’Gorman C.: “The Knowledge-Based Approach to Entrepreneurship: Linking the Entrepreneurial Process to the Dynamic Evolution of Knowledge”, **Int. J. Knowledge Management Studies**, Sayı 1, 2006, p. 46
- Işıklı, Alpaslan: **Sosyal Politika Açısından Küreselleşme**, Küreselleşme Hikâyesi, Der. Işın Kansu, Dost Yayınları, Ankara, 1995, s. 62.
- Johnson, Norman: **Reconstructing the Welfare State**, Harvester Wheatsheaf Press, Hemel Hempstead, 1991.
- Johnson, Norman: **Welfare State in Transition**, Wheatsheaf Press, Brighton, 1987, p. 114.
- Kaboğlu, İbrahim Özden: **Özgürlükler Hukuku**, Afa Yayınevi, İstanbul,

1998, s. 12, 218.

- Kapani, Münci: **Kamu Hürriyetleri**, 7. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 1993, s. 6, 7.
- Keane, John: **Sivil Toplum ve Devlet**, (Çev.: Levent Köker, Haz. Ahmet Çiğdem, Mehmet Küçük, Erkan Akın, Aksu Bora, Ayşe Nur), Yedi Kıta Yayınları, 2004, p. 48.
- Keane, John: **Civil Society: Old Images New Visions**, Oxford, Cambridge: Polity Press, 1998, s. 6.
- Keane, John: **Demokrasi ve Sivil Toplum**, Çev. Necmi Erdoğan, Yedi Kıta Yayınları, İstanbul, 1994, p. 35-36.
- Keane, John: **Despotizm ve Demokrasi**, John Keane (Ed), **Sivil Toplum ve Devlet İçinde**, Çev. Erkan Akın vd., Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1998, p. 12-14, 54-57.
- Keyman, E. Fuat ve Sarıbay, Ali Yaşar: **Küreselleşme, Siyaset ve Toplumsal Yaşam**, **Küreselleşme, Sivil Toplum ve İslam**, Der. E. Fuat Keyman ve Ali Yaşar Sarıbay, Vadi Yayınları, Konya, 1998, s. 9.
- Keyman, E. Fuat: **Türkiye’de Sivil Toplumun Serüveni: İmkânsızlıklar İçinde Bir Vaha**, Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Yayınları, Ankara, 2006, s. 15, 16.
- Keynes, John Maynard: **General Theory of Employment, Interest and Money**, Reprinted Ed Edition, India: Atlantic

Publishing, 2007.

- Kirmanoglu, Hülya: **Kamu Ekonomisi Analizi**, Beta Yayınları, 1. Bası, İstanbul, Kasım, 2007, s. 137.
- Koçdemir, Kadir: “Atatürk Dönemi Kültür Politikası ve Küreselleşme”, **Türk İdare Dergisi**, Yıl 72, Sayı 429, Aralık, 2000, s. 154-155.
- Koray, Meryem: “Avrupa Refah Devleti: Anlamı, Boyutları ve Geleceği”, **Görüş Dergisi**, Aralık Sayısı, 2003, s. 67.
- Koray, Meryem: **Sosyal Politika**, Simge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2005, 119.
- Korkusuz, Refik: **Uluslararası Belgelerde ve Türk Anayasasında Temel Hak ve Özgürlükler**, Özrenk Matbaacılık, İstanbul, 1998, s. 7, 235-236-239.
- Korpi, Walter: “Welfare-State Regress in Western Europe: Politics, Institutions, Globalization, and Europeanization”, **Annual Reviews Sociology**, Vol. 29, June 2003, p. 590.
- Kozanoğlu, Hayri: “Küreselleşme ve Uluslarüstü Sermaye Sınıfı”, **Doğu Batı Dergisi**, C. 5, S. 18, Şubat-Mart-Nisan 2002, s. 57.
- Krislov, Samuel: “Can the Welfare State Survive in a Globalized Legal Order?”, **The Annals of the American**

Academy of Political and Social Science, Vol. 603,
January 2006, p. 78.

- Krugman, Paul: **Politika Taşeronları ve Önemsizleşen Refah: Azalan Beklentiler Çağında İktisadi Eğilimler**, Çev. Neşenur Domaniç, Literatür Kitabevi, İstanbul, 2001, p. 38-76.
- Kubalı, Hüseyin Nail: **Anayasa Hukuku, Genel Esaslar ve Siyasi Rejimler**, Esra Matbaacılık, İstanbul, 1965, s. 252.
- Kuçuradi, Ioanna: “Sivil Toplum ve Sivil toplum Kuruluşları”, **Üç Sempozyum: Sivil Toplum Kuruluşları**, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998.
- Kuçuradi, Ioanna: **Projeler, Projecilik ve Sivil Toplum Kuruluşları**, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, Mayıs, 2003, p. 30, 40.
- Kurma, Emel: “Habitat II ve Sivil Örgütlenme Maddesi”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi XI**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996
- Kurt, Mustafa: **İşletmelerde Bilginin Rolündeki Değişim ve Bilgi Yönetimi**, Bilgi Çağı, Bilgi Yönetimi ve Bilgi Sistemleri, Ed. C. C. Aktan – İ. Y. Vural, Çizgi Kitapevi, Konya, 2005, s. 258.
- Kutaniş, Ranâ Özen: **Öğrenen Organizasyonlar, Stratejik Boyutlarıyla Modern Yönetim Yaklaşımları**, (Ed. İsmail Dalay,

Recai Coşkun ve Remzi Altunışık), Beta Yayınları, İstanbul, 2002, s. 258.

- Lacity, Mary C. and Willcocks, Leslie: “Information Systems Sourcing: Examining the Privatization Option in USA Public Administration”, **Info Systems Journal**, No. 7, 1997, s. 104.
- Lane, Jan-Erik: **Globalization and Politics: Promises and Dangers**, Ashgate Publishing, Hampshire, 2006, p. 1.
- Lazar, Harvey and Stoyko, Peter: “The Future of the Welfare State”, **International Social Security Review**, Vol. 51, No. 3, 1998, p. 32-33.
- Le Grand, Julian: **The State of Welfare the Welfare State in Britain Since 1974**, ed. N. A. Barr, John Hills, Oxford University Press, Oxford, 1990, p. 338, vd.
- Liebowitz, Jay: “A Knowledge Management Implementation Plan at a Leading US Technical Government Organization: A Case Study”, **Knowledge and Process Management**, Vol. 10, No. 4, 2003, p. 254.
- Long, Malcolm: “Beyond Traditional Boundaries: Government in the Information Age”, **Australian Journal of Public Administration**, Vol. 61, No. 1, March 2002, p. 12.
- Lowe, Rodney: **The Welfare State in Britain since 1945**, Macmillan Press, London, 1999, p. 301.

- LyngFstad, Rolv: “The welfare state in the wake of globalization: The case of Norway”, **International Social Work**, Vol. 51, Issue 1, 2008, p. 75.
- McAdam, Rodney and Reid, Renee: “A Comparison of Public and Private Sector Perceptions and Use of Knowledge Management”, **Journal of European Industrial Training**, Vol. 24, No. 6, 2000, p. 320.
- McNabb, David E.: **Knowledge Management in the Public Sector**, M. E. Sharpe Inc., USA, 2006, p. 7, 15-16, 22.
- Mehra, Satish: “Implementing Total Quality Management with a Focus on Enhancing Customer Satisfaction”, **International Journal of Quality & Reliability Management**, Vol. 25, No. 9, 2008, p. 913.
- Michalowski, Sabine: “Sovereign Debt and Social Rights-Legal Reflections on a Difficult Relationship”, **Human Rights Law Review**, Volume 8, No. 1, 2008, p. 53.
- Midgley, James: **Social Welfare in Global Context**, Sage Publications, California, 1997, p. 152.
- Mishra, Ramesh: **Welfare State in Capitalist Society**, Harvester Wheatsheaf Press, Hemel Hempstead, 1990, p. 83.
- Mishra, Ramesh: **Welfare State in Crisis: Social Thought and Social Change**, Harvester Wheatsheaf Press, Brighton, 1984.

- Newman, Christopher: “Realizm: Küreselleşme ve Bağımsız Devlet”, Çev. Muammer Türker, **Türkiye Günlüğü**, Sayı 64, Kış 2001, s. 81.
- Nonaka, Ikujiro: “Bilgi Yaratan Şirket”, Bilgi Yönetimi, Çev. Gündüz Bulut, **Harvard Business Review Dergisi’nden Seçmeler**, MESS, İstanbul, 1999, p. 48.
- O’Toole, Laurence J. and Meier, Kenneth J.: “Desperately Seeking Selznick: Cooptation and the Dark Side of Public Management in Networks”, **Public Administration Review**, Vol. 64, No. 6, November/December 2004, p. 682.
- Odabaş, Hüseyin: **Bilgi Yönetimi Sistemi**, Bilgi Çağı, Bilgi Yönetimi ve Bilgi Sistemleri, Ed. Coşkun Can Aktan ve İstiklal Y. Vural, Çizgi Kitabevi, Konya, 2005, s. 104-105.
- Olsen, Greeg M.: **The Politics of the Welfare State Canada, Sweden, and the United States**, Oxford University Press, Canada, 2002, p. 189.
- Onbaşı, Funda: **Sivil Toplum**, İstanbul, L&M Yayınları, 2005, s. 46, 47.
- Osborne, David and Gaebler, Ted: **Reinventing Government: How the Entrepreneurial Spirit is Transforming the Public Sector**, Reading, MA: Addison-Wesley, 1992.
- Öktem, M. Niyazi: **Özgürlük Sorunu ve Hukuk**, Sulhi Garan

Matbaası, İstanbul, 1977, s. 293.

- Özdek, Yasemin: “Globalizmin İdeolojik Hegemonyası: Yanılsamalar”, **Amme İdaresi Dergisi**, C. 32, S. 3, Eylül, 1999, s. 26-27.
- Özdemir, Süleyman: “Refah Devletinin Gelişme ve Bunalım Dönemlerinde İş Piyasaları”, **İktisat Fakültesi Mecmuası**, (Prof. Dr. Toker Dereli’ye Armağan Özel Sayısı), Cilt 55, Sayı 1, İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul, 2005, s. 699.
- Özgener, Şevki: **Global Ölçekte Değer Yaratan Bilgi Yönetimi Stratejileri**, Bilgi Çağı, Bilgi Yönetimi ve Bilgi Sistemleri, Ed. Coşkun Can Aktan ve İstiklal Y. Vural, Çizgi Kitabevi, Konya, 2005, s. 270-271.
- Pazy, Asya: “Concept and career stage differentiation in obsolescence research”, **Journal of Organizational Behaviour**, 1996, 17, p. 59-78.
- Peck, Jamia and Tickell, Adam: “Neoliberalizing Space”, **Antipode**, Vol. 34, Issue 3, 2002, p. 384-389.
- Pierson, Christopher: “Contemporary Challenges to Welfare State Development”, **Political Studies**, Vol. XLVI, 1998, p. 785.
- Pierson, Christopher: **Beyond the Welfare State: The New Political Economy of Welfare**, Third Edition, Polity Press, Cambridge, 2001, p. 12-13, 128, 134, 135, 139-140,

151, 155, 794.

- Pierson, Christopher: **Modern Devlet**, Çev. Dilek Hattatoğlu, Çivi Yazıları Yayınevi, İstanbul, 2000, p. 170, 263.
- Pieterse, Marius: “Beyond the Welfare State: Globalisation of Neoliberal Culture and The Constitutional Protection of Social and Economic Rights in South Africa”, Stellenbosch Law Review, Vol. 14, Issue 3, 2003, p. 7.
- Powell, Martin and Hewitt, Martin: **Welfare State and Welfare Change**, Open University Press, Buckingham, 2002, p. 2, 90.
- Prajogo, Daniel I. and McDermott, Christopher M.: “The Relationship between Total Quality Management Practices and Organizational Culture”, **International Journal of Operations & Production Management**, Vol. 25, No. 11, 2005, p. 1103.
- Quinn, James B., Anderson, Philip and Finkelstein, Sydney: “Mesleki Zekânın Yönetimi: En İyiilerden Azami Yarar Sağlamak”, Bilgi Yönetimi, Çev. Gündüz Bulut, Harvard **Business Review Dergisi’nden Seçmeler**, MESS, İstanbul, 1999, p. 190.
- Rao, Nirmala: **Towards Welfare Pluralism: Public Services in a Time of Chance**, Aldershot: Dartmouth Publishing Company, 1996, p. 4.

- Rashman, Lyndsay and Hartley, Jean: “Leading and Learning: Knowledge Transfer in the Beacon Council Scheme”, **Public Administration**, Vol. 80, No. 3, 2002, p. 528.
- Riege, Andreas and Lindsay, Nicholas: “Knowledge Management in the Public Sector: Stakeholder Partnerships in the Public Policy Development”, **Journal of Knowledge Management**, Vol. 10, No. 3, 2006, p. 25, 28.
- Rieger, Elmar and Leibfried, Stephan: **Limits to Globalization: Welfare States and the World Economy**, Polity Press, Cambridge, 2003, p. 38, 200, 211.
- Roland Robertson, Robbie: **The Three Waves of Globalization A History of a Developing Global Conciousness**, Fernwood Publishing and Zed Books, Nova Scotia and London, 2003, p. 4.
- Rosanvallon, Pierre: **Sosyal Devletin Krizi**, Ed. Cemal Bali Akal, Çev. Burcu Şahinli, Dost Yayınları, Ankara, 2004, p. 9-11.
- Ryan, Paul: “State of the Welfare State”, **Review of Income and Wealth**, Series 49, Number 1, March 2003, p. 143.
- Ryfman, Philippe: **Sivil Toplum Kuruluşları (Les Ong.)**, Çev. İsmail Yerguz, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, p. 12.
- Sarıbay, Ali Yaşar ve Öğün, Süleyman Seyfi: **Bir Politik Bilim Perspektifi**, Bursa, Asa Kitabevi, 1998, s. 43-44.

- Sarıbay, Ali Yaşar: **Kamusal Alan Diyalojik Demokrasi Sivil İtiraz**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000, s. 58.
- Sarıolghalam, Mahmood: **Sivil Toplum, Demokrasi ve İslam Dünyası**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998, s.74-82.
- Sen, Amartya: **Özgürlükle Kalkınma**, Çev. Yavuz Alogan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2004, s. 213.
- Sharifuddin bin Syed, Syed Omar - Ikhsan and Rowland, Fytton: “Knowledge Management in a Public Organization: A Study on the Relationship between Organizational Elements and the Performance of Knowledge Transfer”, **Journal of Knowledge Management**, Vol. 8, No. 2, 2004, p. 96, 97.
- Shearer, Richard L. & Steger, Joseph A.: “Manpower obsolescence: A new definition and empirical investigation of personal variables”, **Academy Management Review**, 1975, p. 265.
- Sinn, Hans-Werner: “The Threat to the German Welfare State”, **AEJ (Association of European Journalists)**, Vol. 28, No. 3, September 2000, p. 280.
- Skyes, Roberts and Palier, Bruno: “Challenges and Change: Issues and Perspectives in the Analysis of Globalization and European Welfare States”, **Globalization and European Welfare States Challenges and Change**, Ed. Robert Skyes, Bruno Palier and Pauline M. Prior, Palgrave Publishing, Hampshire, New York, 2001, p. 5, 6-7.

- Smith, Martin J.: “Reconceptualizing the British State: Theoretical and Empirical Challenges to Central Government”, **Public Administration**, Vol. 76, 1998, p. 55.
- Squires, Peter: **Anti-Social Policy: Welfare, Ideology and the Disciplinary State**, Harvester Wheatsheaf Press, Hemel Hempstead, 1990, p. 13-61, vd.
- Starke, Peter: “The Politics of Welfare State Retrenchment: A Literature Review”, **Social Policy & Administration**, Vol. 40, no. 1, February 2006, p. 107, 115.
- Stiglitz, Joseph E.: **Knowledge as a Global Public Good**, (KAUL, I. – U. GRUNBERG – M. A. STERN, (ed) 1999 içinde s. 308 – 325).
- Stiglitz, Joseph E.: **Küreselleşme: Büyük Hayal Kırıklığı**, Çev. Arzu Taşçıoğlu ve Deniz Vural F., Plan B Yayıncılık, İstanbul, 2002, s. 31.
- Sullivan, Michael: **The Politics of Social Policy**, Harvester Wheatsheaf Press, Hemel Hempstead, 1992, p. 50.
- Sunay, Reyhan: “Küreselleşme ve Demokrasi”, **SÜHFD (Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi)**, C. 11, S. 1-2, 2003, s. 55.
- Sunay, Reyhan: **Tartışılan Egemenlik**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2007, s. 112, 221, 225.

- Şan, Müjgan: “Kalkınma Planlamasında Bilgi Yönetimi ve Devlet Planlama Teşkilatı İçin Kurumsal Bilgi Politikası Modeli”, **Devlet Planlama Teşkilatı Yayını**, No. 2687, Ankara, 2005, s. 56.
- Şaylan, Gencay: **Değişim, Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi**, İmge Kitabevi, Ankara, 2003, s. 16, 23-25, 206, 217.
- Şenatalar, Burhan: “STK Devlet İlişkilerine Kuramsal Bakış”, **Avrupa Birliği, Devlet ve STK’lar**, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001.
- Taylor-Gooby, Peter: “The Silver Age of the Welfare State: Perspectives on Resilience”, **Journal of Social Policy**, Vol. 31, Issue 4, October 2002, p. 598, 599, 607.
- Teng, Sharon and Hawamdeh, Suliman: “Knowledge Management in Public Libraries”, **Aslib Proceedings**, Vol. 54, No. 3, 2002, p. 188.
- Tibi, Bassam: **Sivil Toplum, Demokrasi ve İslam Dünyası**, İstanbul, Tarih Vakfı, Yurt Yayınları, 1998, s. 36.
- Toksöz, Fikret: “Dernekler”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları, İstanbul, C. 2, 1983, s. 367.
- Tosun, Gülgün Erdoğan: “Birleştirici Demokrasi Devlet-Sivil Toplum İlişkisinin Yeniden Yapılandırılması İçin Bir Analiz Aracı Olabilir mi?”, **Sivil Toplum Dergisi**, Ocak-Mart 2003.

- Tosun, Gülgün Erdoğan: **Demokratikleşme Perspektifinden Devlet-Sivil Toplum İlişkisi**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2001a, s. 161.
- Townsend, Peter: “Persuasion and Conformity: An Assessment of the Borrie Report on Social Justice”, **New Left Review**, Vol. 213, 1995, p. 137-150.
- Trimmer, Kenneth J., Blanton, J. Ellis & Schambach, Thomas: “An evaluation of factors affecting professional obsolescence of information technology professionals”, **IEEE Proceedings of 31st Annual Hawaii International Conference on System Sciences**, 1998, p. 406-414.
- Tunçay, Mete: “Sivil Toplum ile İlgili Kavramlar”, **Tanzimattan Günümüze İstanbul’da Sivil Toplum Kuruluşları**, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s. xi.
- Tutar, Hasan: **Küreselleşme Sürecinde İşletme Yönetimi**, Hayat Yayıncılık, İstanbul, 2000, s.18.
- Uğur, Aydın: **Yeni Demokrasinin Yeni Aktörleri**, Helsinki Yurttaşlar Derneği Yayınları, 1999.
- Ulagay, Osman: **Quo Vadis? Küreselleşmenin İki Yüzü**, Doğan Kitap, 2. Baskı, İstanbul, 2000, s. 41.
- Uygun, Oktay: “Küreselleşme ve Değişen Egemenlik Anlayışının Sosyal Haklara Etkisi”, **Anayasa Yargısı Dergisi**, S. 20, 2003, s. 266, 267.

- Virpi, Tiomen: **Restructring the Welfare State: Globalisation and Social Policy Reform in Finland**, Edward Elgar Publishing, 2003, p. 1.
- West, Darrell M.: “E-Government and the Transformation of Service Delivery and Citizen Attitudes”, **Public Administration Review**, Vol. 64, No. 1, January/February, 2004, p. 16.
- Wicks, Malcolm: **A Future for All**, Penguin Books, Harmondsworth, 1987, p. 32.
- Wiig, Karl M.: “Knowledge Management in Public Administration”, **Journal of Knowledge Management**, Vol. 6, No. 3, 2002, p. 230.
- Yao, L. J., Kam, T. H. Y. and Chan, S. H.: “Knowledge Sharing in Asian Public Administration Sector: The Case of Hong Kong”, **Journal of Enterprise Information Management**, Vol. 20, No. 1, 2007, p. 52, 53.
- Yay, Turan: **F. A. Hayek’te İktisadi Düşünce: Hayek ve Keynes-Keynesciler Tartışması**, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, 1993.
- Yerasimos, Stefanos: **Sivil Toplum, Avrupa ve Türkiye: Türkiye’de Sivil Toplum ve Milliyetçilik**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, p. 13-14.
- Yıldırım, Murat: “Sivil Toplum ve Devlet”, **C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**, 2003, C. 27, S. 2, s. 238. – Ömer Bozkurt ve Ergun, T., **Kamu Yönetimi Sözlüğü**, Seriya

Sezen (Ed.), TODAİE Yayın No. 283, Ankara, 1998,
s. 90.

Yılmaz, Aytekin: “Sivil Toplum, Demokrasi ve Türkiye”, **Yeni
Türkiye Dergisi**, Sayı 18, 1997.